

T.C.
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAFKAS DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ ANABİLİMDALI
ÇERKEZ DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

DİLLER İÇİN AVRUPA ORTAK ÖNERİLER ÇERÇEVESİNDE
TEMEL DÜZEYDE ÇERKEZCE ÖĞRETİM PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammet Ali ARSLAN

DÜZCE
Ocak, 2020

T.C.

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAFKAS DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ ANABİLİMDALI

ÇERKEZ DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

**DİLLER İÇİN AVRUPA ORTAK ÖNERİLER ÇERÇEVESİNDE
TEMEL DÜZEYDE ÇERKEZCE ÖĞRETİM PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammet Ali Arslan

Danışman: Doç. Dr. Susana Shkhalakhova

DÜZCE

Ocak, 2020

ТР

ДЮЗДЖЭ УНИВЕРСИТЕТ

СОЦИАЛЬНЭ ИНСТИТУТ

КАВКАЗЫБЗЭХЭМРЭ КУЛЬТУРЭХЭМРЭ ЯКЪУТАМ

АДЫГАБЗЭМРЭ АДЫГЭ ЛИТЕРАТУРЭМРЭ

**АДЫГАБЗЭМ ИЕГЪЭДЖЭН ЕВРОПЭ ЕГЪЭДЖЭН СТАНДАРТЫМ
КЪЫТЫРЭМ ЕГЪЭК1УНЫР**

МАГИСТРЭ 1ОФШ1ЭН

1офш1эныр зиер: Арслан Мухьаммэт Али

Упч1эжьэгьур: Доцентэу Шьхьэлэхьо Сусан

ДЮЗДЖЭ

Щылэмаз, 2020

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Bu çalışma jürimiz tarafından **Kafkas Dilleri ve Kültürleri** Anabilim Dalında oy birliği ile YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan Dr. Öğr. Üyesi Fehmi ALTIN

Üye Doç. Dr. Susana SHKHALAKHOVA

Üye Doç. Dr. Mustafa ALTUN

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

08/01/2020

Doç. Dr. Ali ERTUĞRUL
Enstitü Müdürü

ÖZET

DİLLER İÇİN AVRUPA ORTAK ÖNERİLER ÇERÇEVESİNDE TEMEL DÜZEYDE ÇERKEZCE ÖĞRETİM PROGRAMI

ARSLAN, Muhammet Ali
Yüksek Lisans, Kafkas Dilleri ve Kültürleri Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Susana SHKHALAKHOVA
Ocak 2020, xv+170 sayfa

Öğrenme ve öğretme alanında yeniliği yakalamak ve süreci daha da anlamlı kılmak adına geleneksel öğrenme ortamlarının, etkinliklerin ve materyallerin çağa uygun tasarlanıp düzenlenmesinin öğrenen ve öğreten açısından önem taşıdığı düşünülmektedir.

Araştırmamızın ana konusunu, “Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesinde Çerkezce Öğretim Programı Hazırlama” oluşturmuştur. Avrupa Ortak Dil Çerçevesi tanıtılarak, bu çerçeve programının Çerkezce öğretimine neler kazandırdığı ya da kazandırmayı amaçladığı anlatılmıştır.

Modern yabancı dil öğretimine rehber kaynak niteliğinde olan Avrupa Dil Ortak Çerçeve Metni-2001 detaylı bir şekilde incelenmiş ve bu standartlara sahip olmayan yabancı dil öğretiminin çok başarılı olamayacağı kanaatine varılmıştır. Bu sebeple yabancı dil programı hazırlayanların, öğretmenlerin, uygulayıcıların hazırladıkları programlarda Avrupa Diller Ortak Çerçeve Metni standartlarına uymaları gerektiği düşünülmüştür. Çerçeve şimdiye kadar öğretmenler ve öğrenciler için iyi bir kılavuz olmuştur. Avrupa Diller Ortak Çerçevesi altı adet dil yeterlilik seviyesi tanımlar; A1 öncesi, A1, A2, B1, B2, C1, C2. Bu tanımlamalar seviyelerin tanımına bir standart getirmiştir. Bu çalışmada öncelikle kaynak taraması yapılmış, ortak dil seviyeleri detaylı bir biçimde incelenmiştir.

Bu çalışmanın amacı Avrupa Diller Ortak Çerçevesi A1-A2 temel seviyesi için dört dil becerisini içeren Çerkezce müfredat geliştirmektir. Bu araştırma kapsamında Avrupa Ortak Çerçeve Programının dil standartlarına göre dört dil becerisi A1-A2 temel düzeyde incelenmiş, konuyla ilgili kaynak taraması yapılmış, dört temel dil becerisini içeren, ölçüleri ve nitelikleri karşılayan, günlük hayatla ilgili güncel örnekler kullanılan Çerkezce öğretim temaları ve amaçları hazırlanmıştır.

Dinleme becerisinde; kendisiyle ya da yakın çevresiyle ilgili bildiği kelimelerle, cümlelerle tane tane konuşulduğunda anlayabilmesine yönelik etkinlikler oluşturulmuştur.

Okuma becerisinde; tabela, afiş gibi yazılı metinlerdeki kelimeleri tek tek ve basit cümleleri anlamaya yönelik etkinlikler oluşturulmuştur.

Konuşma becerisinde; karşılıklı konuşma becerisi olarak, basit sorular sorabilme ve soruları yanıtlayabilme becerilerini içeren karşılıklı konuşma diyalogları, sözlü anlatımda yaşadığı yeri ya da tanıdığı kişileri betimleme metinleri oluşturulmuştur.

Yazma becerisinde; kiril alfabesini tanımaya ve kavramaya yönelik basit boşluk doldurma tarzı etkinlikler, kısa ve basit cümlelerle isim, adres gibi kişisel bilgileri barındıran formları yazmaya yönelik etkinlikler oluşturulmuştur.

Diktenin faal şekilde kullanıldığında dört dil becerisini (okuma, yazma, karşılıklı konuşma - sözlü anlatım, dinleme) aynı anda geliştirdiği bilinmektedir. Birçok ülkede yabancı dil öğretimi ve ikinci dil öğretimlerinde sıkça kullanılan diktenin Çerkezce dil öğretiminde de çok faydalı olacağı umulmaktadır.

Çalışmanın sonuç kısmında elde edilen bulgular değerlendirilmiş, yabancı dil öğretiminde kullanılan temel düzeydeki kitaplardan alınan bazı etkinlik örnekleri, yabancı dil olarak Çerkezce ders kitaplarının hazırlanmasında dikkate alınması önerisiyle sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Çerkezce, Çerkezce Öğretim Programı, Avrupa Ortak Başvuru Metni, Temel Dil Becerileri

ABSTRACT

BASIC LEVEL CIRCASSIAN LANGUAGE PROGRAM USING COMMON EUROPEAN FRAMEWORK OF REFERANCE FOR LANGUAGES

ARSLAN, Muhammet Ali

Postgraduate, Department of Caucasus Languages and Cultures

Thesis Advisor: Doç. Dr. Susana SHKHALAKHOVA

January 2020, xv+170 pages

For attaining the innovation and making the process more meaningful at learning and teaching field, designing and arranging traditional learning environments, activities and materials up to date is considered to be important for the point of view of learners and teachers.

The main subject of our study is “Preparing the Circassian Teaching Program Under Common European Framework of Referance (CEFR) for Languages”. By introducing the CEFR for Languages, it is told what this program brings or what it aims to bring to Circassian Language Teaching.

CEFR for Languages text which is reference resource for modern foreign language education is examined detailed and reached to a conclusion that foreign language educations without having these standards could not be successful in detail. For this reason, it is considered that foreign language program preparers, teachers and practitioners have to adapt CEFR for Languages standards while preparing programs. Framework has been a good referance for teachers and students till today. CEFR for Languages defines six sufficiency grades; A1, A2, B1, B2, C1 and C2. These definitions bring standards for grade definitions. In this study, first of all, a literature review has been done and common language grades has been examined in detail.

Purpose of this study is to develop a Circassian Language Syllabus for CEFR for Languages which involves four main language skills. In this study, four main language skills are examined under A1-A2 Basic Levels according to language standards of CEFR. Also literature survey has been done and Circassian teaching themes and objectives that consists of four main language skills, norms and qualifications, daily speech examples has been prepared.

In listening skill; activities that learners can understand while talking by common words in simple sentences has been prepared.

In reading skill; activities that requires reading simple texts of tables, posters, notes has been prepared.

In speaking skill, conversations including asking and answering skills of simple questions and activities that require describing learners’ neighborhood, family and relatives has been prepared.

In writing skill, simple filling in the blanks activities to recognize and comprehend Cyrillic Alphabet and writing short and simple forms including personal information like names, address etc. has been prepared.

Dictation is also an important language teaching tool which improves four main language skills during the teaching process. It is considered to be useful for teaching Circassian Language as it is used to teach second language in many other countries.

In conclusion, findings have been evaluated, some activity samples which are taken from basic level books that are used while foreign language education have been proposed while preparing Circassian Language text books.

Keywords: Circassian, Circassian Curriculum, CEFR, Basic Language Skills

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
TABLolar LİSTESİ	xii
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem	1
1.2. Amaç	3
1.3. Önem	3
1.4. Sayıtlar	3
1.5. Sınırlıklar.....	4
1.6. Tanımlar	4
2. ALAN YAZIN	5
2.1. Dil Öğretim Yöntemleri	5
2.1.1. Dil bilgisi – Çeviri yöntemi.....	7
2.1.2. Doğrudan yöntem.....	8
2.1.3. Kulak-dil alışkanlığı yöntemi.....	8
2.1.4. Bilişsel öğrenme yöntemi.....	9
2.1.5. Doğal yöntem	10

2.1.6. İletişimci yaklaşım	11
2.1.7. Seçmeli yöntem	11
2.2. Dil Öğretim Yöntemlerinin Genel Değerlendirilmesi.....	12
2.2.1. Dil öğretim yöntemlerinin Çerkezce öğretiminde kullanılabilirlikleri yönünden değerlendirilmesi	14
2.2.2. Avrupa ortak yabancı dil öğretim programı çerçevesinde “Адыгабзэ” öğretim materyalinin a1 seviyesi ders kitaplarının dört temel dil becerisi açısından incelenmesi.....	16
2.3. Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi.....	18
2.3.1. Eylem odaklı yaklaşım	19
2.3.2. Avrupa ortak öneriler çerçevesinin özellikleri	21
2.3.3. Ortak dil düzeyleri.....	23
3. YÖNTEM.....	25
3.1. Araştırma Modeli	25
3.2. Evren ve Örneklem.....	25
3.3. Veriler ve toplanması	25
3.4. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması.....	26
4. TEMEL DÜZEYDE ÇERKEZCE ÖĞRETİM PROGRAMI ÖRNEĞİ....	27
4.1. TEMALAR A1 DÜZEYİ (ТЕМӘХЭР А1)	27
4.1.1. Ben ve yakın çevrem (Сэры ык1и кыыспэблагъэхэр)	30
4.1.2. Günlük yaşam (Мэфэ псэук1).....	35

4.1.3. İnsanların görünüşleri ve tanımlamalar (Цыфым итеплээр ыкһи бгъэнэфэнымрэ).....	41
4.1.4. Zaman ve mekan (Уахътэмрэ чыпһэмрэ)	47
4.1.5. Sosyal hayat (Социальнэ щылакһэр)	51
4.2. TEMALAR A2 DÜZEYİ (ТЕМЭХЭР А2)	57
4.2.1. Kişisel bilgiler ve tanıtım (Цыфым ехьылаагээр ыкһи нэлуасэ фэхьуныр)	60
4.2.2. Çevrem (Сыкьэзыуцухьэрэр).....	64
4.2.3. Günlük hayat (Мэфэ псэукһ)	70
4.2.4. Boş zaman (Охьтэ нэкһыр).....	75
4.2.5. Alışveriş (Щэн-щэфэныр).....	78
4.2.6. Eğitim ve çalışma hayatı (Гьэсэнэгьэмрэ һофымрэ).....	82
4.2.7. Geçmiş zaman (Блэкһыгьэ уахьтэр)	85
4.2.8. Gelecek, özel günler ve kutlamalar (Кьэкһоцтыр, мэфэ гьэнэфагьэхэр ыкһи фэгүшһоныгьэр)	89
4.2.9. Ülkeler ve seyahat (Хэгьэгүхэр ыкһи кьэкһухьаныр)	96
4.3. DİL BİLGİSİ	101
4.3.1. Alfabe	101
4.3.2. İsim.....	102
4.3.3. Zamirler	110
4.3.4. Sayılar.....	115
4.3.5. Sıfat	118

4.3.6. Fiil	120
4.3.7. Zamanlar.....	124
4.3.8. Ön ekler.....	127
4.3.9. Son ekler:.....	133
4.3.10. Söz dizimi.....	135
4.3.11. Anlamlarına göre sözcük çeşitleri	136
5. ÖZET, YARGI VE ÖNERİLER.....	137
5.1. Özet	137
5.2. Yargı.....	140
5.3. Öneriler.....	141
5.4. Çerkezce Özet	142
KAYNAKÇA	150
EKLER	153
EK 1: ALIŞTIRMA ÖRNEKLERİ	154

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Ortak Dil Düzeyleri23

TABLULAR LISTESİ

Tablo 1. Temel dil kullanımı	24
Tablo 2. Нэ1уасэ Зэфэхъуныр	30
Tablo 3. Хъарыфылъэр.....	31
Tablo 4. Пчъагъэхэр.....	32
Tablo 5. Ежъ пае кы1отэн.....	33
Tablo 6. Еджэщыбз.....	35
Tablo 7. Сыхъат пчъагъэр ык1и рутинхэр	36
Tablo 8. Зиер къэзгъэлыагъорэр	38
Tablo 9. Упч1э ц1эпапк1эхэр.....	40
Tablo 10. Сэнэхъатхэр.....	41
Tablo 11. Гъэнэфэгъэныр / бгъэнэфэныр.....	41
Tablo 12. 1эпкъ-лъэпкъхэр	44
Tablo 13. Щыгъынхэр.....	45
Tablo 14. Шхынхэр	46
Tablo 15. Сызщыпсэурэ ч1ыплэр	47
Tablo 16. Тхъамафэм имафэхэр ык1и илъэсым иуахътэхэр	48
Tablo 17. Зыфэщагъэр, зыпыщагъэр	50

Tablo 18. Щэн-щэфэн	51
Tablo 19. Егъэблагъэхэр	52
Tablo 20. Къэк1ухьан.....	54
Tablo 21. Мэфэ псэук1	55
Tablo 22. Нэ1уасэ зэфэхьун	60
Tablo 23. Тепльэр ык1и шэныр	61
Tablo 24. Зэхаш1эхэр.....	62
Tablo 25. Сиунэ ык1и сыкъэзыуцухьэрэр.....	64
Tablo 26. Пкъыгъохэр, 1эмэ-псымэхэр	66
Tablo 27. Псэушъхьэхэр	67
Tablo 28. Чып1э-лъэныкъок1э гъэгъозэн.....	69
Tablo 29. Мафэ къэс пш1эрэр	70
Tablo 30. Джьдэдэ сьд сш1эрэр	74
Tablo 31. Пш1эщтхэр.....	75
Tablo 32. Зыфэщагъэр.....	76
Tablo 33. Литературэр, Музыкэр, Фильмыр	77
Tablo 34. Шхынхэр ык1и шъонхэр.....	78
Tablo 35. Сэщафэ	80
Tablo 36. Гъэсэныгъэр	82
Tablo 37. 1офыр ык1и сэнэхьатхэр	83
Tablo 38. Блэк1ыгъэ уахьтэм шыхьугъэхэр	85

Tablo 39. КъэкӀоштг уахьтэр	89
Tablo 40. Мэфэ гъэнэфагъэхэр ыкӀи ФэгушӀоныгъэхэр	91
Tablo 41. Егъэблэгъэныр	92
Tablo 42. Фэгъэшъошэныр, еӀоныр	93
Tablo 43. Псэуныгъэр	94
Tablo 44. Зэфэшъхьэф хэгъэгухэр	96
Tablo 45. Зэфэшъхьэф хабзэхэр	97
Tablo 46. Зыгъэпсэфыгъор	97
Tablo 47. ПэшӀорыгъэшъэу гъэнэфэн	99
Tablo 48. ЗэлыӀэсыныр	100
Tablo 49. Alfabedeki harfler	102
Tablo 50. İsim soruları	102
Tablo 51. İsim çeşitleri	102
Tablo 52. Çoğul ekler	103
Tablo 53. Hal-durum ekleri	103
Tablo 54. –Эп Olumsuzluk eki	105
Tablo 55. Şimdiki zaman	106
Tablo 56. Geçmiş ve gelecek zaman	106
Tablo 57. -ПӀэ son eki	107
Tablo 58. -ЩӀ son eki	107
Tablo 59. -КӀо son eki	108

Tablo 60. –ЛЪ son eki.....	108
Tablo 61. -Гъ(э) son eki	109
Tablo 62. -Гъу son eki.....	109
Tablo 63. Kişi zamirleri.....	110
Tablo 64. İşaret zamirleri.....	110
Tablo 65. Soru zamirleri.....	111
Tablo 66. İyelik zamirleri	112
Tablo 67. İyelik ekleri	113
Tablo 68. Eşya sahipliği	113
Tablo 69. İnsanların organ sahipliğini gösteren iyelik ekleri	113
Tablo 70. Akraba iyelik ekleri	114
Tablo 71. Dönüşlülük zamiri	114
Tablo 72. Çerkezce 1-30 arası sayılar	115
Tablo 73. Çerkezce 10'luk, 100'lük ve 1000'lik Sayılar	116
Tablo 74. Çerkezce70-79, 90-99	116
Tablo 75. Sıra sayılar.....	117
Tablo 76. Sayıların yazımı.....	118
Tablo 77. ДЫН (Dikiş dikmek) fiilinin olumlu, sert sessizle başlaması	121
Tablo 78. ДЫН (Dikiş dikmek) fiilinin olumsuz, sert sessizle başlaması....	121
Tablo 79. ТХЫН (Yazmak) fiilinin olumlu, yumuşak sessizle başlaması	122
Tablo 80. ТХЫН (Yazmak) fiilinin olumsuz, yumuşak sessizle başlaması..	122

Tablo 81. ДЭН (Dikiş dikmek) fiilinin olumlu, sert sessizle başlaması.....	122
Tablo 82. ДЭН (Dikiş dikmek) fiilinin olumsuz, sert sessizle başlaması.....	123
Tablo 83. ТХЭН (Yazmak) fiilinin olumlu, yumuşak sessizle başlaması.....	123
Tablo 84. ТХЭН (Yazmak) fiilinin olumsuz, yumuşak sessizle başlaması...	123
Tablo 85. К1ОН (Gitmek) fiilinin zamanlara göre çekimi	124
Tablo 86. Şimdiki ve geçmiş zamanda 3. tekil şahıs ön ekinin değişimi	125
Tablo 87. Çerkezce’de sözcük dizilişi (geçişsiz geçişli farkıyla).....	126
Tablo 88. Çerkezce’de durum-konum ekleri	126
Tablo 89. КЪЫ- ön eki	128
Tablo 90. ГЪЭ- ön eki.....	129
Tablo 91. ЗЭ- ön eki	130
Tablo 92. ДЭ- ön eki	131
Tablo 93. Зэдэ- ön eki	132
Tablo 94. Фэ- ön eki.....	133
Tablo 95. -Шъу son eki	133
Tablo 96. -Мэ son eki.....	134
Tablo 97. -Жъы son eki.....	134
Tablo 98. Çerkezce geçişli, geçişsiz fiil çekim örneği	136
Tablo 99: ЛъэгапІэхэр.....	144

1. GİRİŞ

1.1. Problem

Doğadaki bütün canlılar gibi insanlar da iletişime gereksinim duyarlar. Bu iletişimin en önemli aracı da hiç şüphesiz dildir. Diller tarihsel süreç içerisinde oldukça uzun bir dönemde oluşmaktadır. Bu dillerden biri de Çerkezce'dir (Adigece). Çerkezce İber-Kafkas dil grubuna giren bir dildir. Tarihsel süreç içerisinde Hatti diliyle akrabalığı bulunan bu dilin oluşum yeri Kuzey Kafkasya'dır. Yapı olarak önden ve sondan eklemeli olan Çerkezce ergatif bir dildir. Ergatif diller dünyada çok azdır. Sözelimi bir cümlede nesne bulunması halinde o cümledeki özne ve fiilde değişime yol açıyorsa bu tür diller ergatif dillerdendir.

Çerkezce'de yazı dili için benimsenen alfabe 65 harften oluşmaktadır. Bunun 56 harfi ünsüz sesleri, 9 harfi ise ünlü sesleri yansıtır(bu harflerden 3'ü saf sesli harflerden,6 tanesi ise iki sesin birleşmesinden oluşmuş diftong sesli harflerdir.) (Rogova ve Çeraşeva, 1966: 24). Günümüzde kullanılan alfabe ise bir sesli harfin eklenmesiyle güncellenerek 66 harften oluşmaktadır.

Çerkezce çok geç yazı diline geçmiş dillerdendir. İlk alfabe 1853 yılında Bersey Umar tarafından hazırlanmıştır. Çeşitli alfabe denemeleri yapılmış olsa da sistemli bir alfabe ve buna dayalı eğitim ancak 20.yüzyılın başında başlamıştır. Alfabe ve eğitim çalışmalarının anavatan Kuzey Kafkasya'da ve diasporada farklı gelişimleri olmuştur. Alfabe hazırlamayla ilgili Kuzey Kafkasya'da üç farklı alfabe dönemi vardır. 1918-1927 yılları arası Arapça harflerle bir alfabe oluşturulmuş, 1927-1937 yılları arası latin harfleriyle bir alfabe oluşturulmuş, 1938 yılından başlayarak günümüze kadar ulaşan ve halen kullanılmakta olan kiril harflerinden bir alfabe oluşturulmuştur (Şavuko, 1994: 9).

Çerkezler zorunlu göçe tabi tutuldukları Osmanlı İmparatorluğu topraklarında 1908 yılında Çerkez İttihat ve Teavün Cemiyeti'ni kurarak alfabe ve eğitim

çalışmalarına ağırlık vermişlerdir. Arap harflerine dayalı olarak alfabe ve kitaplar bastırılmıştır. Bu dönemde eğitim öğretim faaliyetlerinde bulunmak üzere bazı eğitimciler bu cemiyet tarafından Adigey'e gönderilmiştir. Bu cemiyetin bir kolu olarak Çerkez Kadınları Teavün Cemiyeti 1920 yılında bir okul binası satın alarak Çerkez çocuklarına kendi anadilleriyle eğitim vermiştir. Toplam 150 civarında öğrencisi olan okul 'Devletin resmi dili Türkçe'dir' Anayasa maddesi gerekçe gösterilerek 1923 yılında kapatılmıştır (Güsar,1975). 2000'li yıllara kadar süren bu yasaklar Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde yerini özgürlüklere bırakmaya başlamıştır. 2004 yılında devletin resmi televizyonu olan TRT'de haftada bir gün Çerkezce yayın yapılmaya başlanmıştır. 2012 yılından itibaren seçmeli ders olarak ortaokullarda Çerkezce dersi verilmeye başlanmıştır. 2018 yılından bu yana da halk eğitim merkezlerinde talep olması durumunda kurs açma imkânı bulunmaktadır. Bir üniversite programı olarak Çerkez Dili ve Edebiyatı'nın öğretimi 2013 yılında Düzce Üniversitesi'nde başlamıştır. Bu anabilim dalında Çerkezce'nin yanında Çerkez tarihi, Çerkez edebiyatı, Çerkez kültürü dersleri de verilmektedir. Bu lisans bölümüne yüksek lisans ve doktora programları da eklenmiştir. 2018 yılında Erciyes Üniversitesi'nde de Çerkez Dili Edebiyatı Anabilim Dalı açılmıştır. Günümüzde Çerkezce yeterli talep ve usta öğretici temini halinde halk eğitim merkezlerinde, ortaokullarda seçmeli ders, Düzce ve Erciyes Üniversiteleri'nde bir üniversite programı olarak okutulmaktadır. Bunların yanı sıra Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının (derneklerin) açmış olduğu kurslarda öğretilmeye çalışılmaktadır. Ortaokullarda, halk eğitim merkezlerinde ve sivil toplum kuruluşlarında verilen kurslarda çeşitli sorunlarla karşılaşıldığı gözlenmiştir. Özellikle dil öğretim yöntemleri ders programları ve içerikleri konusunda problemlerle karşılaşmaktadır. Bu problemler hem usta öğreticiler hem de kursiyerler ve öğrenciler tarafından dile getirilmektedir.

Öte yandan Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan 'Diller için Avrupa Ortak Başvuru Çerçevesi' dil öğretimine ilişkin karşılaştırılabilir standartlar getirmiştir. Bu standartlar yeterlilik düzeyleri açısından temel A1-A2, bağımsız B1-B2 ve yetkin C1-C2 olarak belirlenmiştir. Çerkezce'nin öğretiminde uluslararası düzeydeki standartlara uygun eğitim öğretim programlarının hazırlanması gerekmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu'nun 29/07/2016 tarih ve 55 sayılı kararı

da bir anlamda bu tür programların hazırlanmasını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla A1-A2 düzeyinde program hazırlamak bu çalışmanın problemi oluşturmaktadır.

1.2. Amaç

Bu araştırmanın amacı dil eğitime yönelik temel kavram, ilke ve teknikler ile A1-A2 düzeyindeki Çerkezce dil eğitim programının biçimsel ve içerik açıdan hazırlanması ve bir model geliştirilmesidir. Bu amaçla;

- 1- 'Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Çerçevesi' nedir?
- 2- Bu çerçevede yer alan A1-A2 düzeyindeki programda yer alan konular (temalar) nelerdir?
- 3- Bu çerçeveye uygun olarak Çerkezce bir model geliştirilebilir mi?
- 4- Dil öğretimindeki temel 4 beceri nelerdir? Bu beceriler programda gösterilebilir mi?
- 5- Yukarıdaki belirtilen hususların yer aldığı Çerkezce bir eğitim modeli nasıl hazırlanır?

Sorularına cevap aranmış ve örnek bir model tasarlanmıştır.

1.3. Önem

Günümüzde Çerkezce öğretimi genelde bu dili bilmeyen öğrenci ve kursiyerlere yönelik olarak yapılmaktadır. Dolayısıyla Çerkezce'nin öğretimi yabancı dil öğretimine ilişkin program ve becerileri gerektirmektedir. Bu açıdan hazırlanacak A1-A2 düzeyindeki Çerkezce Öğretim Programı dil öğretiminde kullanılabileceği gibi yasal mevzuatın öngördüğü bir gerekliliği yerine getirebilmesi açısından da önemlidir.

1.4. Sayıtlar

- 1- A1-A2 düzeyinde hazırlanacak bir program Çerkezce'nin öğretimine farklı bir boyut kazandıracaktır.
- 2- Hazırlanan bu program ortaokullarda, halk eğitim merkezlerinde, sivil toplum kuruluşlarının açtığı kurslarda materyal olarak kullanılabilecektir.

1.5. Sınırlıklar

Bu araştırma;

- 1- Diller İçin Avrupa Ortak Önerileri Çerçevesi,
- 2- Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun 29/07/2016 tarih ve 55 sayılı kararıyla kabul edilen Yaygın Eğitim Kurumları Yabancı Diller A1-A2 Seviyesi Çerçeve Kurs Programı,
- 3- Temel dil kullanımını becerilerini kapsayan A1, A2 düzeyinde bir program ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Bu araştırmada geçen kavramlar aşağıda açıklanmıştır.

- **Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi (CEFR):** 2001 yılında kurulmuştur. Yabancı dil öğrenenlerin hangi dil seviyesinde hangi dil becerilerini öğrenmesi gerektiğini ortaya koyan bir çerçevedir. Müfredat, ders programı, ders kitapları, sınav gibi materyallerin hazırlanışında, içeriklerinin oluşturulmasında bireylere ve kurumlara kaynak ve rehber olmaktadır. Çerçeve programında konular ilerledikçe basitten karmaşığa, kolaydan zora, somuttan soyuta, yakından uzağa, genişleyerek ve derinleşerek ilerlemektedir.
- A1 düzeyi: Dil kullanımında en temel aşamadır. Dil öğrenenlerin kendilerini en basit şekilde ifade edebildikleri aşamadır.
- A2 düzeyi: Toplumsal işlevlerin çoğunu içinde barındıran basit ve kalıplaşmış sözcükleri kullanarak, bireyin iletişim kurmak için basit ve kısıtlı konuşmalara katılabildiği aşamadır.

2. ALAN YAZIN

2.1. Dil Öğretim Yöntemleri

Dil, “insanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma” olarak tanımlanmaktadır (T.D.K). Bu tanımdan yola çıkılarak dil öğrenimi, anlamlar ve seslerden oluşan yeni bir dizinin kavranması, bu dizelerin kurallarına uygun şekilde kullanılması, şeklinde tanımlanabilir.

Bu bağlamda dil öğretimi, yeni bir dil dizisinin kavratılması için öğrenciye aktarılan bilgilendirici ve yönlendirici çalışmaların tümünü kapsar. Yeni dilin öğretilmesi ile ilgili olan bilgilendirici ve yönlendirici çalışmalar, eğitimbilim, dilbilim ve psikoloji ile bağlantılı olmalıdır.

Yakın geçmişte ticari, askeri ve diplomatik nedenlerden dolayı ihtiyaç duyulan ve belli bir kesimin ihtiyacı olan yabancı dil öğrenimi ve öğretimi, günümüz küreselleşen dünyasında hemen herkesin ihtiyacı olarak görülebilmektedir. 20. yüzyıl itibariyle dil öğrenimi ve öğretimi önem kazanmıştır. Birkaç dili bilmek her alanda bir adım önde olabilmeyi sağlayan faktörlerden biri haline gelmiştir. Türkiye’de de yabancı dil öğretim ve öğrenimini daha etkin kılmaya yönelik çalışmalar iki yüzyıldan bu yana devam etmektedir (Çelebi, 2006).

Yabancı dil öğrenim ve öğretiminin önem kazanması, yabancı dil öğretimin nasıl daha etkin yapılacağı sorusunu ortaya çıkarmıştır. Yaşam şartlarındaki değişiklikler beraberinde yeni dil öğretim yaklaşımları da getirmiştir (Sitimova, 2019). Dil öğretimi ile ilgili araştırmalar yapılmış ve dil öğretiminin daha etkin kılınmasına yönelik yöntem ve teknikler ortaya çıkmıştır.

Yöntem sözcüğünü Türk Dil Kurumu, bilimde belli bir sonuca erişmek için bir plana göre izlenen yol, şeklinde tanımlanmaktadır (TDK). Bu tanımdan yola

çıkılarak dil öğretim yöntemi, hedef dilin daha etkin bir şekilde öğretilmesi ile ilgili olarak yapılan planlama ve uygulanacak tekniklerin bütünü olarak düşünülebilir.

Teknikler uygulamaya yönelik özellikler taşırlar ve daha çok sınıf ortamında gerçekleşen veya gerçekleşecek faaliyetler ile ilgilidirler. Tekniğin, yabancı dil öğretimi için belirlenmiş yöntem ile uyum içerisinde olmasının, hedef dilin öğretiminde daha başarılı sonuçlar alınmasına katkı sağlaması beklenir.

Fakat geçmişte olduğu gibi bugün de, dil öğretiminde karşılaşılan zorluklar devam etmektedir. Dil öğreticileri, sürekli olarak, dil öğretiminin daha kolay ve daha etkili gerçekleştirilmesine yönelik çalışmalar yapmaktadırlar. Geçmişten günümüze yapılan bu çalışmalar, pek çok yabancı dil öğretim yönteminin ortaya çıkmasını sağlamış ve yabancı dil öğretimine katkı sağlamışlardır.

Günümüze değin pek çok yabancı dil öğretim yöntemi uygulanmış olsa dahi, gerçek anlamda tek başına ideal ve yeterli bir yöntemin varlığından söz etmek mümkün değildir(Memiş ve Erdem, 2013).

Yabancı dil öğretimini etkileyen pek çok faktör vardır. Bu faktörler: birinci dilin ve hedef dilin yapıları arasındaki benzerlikler veya farklılıklar, öğrenci ve öğretici motivasyonu ile ilgili farklılıklar, kültürel etkenler, fiziki veya donanımsal unsurlar, maddi imkanlar şeklinde sıralanabilir. Bu faktörlerden dolayı, yabancı dil öğretiminin yapılacağı yöntemin seçilmesinde dikkatli olunmalıdır. Bir kişi veya grup için etkili olan bir yöntem, başka bir kişi veya grup için aynı etkiyi göstermeyebilir (Tarcan, 2004: 6).

Dil öğretimi için kullanılan pek çok yöntem olmasına karşın, uygulanırlığı daha geniş ve kapsamlı olan dil öğretim yöntemleri şöyle sıralanmaktadır.

- Dil bilgisi – Çeviri Yöntemi(Grammer – Translation Method)
- Doğrudan Yöntem (Direct Method)
- Kulak – Dil Alışkanlığı Yöntemi (Audio – Lingual Method)
- Bilişsel Öğrenme Yöntemi (Cognitive – Code Method)
- Doğal Yöntem (Natural Method)
- İletişimci Yöntem (Communicative Approach Method)

- Seçmeli Yöntem (Demirel, 2010: 35).

Kuramsal çerçevede dil öğretim yöntemleri, insanlık var oldukça değişim ve gelişim gösterir. Çağ değiştikçe ihtiyaçlar da buna bağlı olarak değişir. İnsan doğduğu günden itibaren bilgi ile iç içe olmuştur. Bilgi öğrenme yöntemleri de diğer ihtiyaçlar gibi kendini yenileyen bir ihtiyaçtır.

Bilgi edinme yolları kişiler ve toplumlara göre farklılıklar gösterebilmektedir. Bazı toplumlar, gelişmişlik düzeyiyle bağlantılı olarak bilgi edinmeye çok önem verirken bazı toplumlar ise geleneksel yapıya bağlı kalmıştır.

Bilgi edinirken belli başlı yaklaşımlara, yöntemlere ihtiyaç duyulur. Hedefe gidebilmek için bir yol tercih edip o yolda ilerlemek zorunluluktur. Ortaya atılan yaklaşımlar zamanla kendini yeniler, birbirini tamamlayıcı ya da eleştirici yapıda olabilirler.

Öğrenci ve öğretici iletişimi sürecinde, öğrenenin rol alıp canlandığı öğreticinin de adeta bir film yönetmeni gibi kontrolü elinde tuttuğu bir akıştır.

2.1.1. Dil bilgisi – Çeviri yöntemi

Dil bilgisi çeviri yönteminin kökleri, klasik diller olan Yunanca ve Latince'nin öğretimine dayanmaktadır. Çok yaygın ve kabul görmüş bir yöntem olan dil bilgisi çeviri yöntemi, değişik formlarda günümüze kadar ulaşmıştır (Davies ve Pearse, 2000: 188).

Bu yöntemde birinci dil ikinci dili öğrenirken köprü konumundadır. Bu bağlamda, dil bilgisinin kazanılmasına ve teknik olarak da tercümenin kullanılmasına dayanır. Dil bilgisi çeviri yönteminin savunduğu görüşlere göre; kelime, dil bilgisi ve cümle yapısı analiz edilir. Hedef dille okuma ve yazma kazanımlarına önem verilirken, konuşma ve anlama kazanımlarına pek önem verilmez. Cümleler verilen metinler üzerinden alıştırmalar halinde incelenir. Öğrenciden istenilen performans, tercüme yapabilme seviyelerini en üst noktaya taşıyabilmeleridir.

Günümüzde Türkiye'deki üniversitelerin Arapça ve Farsça bölümlerinde bu yöntem halen kullanılmaktadır (Memiş ve Erdem, 2013). Bu yöntem çok yaygın bir şekilde kullanılmasının yanı sıra pek çok eleştiri almaktadır. Yöntemin en fazla eleştirildiği kısmı, konuşma ve anlama kazanımlarına gerekli önemi vermemesidir.

2.1.2. Doğrudan yöntem

Bu yöntem 19. yüzyılın ortalarına doğru, dilbilgisi çeviri yöntemine tepki olarak doğmuştur. Dilbilgisi çeviri yöntemi, yabancı dil öğrencilerinin ihtiyaçlarından olan iletişim ihtiyacının karşılamada yetersiz kalınca doğrudan yöntemin popülaritesi artmıştır. Bu yöntemin basit ve temel bir kuralı vardır: çeviriye asla izin verilmez (Larsen-Freeman, 2000: 23).

Bu yöntemi savunanlar, yeni bir dilin öğrenilebilmesi için sınıf ortamında anadil kullanılmaksızın hedef dil ile iletişim kurulması gerektiğini belirtirler.

Bu yönteme göre, öğrencilere akademik, teknik dilbilgisi kurallarını öğretmektense yabancı dilin kendiliğinden kazanılmasını teşvik etmek daha uygun görülmüştür. Bu yöntem Fransa, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yaygın bir kullanım kazanmıştır ve dil okullarında bu yöntem oldukça başarılı olmuştur. Fakat orta eğitimde uygulanamamıştır. Bu yöntemin en büyük dezavantajı, öğretmen merkezli olmasıdır. Yöntemin başarılı olması, öğretmenin yeteneği ve dili kullanma başarısı ile doğru orantılıdır (Memiş ve Erdem, 2013).

2.1.3. Kulak-dil alışkanlığı yöntemi

Bu yöntem, Amerika Birleşik Devletleri'nin İkinci Dünya Savaşı'na girmesi sonucu ortaya çıkmıştır. 1930'lu yıllarda amerikan ordusu, ilişkilerde bulunduğu ülkelerin dillerini öğrenmede istenilen sonuca ulaşamayınca, ülkede bulunan üniversitelerin de yardımıyla bu yöntem geliştirilmiştir (Davies ve Pearse, 2000: 190).

William Moulton (1961) "Avrupa ve Amerika Dilbilim Akımları" adlı eserinde, kulak dil alışkanlığı yönteminin ilkelerini şu şekilde belirtmektedir:

- Dil, yazma değil konuşmadır.

- Dil, bir dizi alışkanlıklar bütünüdür.
- Dil hakkındaki düşünceler değil sadece dil öğretilir.
- Bir dil, o dili anadil olarak konuşanların ne söylemeleri gerektiği değil, ne söyledikleridir.
- Diller birbirlerinden farklıdır (Aktaran: Demirel, 2010: 42).

İşitsel dilsel yöntem olarak da adlandırılan bu yöntemde, temel prensip dinleme ve konuşmadır. Basit iletişim becerilerinin kazanımı ile gerçekleşebilecek bir yöntemdir. Mümkün olduğunca anadil kullanılmamaya çalışılır.

Bu yöntemin düşüncesine göre, her dilin kendi yapısı ile ilgili zorlukları bulunur. Bu zorlukların belirlenmesi ve bu zorlukları anlaşılır ve kolaylaştırılır kılan alıştırmalara yer verilmesi gerekmektedir (Hengirmen, 2006: 25).

Bu yöntem, her dilin belli kalıplardan meydana geldiğini, öğrencilerin bu kalıpları diyaloglar içerisinde tekrar etmesi sonucunda hedef dilin öğrenmesini gerçekleştirebileceklerini savunur (Richards ve Rodgers, 1986: 59).

Yöntemin en çok eleştirildiği nokta ise, öncelikli olarak dinleme ve konuşma becerilerine odaklanması ve bunun sonucu olarak okuma, yazma ve dilbilgisinin doğru kullanılarak kurallı cümleler kurabilme becerilerinde yetersiz kalmasıdır (Memiş ve Erdem, 2013).

2.1.4. Bilişsel öğrenme yöntemi

Bu yöntem, bilişsel kuramcılardan Ausubel ve dilbilimci Chomsky'nin görüşlerinin etkisi ile 1960'lı yıllarda bilişsel psikolog John Bissell Carroll ve uygulamalı dilbilimci Kenneth Chastain tarafından geliştirilmiştir (Memiş ve Erdem, 2013).

Bu yöntem, davranışçı öğretime eleştiriler yöneltir ve dil öğrenmenin bir alışkanlık kazanma süreci olmadığını belirtir. Bilişsel Yöntem 60'lı yıllarda dilbilim ve psikolinguistikte Chomsky tarafından başlatılan teorik hareketin devamını yansıttığı söylenebilir.

Bilişsel yöneme göre, önce anlamlı öğrenmenin gerçekleşmesi gerekir, sonra ise alıştırmalar yapılmalıdır. Bu anlamlı öğrenmede amaç öğrencinin öğreneceği dilin mantığını kavraması, yeni öğrendiği bilginin, bilişsel ağıyla birleşimini sağlamaktır. Dildeki kavrama – kavratma tartışması açısından tamamen kavratmaya yönelik bir harekettir.

Bu yöntem dilbilgisi çeviri yöntemine benzediği yönünde eleştiriler almıştır. Özellikle bazı çevreler tarafından klasik yaklaşımın modernize edilmiş hali olarak görülmüştür (Yavuz ve Şimşek, 2008).

2.1.5. Doğal yöntem

Bu yöntem yabancı dilin anadil öğrenimde kazanılan becerilerin sıralaması ile öğretilmesi gerektiğini savunur. Yani kişiler, anadillerini öğrenirlerken önce dinler sonra konuşur daha sonra okur ve yazarlar. Doğal yöntemde yabancı dil öğretimi esnasında bu kazanımların, bu sıra ile öğretilmesi gerektiğini savunur. Doğal yöntemde amaç teorik dilin öğretiminden ziyade günlük yaşanan dilinin doğal halini öğretmektir.

Dilbilgisi – Çeviri yöntemine karşı tepki olarak ortaya çıkan bu yöntemi 1800'lü yıllarda ortaya atan ve geliştirenler Lamare (1819), Payne(1830), Ticknor(1871), Marcel(1867) ve Heness (1866) olmuştur (Memiş ve Erdem, 2013).

Bu yöntemin benzer şekilde Osmanlı Devleti'nde uygulandığı söylenebilir. Venedikliler tarafından Osmanlı ülkesinde açılan Dil Öğlanları (Giovani Della Lingua) okulunda Venedikliler, kendi vatandaşları olan 5-6 yaşlarındaki çocuklara Türkçe öğretimi yapmışlar ve bu okullar aracılığıyla tercüman ihtiyaçlarını karşılamışlardır.

Bu yöntemde dilbilgisi ve telaffuz becerileri için ayrı bir çalışma yapılmaz. Çeviri ve okuma-yazma çalışmaları yapılmadan sadece konuşma etkinlikleri yapılır. Bu yöntem yabancı dilin en etkili şekilde öğrenilmesi için o dilin anadil konuşucuları ile iletişim içerisinde olunması gerektiğini savunur. Bundan dolayı bu yöntemin uygulayıcısı olan öğretmenlerin, hedef dilin anadil konuşucuları olmaları gerekir (Demirel, 2010: 47).

2.1.6. İletişimci yaklaşım

1960'lı ve 70'li yıllarda geliştirilen iletişimsel yaklaşımın önde gelen kurucuları Wilkins, Widdowson, Candlin, Brumfitt ve Johnson sayılabilir. (Richards ve Rodgers, 1986, s.65). Bu yöntem, Bilişsel öğrenme yöntemine tepki olarak ortaya çıkmıştır. Yöntemin kurucuları, yapı ve sözcük bilgisi ile dil öğrenmenin tam olarak gerçekleşmeyeceğini, öğrencilerin dilin kurallarını bilip dili etkili bir şekilde konuşamayacaklarını savunurlar (Larsen-Freeman, 2000: 123). Bundan dolayı, dil öğretiminde iletişimsel edinim kazandırılmalıdır.

Bu yöntemde öğrenci, mümkün olduğunca hedef dili kullanır. Ders içerisinde öğrencinin anadilini kullanması yabancı dili öğrenmesine engel olacaktır. Ders esnasında belirli yanlış kullanımları danışmanlık yapan öğretmenin hemen düzeltmesi gerekir. Eğer bu düzeltme yapılmazsa öğrencide yanlış kullanımlar alışkanlık haline gelebilecektir.

İletişimci yaklaşım yabancı dili edinebilmede kullanılan 4 temel dil becerisi; okuma, yazma, anlama ve konuşmaya önem veren bir disiplindir. En çok da günlük konuşma haliyle sürekli iletişim kurarak, pratik yaparak kalıcılığı sağlamayı hedefler, amaç edinir. Bu yöntemin kullanılabilmesi için öğrencinin her iki dili de iyi düzeyde bilmesi gerekir. İletişimci yaklaşımda dilbilgisi kurallarına pratik konuşma alıştırmaları kadar önem verilmez. Konuşmanın iletişimi devam ettirmede daha önemli olduğu düşünülür. İletişimci yöntem öğretmen yardımı ile diyalog çalışmalarını esas alan bir yöntemdir.

Yöntemin uygulanmasını güçleştiren ise, bu yöntemin uygulayıcılarının her iki dilde de ileri seviyede beceri sahibi olmaları gerekliliğidir. Bu özelliklere sahip öğretici bulunması her zaman mümkün olmamaktadır.

2.1.7. Seçmeli yöntem

Bu yaklaşım bir yöntem olmaktan çok, yabancı dil öğretiminde uygulanacak en uygun yöntemi seçme tekniği olarak tanımlanabilir. Bu görüşü öne süren ilk

isimler uygulamacı dilbilimciler Henry Sweet ve Harold Palmer'dir (Memiş ve Erdem, 2013). Dil öğretim yöntemlerinin birleşimi diyebileceğimiz bu yaklaşım 4 temel dil becerisini önemser.

Bu yöntemde öğretmen ve öğrencinin her ikisinin de öğrenmede yeterli olması gerekir. Öğretmenin tüm dil öğretim yöntemlerine hakim olma şartı vardır. Bu özelliklere sahip öğretici bulunması her zaman mümkün olmamaktadır. Bu durum, bu yöntemin uygulanabilirliğini güçleştirir.

Dil öğretiminde aynı zamanda fiziki şartların da göz önünde bulundurulması gerekir. Öğrencinin üzerine düşen görevler de bulunmaktadır. Öğrencinin ne kadar eksikliği olduğunun farkında olması dil öğrenimi için faydalı olacaktır. Öğrencinin ihtiyacı olan yardımları kendisi belirlemelidir. İhtiyaçları doğrultusunda öğretmeninden yardım istemelidir. Öğrencinin durumunu gözden geçirme süreci kendi sorumluluğundadır.

Bu öğretim yöntemi, öğrenci – öğretmen arasında kullanılması gereken yöntemlerin tümünü kapsar. Bir dil öğretiminde birden fazla yöntem kullanılabilir. Yöntemler karması olan seçmeli yöntem öğrencinin öğrenmede hazır bulunuşluk seviyesine göre belirlenir. Aşamalı bir şekilde ilerleyerek öğrenciyi zorlamadan seçilen yöntemler birbiriyle ilişkili bir biçimde kullanılır.

Bu yöntemin eleştiri aldığı nokta ise, öğrencilerin sürekli değişen yöntemlere uyum sağlamada zorluk yaşayacakları düşüncesidir. Bu durum değişimlere uyum sağlayamayan öğrencilerin motivasyonlarını kaybetmesine sebep olabilmektedir (Doğan, 2012: 208).

2.2. Dil Öğretim Yöntemlerinin Genel Değerlendirilmesi

Dil öğrenimine ilgi 20. yüzyılda daha da artmıştır. Toplumda birkaç yabancı dil bilmek meslek ve kariyer anlamında gerekli görülmeye başlanmıştır. Birkaç dil bilmek de zamanla yeterli olamamıştır. Bu gibi ihtiyaçlardan dolayı dil öğrenimine yönelmeler görülmeye başlanmıştır. Yaklaşık 20 kadar dil öğretim yöntemi olduğu bilinmektedir. Fakat bunların 7'si diğerlerine göre daha çok ilgi ve inceleme ile

karşılaşmıştır. İncelediğimiz 7 dil öğretim yönteminin genel kullanım özellikleri şöyledir:

- Dil bilgisi – Çeviri yöntemi hedef dili çözümlmek ve analiz edebilmek için olmazsa olmaz bir aktarımdır.
- Doğrudan yöntem bir dili öğretmenin yolunun anadilden uzaklaşıp sadece hedef dili konuşmaya faydalı olabilecek bir yöntemdir. Anadil ile anlatılan dersi anlamak kolaydır fakat kalıcılığı sağlayamaz.
- Kulak – Dil alışkanlığı yöntemiyle kulak aşinalığı, gözlem zamanla diyalogu beraberinde getirebilir. İnsan sosyal bir varlıktır. Ve bu varlık muhakkak konuşur ve çevresiyle iletişim kurar. İşitsel alışkanlıklar gözlemle birleşince zamanla diyalogu da beraberinde getirir.
- Bilişsel öğrenme yöntemi öğrenilmek istenilen dilin mantığının kavrama düşüncesine dayanır. Öncelikle öğrenciye dilin mantığını kavratmanın faydalı olacağını belirtir. Sistemli, analitik öğrenmeyi hedefler. Doğal yaşam içerisindeki basit pratiklerden önce dilbilgisi kurallarını öğretmek istenilir. Ezber tekniğinin faydalı olmayacağı düşünülür. Tümdengelim yöntemiyle dili öğrencinin zihnine yerleştirmek, kavratmak önemlidir.
- Doğal Yöntem doğal ortamda günlük konuşma dili üzerinden hareketle diyaloglarda gizlidir. Böylelikle öğrenilmesi istenilen dil doğal ortamda kolaylıkla öğrenilir. Doğal yöntemde göre iletişim küçük yaşlarda başlarsa süreç hızlı ilerler.
- İletişimci yaklaşım okuma ve yazma becerisine karşıt fikir olarak diyalog kurmayı, dinlemeyi daha çok önemseyen bir yöntemdir. Doğal yöntemde olduğu gibi iletişim halinde olarak dili kavratmak bu yaklaşımın faydalarındandır.
- Seçmeli yöntem bütün dil öğretim yöntemlerinin karması olarak bilinmektedir. Bu yaklaşım öğrenci ve öğretmenin sınıfta doğaçlama gelişen ders işleyişi sırasında gerekli görülen ihtiyaçların bütünüdür.
- Dil öğretilirken öğrenci ihtiyaçları göz önünde bulundurularak birden fazla yöntemin bir arada kullanılmasını normalleştiren yöntemdir. Yabancı bir dil öğretilirken tek bir yöntemle bağlı kalmak öğrenciyi başarılı sonuca

götüremeyecektir. Kullanılacak yöntemlerin dilbilimi, eğitimbilimi ve ruhbilimiyle bağlantılı bir şekilde seçilmesi ve ilerlemesi gerekir.

Genel itibariyle ihtiyaçlar doğrultusunda en faydalı olabilecek dil öğretim yöntemleri bu şekildedir. Öğrencinin öğrenime hazır bulunması, öğreticinin de öğretimde yeterli düzeyde bulunduğu dil öğreniminde bu yöntemler kullanılarak başarıya ulaşılabilecektir.

2.2.1. Dil öğretim yöntemlerinin Çerkezce öğretiminde kullanılabilirlikleri yönünden değerlendirilmesi

Türkiye’de yeni bir durum olan Çerkezce öğretimi için yaygın olarak kullanılan bir dil öğretim yöntemi bulunmamaktadır. Dünyada yabancı dil öğretiminde yaygın olarak kullanılan dil öğretim yöntemlerini Çerkezce öğretimi açısından incelediğimizde;

Klasik yöntem olarak da adlandırılan dilbilgisi çeviri yöntemi, hedef dilin telaffuzuna pek önem vermeyen, iletişimden daha çok yazılı kaynakların ve hedef dilin kurallarının öğrenilmesine dayanan, yaşayan dilden ise edebi dili öğretmeyi hedef alan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkçeden çıkış ve oluşum yeri olarak çok farklı sayıda ses içeren Çerkez dilinin, doğru seslendirme çalışmaları yapılmadan öğretilmesi ise mümkün görünmemektedir. Halk eğitim merkezleri bünyesinde açılmış kurslarda Çerkezce öğrenmek isteyen kursiyerlerin büyük bir kısmının Çerkez kökenli oldukları düşünülebilir. Bu kişilerin öğrendikleri Çerkezce ile iletişim kurma arzusunda oldukları ve bu dili aile ve arkadaş çevrelerinde kullanmayı arzuladıkları düşünüldüğünde, dilbilgisi çeviri yönteminin ilkeleri ile Çerkezce öğrenmek isteyen kişilerin amaçlarının örtüşmediği anlaşılabilir. Bundan farklı olarak bu yöntem, Çerkezcenin doğal konuşmacısı olan fakat Çerkezce okuma ve yazma bilgisi olmayan kişilere, okuma-yazma öğretiminde kullanılabilecek bir yöntem olarak değerlendirilmektedir.

Hedef dil ile iletişim kurmayı amaç edinen düz varım yöntemi ile Çerkezce öğrenmek isteyen kişilerin amaçları örtüşmektedir. Fakat yöntemin uygulama ilkeleri incelendiğinde, Türkiye’de Çerkezce öğretiminde bu yöntemin kullanılabilirliği pek mümkün gözükmemektedir. Dilin orijinal konuşucularının eğitmenliğini yapması

gereken ve tercümeyle kesinlikle izin vermeyen bu yöntemi uygulayabilecek öğretici bulunmasında zorluklar yaşanabilir. Bununla birlikte, Türkçeden çok farklı yapıları ve kuralları içeren Çerkezce'nin birinci dili Türkçe olan kişilere öğretimi esnasında birinci dilin kullanılmaması öğretimde zaman sıkıntısı veya öğrenciler tarafından yanlış öğrenmenin gerçekleşmesine sebep olabilir.

Diyaloglar içerisindeki kalıpların tekrar edilmesi yolu ile hedef dili öğretmeyi amaçlayan kulak dil alışkanlığı yönteminin kullanılmasında ise, Çerkezce'nin Türkçeden farklı olarak ergatif yapısından kaynaklı uyumsuzluklar doğması muhtemeldir. Öğrencilerin birinci dillerinde olmayan ergatif yapıya alışmaları uzun zaman alabilir. Bununla birlikte, akusatif yapıda kurdukları cümlelerdeki kalıpları, ergatif yapıdaki cümlelerde de kullanmak isteyen öğrencilerin anlam olarak çok hatalı cümleler kurmaları beklenebilir. Öte yandan, ezbere dayalı olan bu yöntemin Türkiyeli öğrenciler ile uygulanabilirliği zor gözükmektedir.

Dil öğrenimini bir alışkanlık oluşturma süreci olarak değil de, bilişsel bir süreç olarak gören bilişsel öğrenme kuramı Çerkezce'nin temel dil bilgisi öğretiminde kullanılabilir fakat bu kuramın hedef dilin seslerinin doğru telaffuzuna verdiği önem noktasında eksik kaldığı yönler bulunmaktadır. Türkçeden çok farklı sesleri barındıran Çerkezcede bir sözcüğün yanlış telaffuzu kolay bir şekilde çok büyük anlam kaymalarına sebep olabilmektedir.

Yabancı dili anadilin öğrenildiği sıralama ile öğrenmek gerektiğini savunan doğal yöntemde ise Çerkezce'nin Türkiye'deki doğal konuşmacılarının sayılarının azlığı sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. UNESCO tarafından tehlike altındaki diller grubunda gösterilen Çerkezce'nin konuşucuları gün geçtikçe azalmaktadır. Bununla birlikte dil öğreniminin hedef dilin doğal konuşmacıları ile vakit geçirerek daha etkili olacağını savunan bu yöntemin uygulanabilirliği Türkiye şartlarında pek mümkün görünmemektedir. Bunun yanında, dil bilgisi öğretimi yapılmadan Çerkezce öğretiminin yapılabilirliği ayrı bir tartışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kişilerin hedef dilin kuralları ve diyaloglarını öğrenmelerinin yanında iletişim yetisi de kazanmaları gerektiğini vurgulayan iletişimsel yaklaşımın ise Çerkezce öğretiminde kullanılmasındaki en büyük engel olarak, bu yaklaşım ile eğitim

verebilecek öğretici bulma sıkıntısı karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’deki Çerkezce öğretmenleri 2006 yılında Kafkas Dernekleri Federasyonu (KAFFED) tarafından açılmış hızlandırılmış bir kurs programı ile eğitim almış öğretmen kökenli Çerkezcenin doğal konuşucuları olan kişilerdir. Bu öğretmenlerin seçimlerinde, Çerkezce bilmeleri ve öğretmen kökenli olmalarının dışında bir şart aranmamıştır. Yabancı dil öğretim yöntemleri noktasında bir eğitim almamış öğretmenler tarafından bu yöntemin hâlihazır programda uygulanabilirliği mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte çok fazla öğrenci aktivitesi içeren bu yöntem için yoğun ders saatlerine ihtiyaç vardır. Günümüz halk eğitim merkezleri bünyesinde açılan kursların ders saatlerinin, bu ihtiyaca cevap vermesi mümkün görünmemektedir.

Öğreticinin ihtiyaçlar doğrultusunda en uygun yöntemi seçmesi gerektiğini belirten seçmeli yöntem ise günümüz Çerkezce öğretimi açısından en uygulanabilir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu yöntemin uygulanabilirliği için öğretmenlerin dünya üzerinde yaygın olarak kullanılan gelen dil öğretim yöntemlerinin tümü ile ilgili bilgilerinin olması gerekmektedir. Bu yöntemin Çerkezce öğretiminde etkin uygulanabilmesi için Türkiye’de görev yapan Çerkezce öğretmenlerinin dil öğretim yöntemleri ile ilgili olarak yeterli donanımına sahip olmaları gerekmektedir.

2.2.2. Avrupa ortak yabancı dil öğretim programı çerçevesinde “Адыгабзэ” öğretim materyalinin a1 seviyesi ders kitaplarının dört temel dil becerisi açısından incelenmesi

Bu bölümde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ortaöğretim kurumlarında seçmeli ders olarak okutulan yaşayan diller ve lehçeler dersi “Адыгабзэ” adlı kitabın A1.1 ve A1.2 düzeyi Modül 1, Modül 2, Modül 3 adlı kitapları incelenmiştir. Kitaplarda hem batı lehçesi hem doğu lehçesi verilmiştir. Araştırmacı tarafından hedef dil grubu olarak batı lehçesi incelenmiştir.

A1.1 seviyesi Modül 1 ders kitabında bulunan ünite başlıkları; Ünite 1- Tanışma, 2- Ailem, 3- Vücutum, 4- Doğum günüm, 5- Hayvanlar, 6- Kıyafetlerim, 7- Hobilerim konuları şeklindedir. Kitabın sonunda da resimlerle desteklenmiş alfabe yer almıştır. Alfabe çalışması öncelikle Türkçede olmayan seslerden başlayarak her

ünitede birkaç harf vererek yapılmıştır. Modül 1’de dört temel dil becerisi içinde en çok dinleme ve konuşma etkinliklerine yer verilmiştir.

A1.1 seviyesi Modül 2 ders kitabında bulunan ünite başlıkları; Ünite 1- Boş zamanlarımız, 2- Bir günüm, 3- Mevsimler/Hava durumu, 4- Hayvanlar dünyası, 5- Tatil zamanı konuları şeklindedir. Bu modülde modül 1’e göre yazma ve okuma etkinlikleri arttırılmıştır.

A1.2 seviyesi Modül 3 ders kitabında bulunan ünite başlıkları; Ünite 1- Evimiz, 2- Alışveriş, 3- Tatil dönüşü, 4- Hatıralar, 5- Elbiselerim nerede konuları şeklindedir. Bu modülde modül 1, modül 2’ye göre daha fazla yazma okuma etkinliklerine yer verilmiştir.

Avrupa dil standartlarında, dil becerilerine yönelik etkinliklere hangi oranlarda yer verilmesi gerektiği bilgisi verilmemiştir. Bu yüzden becerilerin eşit miktarda yer almayışı kitabın uygunluğunu belirlemez. Ancak dil becerilerine yönelik etkinliklere eşit miktarda yer verilmesi, dört dil becerisinin gelişimine de olanak sağlayacaktır.

A1 seviyesi ders kitaplarında dört temel dil becerilerinin tamamına yönelik etkinliklere yer verildiği görülmüştür.

Modül 1, Modül 2, Modül 3 ders kitaplarında yer alan dört temel dil becerilerine yönelik etkinliklerin büyük bir kısmının Avrupa yabancı dil standartlarındaki kazanımlarının A1 tanımlamasına uygun olduğu görülmüştür.

Çerçeve programı dili aynı zamanda kültürel aktarım aracı olarak görmektedir. Dil, kültürün büyük paydaşdır (Blipashaova, 2019). Modül kitaplarının içeriğinde Çerkez kültürüyle ilgili aktarımlar yapıldığı görülmüştür.

Ders kitaplarının içeriğindeki alfabe çalışması Türkçe’de olmayan zor seslerden başlayarak her üniteye birkaç harf vermek suretiyle yapılmıştır. İlkesel olarak Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi basitten zora doğru ilerlemeyi savunmaktadır. Alfabe öğretim sırasının standartlara göre yapılması gerekmektedir. Bununla ilgili Düzce Üniversitesi Çerkez Dili Edebiyatı alfabe öğretim sırası takip

edilebilir. Çerkez Dili ve Edebiyatı bölümündeki öğrenciler alfabeyi öğrenirken ünlü seslerin artikülasyonunda zorlanmadıkları için ünlü harfler, ünsüzlerden bağımsız olarak öğretilmektedir; ünsüz harfler ise sonradan verilmektedir. Bundan hareketle seslerin doğru şekilde çıkarılabilmesi için aşağıdaki sıra izlenmektedir:

1. grup: ünlüler: а, е, ё, и, о, у, ы, э, ю, я. öğrencilere verilmektedir.

2. grup: Adigece'deki ünsüz seslerin Türkçe'deki ünsüz ses karşılığı öne alınmaktadır. Öğrencilerin latin harflerle eğitim aldıklarını düşünürsek Adigece seslerin Türkçedeki karşılığını bulmak kolay olmaktadır.

б, в, г, гу, д, дж, дз, дзу, ж, з, к, ку

Yumuşatma (ь), kalınlaştırma (ъ) ve kesme (I) işaretleri ile birlikte verilen harfler

3. grup: гъ, жъ, къ, лъ, хъ, чъ, шъ;

4. grup: хь, жь; I, Iу;

5. grup: кI, лI, п I, т I, цI, чI, шI;

6. grup :гъу, жъу, къу, пIу, кIу, тIу, хъу, шъу, шIу;

gruplama sırası takip edilmektedir (Shkhalakhova, 2016).

Dinleme becerisine yönelik hazırlanmış olan ses dosyası kitaptaki etkinliklerle birbirini tamamlar niteliktedir. Sesler çok net anlaşılmakta ve amaca uygun olarak hazırlanmıştır. Ancak ses dosyasının ünite ünite değil de bir bütün olarak hazırlanmış olması istenilen parçanın veya etkinliğin bulunması için hem zaman kaybı hem de motivasyon düşmesine neden olmaktadır. Ses dosyasının ünite ünite bölümlere ayrılması materyali daha kullanışlı hale getirecektir.

2.3. Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi

Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi, yeni bir dil öğrenmek için bireylerin öğrendikleri dilde neleri öğrenmeleri ve yapmaları gerektiğini, o dilin kültür

boyutunda kapsayacak şekilde hangi bilgi ve yeterlilikleri kazanmaları gerektiğini belirten, çok dilliliğe imkan tanıyan bir çerçeve programıdır. Bireyin birden fazla dile sahip olması bireysel çok dillilik, toplumda birden fazla dil kullanılıyor olması ise toplumsal çok dilliliktir.

2.3.1. Eylem odaklı yaklaşım

Avrupa ortak dil çerçevesi, iletişimsel dil yetisini dilsel, sosyodilbilimsel ve edimsel boyut olmak üzere bileşenlere ayırmıştır. Farklı toplumlarda yaşayan insanlar farklı dilbilimsel birikimlere sahiptir. Bu sosyal varlıkların birbirlerini anlayabilmeleri için en az birinin yabancı bir dil bilmesi veya anadilleri dışında ortak bir dil biliyor olmaları gerekir. Bu ihtiyaç zamanla ortaya çıkmış ve gereklilik haline gelmiştir. 20.yy'da yabancı dil öğreniminin önemi artmıştır. Bu doğrultuda AB komisyonu 2000 yılında bu ihtiyacı karşılamak için ‘‘Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni’’ adıyla bir metin yayınlamıştır. Başvuru metni içerisinde ‘‘perspective actionelle’’ adıyla bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu başvuru metni 35 farklı metne çevrilmiş Türkçe'deki karşılığı da eylem odaklı yaklaşım olmuştur.

Eylem odaklı yaklaşım dil öğreniminde, öğrenilen bilgilerin artık uygulamaya dökülmesi aşamasıdır. Öğrenilenler teorik bilgide kalırsa yeterli başarı sağlanamaz. Belli bir düzeyde sonuç almak isteyen bireyler, dil öğrenme yolunda üstlendikleri sorumlulukları yerine getirirken kendine özgü kapasitelerine uygun planlama ve strateji uygularlarsa başarılı olurlar. Bundan dolayı eylem odaklı yaklaşım, bireylerin bilişsel ve duyuşsal olanaklarını, sahip oldukları ve sosyal aktör olarak kullandıkları tüm yetenekleri kapsar. Dil öğrenirken eylem odaklı yaklaşımı nasıl somutlaştırabiliriz? Eylem odaklı yaklaşımda kullanılan sınıf etkinlikleri: alıntılama, benzetim ve kopyalama olarak sınıflandırılır. Etkinlikler yapılan tüm alıştırmaları kapsar. Benzetim herhangi bir olayı canlandırmak, kopyalama ise görevlendirme etkinlikleri olarak bilinir. Örneğin; Çerkezce öğreniminde bir bayram sabahı bayramlaşma ve sonrasında gerçekleşen aile bireylerinin kısa bir sohbeti benzetim yoluyla canlandırılabilir. Kelimeler yeni çeviriye aktarılır oradan da kavramla ilişkilendirilir. A1-A2 seviyesinde gerçekleştirilecek basit diyalog canlandırılarak simüle edilir, pekiştirilir. Böylelikle birlikte hareket ederek, gerçek görevler aracılığıyla dil öğrenimi sağlanır. Dil öğrenimi eylemleri kapsar, yapılan etkinlikler

bunun içerisinde. Yabancı dil öğreniminin amacı artık sadece iletişim değil, iletişimle birlikte gerçekleşecek eylemlere aracılık etmektir. İletişim ve eylem birbirini tamamlayan farklı parçalardır. Çerkezce öğretiminde eylem odaklı yaklaşım kullanılarak A1 ve A2 seviyesinde bir bireye Çerkezceyi öğretmek mümkün olabilir. Kullanılan 7 yöntem de A1 ve A2 seviyelerine uygunluk gösterdiğinden tercih edilmiştir. Basit teknikler “doğru-yanlış, bulmaca, boşluk doldurma, diyalog kurma, eşleştirme” okuma-yazma-dinleme becerilerine uygun kullanılarak A1 ve A2 seviyesinde Çerkezce öğretimi kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada tercih edilen 7 yöntemden bireyin hazırbulunuşluk seviyesine göre herhangi biri ve birileri tercih edilerek Çerkezce öğrenimi gerçekleştirilebilir. Kullanılan yöntemler Avrupa Orak Öneriler Çerçevesi’ne uygunluk göstermektedir.

Eylem odaklı yaklaşımla beraber, öğretilenlerden soyutlanıp öğrenilenlerde elde var olan kavramlarla yeterli eylemsel iletişim kurulabilir. Hazırlanan bu çalışma A1 ve A2 seviyeleriyle beraber bir de bunlara ek hazırlık aşaması olarak toplam 3 aşamayı kapsar. Kullanılan yöntemlerle çeviri yapılabilir, sözsözsel iletişim kurulabilir, canlandırma yapılabilir, ödevlendirme yapılabilir aynı zamanda birkaç yöntem bir arada kullanılabilir. Kullanılan yöntemlerin hepsi dili öğrenecek kişinin isteğine ve yeterliliğine uyarlanabilir. Kişi kendini motive edebilir, kendini yönlendirebilir, öğretmen öğrenciye danışmanlık edebilir. Bu yöntemlerle beraber bireyin yetkinliği, motivasyonu, psikososyal yönü, öğrenme açılığı gibi pek çok faktör de öğrenme sürecini etkiler ve belirler. Eylem odaklı yaklaşımla birlikte öğrenilenler uygulanabilirse başarıya ulaşılmış sayılabilir. İşlevsel bir yaklaşım olması sebebiyle geniş kapsamlıdır. Çok dilliliğin yaygın olduğu dönemde toplu fiziksel ortamda dilin kullanılmaya devam edilmesi kalıcılığı sağlayacaktır. Bourgoignon’un söylediği gibi dil öğretimi öğrenilenlere değil öğrenilenlerin kullanılmasına odaklanmalıdır.

Dil öğreniminin, anaokulundan yetişkin eğitime kadar, eğitim sisteminin tüm alanlarında teşvik edilen ve desteklenen yaşam boyu süren bir öğrenme süreci olması gerekir. Sosyal yapının en önemli parçası olan insan, dilsel eylemlerle, dil etkinliklerini yerine getirmiş ve tamamlamıştır. “yeterlikler, genel yeterlikler, bildirimsel dil yeterlikleri, bağlam, dil etkinlikleri, dil süreçleri, metin, dil kullanım alanı, strateji, görev” bu faktörler ile beraber A1-A2 düzeyde Çerkezce öğretiminde

eylem odaklı yaklaşım, bireyin yeterliklerine ve kullanım alanına bağlı olmak şartıyla olumlu sonuç verebilecektir. Birey, yeterli öğrenme isteği ve algı düzeyi ile öğrenilenleri eyleme dökerek dili başarılı bir şekilde öğrenecektir. Burada amaç; salt dilsel olmayan teorik bilgilere bağlı kalmadan doğal yaşamda öğrenilen dili kullanıp unutmaya fırsat vermemektir.

Bu çalışmada sözü edilen yöntemlerin bazıları birbirine tepki olarak ortaya çıkmıştır. Çerkezce öğretiminde tek bir yöneme bağlı kalmak doğru olmayacaktır. A1-A2 seviyesinde Çerkezce öğretiminde yeterli istek ve beceri olduğu takdirde seçilen 7 yöntemin başarılı olacağı beklenebilir. Sadece bu yöntemler kullanılarak Çerkezce yeteri kadar öğrenilemeyebilir. İnsan doğası gereği kullanılmayan dil unutulur. Dil öğreniminde edinilen, biriktirilenler kullanılır. Dil öğrenilen bir sermayedir, bu sermaye yeri geldiğinde harcanır. Dil yeterliklerini geliştirmek için iletişimsel etkinliklere önem vermek gerekir.

Çerkezce öğretiminde tüm bunlar uygulanmasına rağmen öğrenci bu süreçte zorluk yaşayabilir. Kullanılan yöntemler bu dili öğretmek için yol gösterici amaç güder. Başarı elde edebilmek zaman alabilir. Bu çalışmada amaç Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi standartlarında Çerkezce öğretimi üzerine bir değerlendirme yaparak yeni bir uygulama ortaya koymaktır. Değerlendirme ve programın Çerkezce öğretiminde bir kılavuz olması beklenmektedir. Tüm şartlar ve elde var olan bilgiler öğrenciye verilip sorumluluklar bildirilir. Değerlendirmenin yol gösterici oluşu, Çerkezceyi hiç bilmeyen bireyin fikir sahibi olmasını sağlayacaktır. Sonuç olarak eylem odaklı yaklaşım dilin iletişimsel boyutuyla ilgilendiği için diğer dillerde olduğu gibi Çerkezce’de de öğrenilen kelimeler ve kavramlar uygulamaya konularak kalıcılık sağlanabilecektir. Böylelikle eylem odaklı yaklaşımın Çerkezce öğrenimine uygun bir yaklaşım olduğu görülebilecektir.

2.3.2. Avrupa ortak öneriler çerçevesinin özellikleri

Avrupa ortak öneriler çerçevesinin özellikleri, çerçeve metnine göre aşağıdakilerden oluşmaktadır.

Kapsamlı: Dil bilgisi, dil becerisi ve dil kullanımını ayrıntılı bir biçimde ortaya koyabilmesidir.

Saydam: Bilginin açık ve net olarak kullanıcılar tarafından kolay anlaşılabilir ve ulaşılabilir olmasıdır.

Çok işlevli: Tüm hedefleri kapsayacak şekilde olmasıdır.

Esnek: Koşullara göre uyarlanabilir bir esnekliğe sahip olmasıdır.

Dinamik: Deneyimlere bağlı olarak değişime ve gelişime açık olmasıdır.

Kullanışlı: Dil öğrenim amacına hizmet etmede kullanışlı olmasıdır.

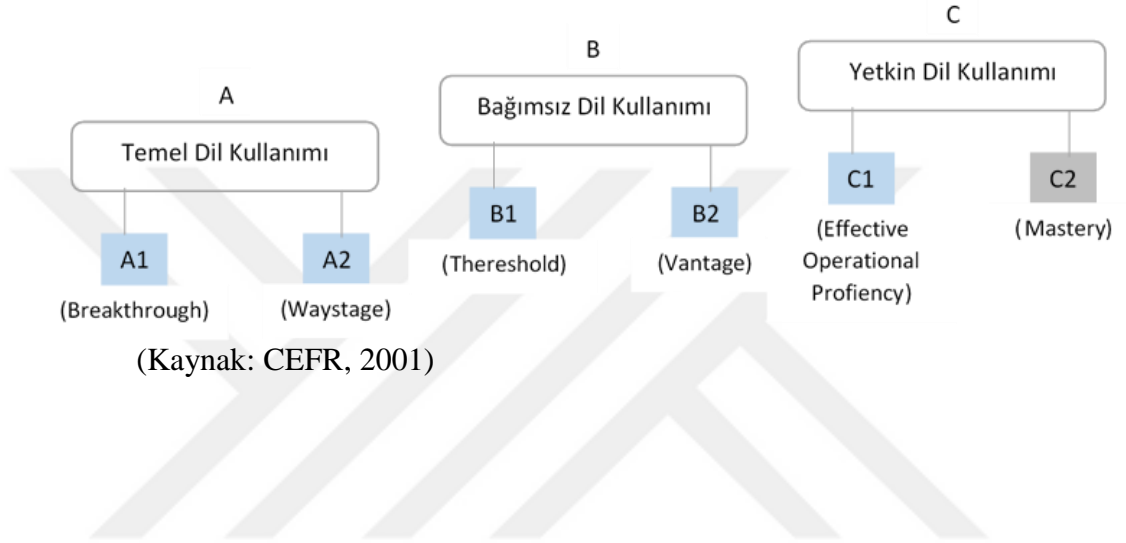
Saplantısız: Çeşitli kuram ve yaklaşımlara koşulsuz bağlı olmamasıdır.

Tutarlı: Programın içeriğinde çelişki içermemesidir. Gereksinimlerin belirlenmesiyle hedeflerin belirlenmesi, bu hedeflere uygun materyal seçimi, uygun yöntemlerin kullanılması ve değerlendirme gibi bileşenlerin hepsinin kendi arasında tutarlı olmasıdır.

2.3.3. Ortak dil düzeyleri

Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi Metninde dil seviyeleri temel dil kullanımı, bağımsız dil kullanımı ve yetkin dil kullanımı olarak üç düzeyde ele alınmaktadır. Her düzey kendi içinde de ikişer bölüme ayrılmaktadır.

Şekil 1. Ortak Dil Düzeyleri

Tablo 1. Temel dil kullanımı

Temel Dil Kullanımı	A2	<p>İlgi alanıyla ilgili cümleleri ve sıkça kullanılan anlatımları (örneğin, kişi ve aileyle ilgili bilgileri, alışveriş, iş, yakın çevre) anlayabilir.</p> <p>Bilinen alışılmış konularda, doğrudan doğruya bilgi alışverişi söz konusu olduğunda, alışlagelmiş, basit durumlarda kendini ifade edebilir.</p> <p>Geçmişi, eğitimi, çevresi ve doğrudan gereksinimleriyle bağlantılı şeyleri basit dilsel araçlar yardımıyla anlatabilir.</p>
	A1	<p>Somut ihtiyaçların karşılanmasını amaçlayan, bilinen günlük ifadeleri ve oldukça basit cümleleri anlayıp kullanabilir.</p> <p>Kendini tanıtabilir, başkalarını tanıtırabilir. Başkalarına, kendileri hakkında (örneğin, nerede oturdukları, kimleri tanıdıkları ve nelere sahip oldukları) sorular yöneltebilir ve sorulan benzeri soruları yanıtlayabilir.</p> <p>Karşısındaki kişiler yavaş ve anlaşılır bir biçimde konuşuyorlar ve de yardımcı oluyorsa, onlarla basit yoldan anlaşabilir.</p>

(Kaynak: CEFR, 2001)

3. YÖNTEM

Bu araştırmada problemin çözümine yönelik yani Diller için Avrupa Ortak Çerçevesinin saptadığı standartlara uygun A1, A2 düzeyinde Çerkezce öğretim programı hazırlanması için izlenen bilimsel yöntem aşağıda alt başlıklar halinde verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

Araştırmaya konu olan Çerkezce öğretim programı hazırlanmasına yönelik bu çalışma tarama modelindedir. Tarama modeli geçmişte yada halen var olan bir durumu var olduğı şekliyle tespit etmeyi amaçlayan bir araştırma modelidir (Karasar, 2018: 109). Bu çerçevede, çalışmamızda Avrupa konseyi tarafından hazırlanan dil öğrenimine yönelik standartlar temel alınmıştır. Dolayısıyla diğeri modeller çalışmamızın kapsamı dışındadır.

3.2. Evren ve Örneklem

Evren araştırma sonuçlarının genellenmek istendiğı elemanlar bütünüdür. Bu bütün ortak özellikleri olan canlı ya da cansız her türlü eleman grubunu içerebilir (Karasar, 2018, s.147). Konunun daha kolay anlaşılabilmesi için araştırmacı çalışma evreni kavramını kullanmayı tercih etmektedir. Bu açıdan araştırmanın çalışma evrenini dil standartları oluşturmaktadır. Araştırmanın amaç kısmında belirtildiğı gibi tüm dil öğrenim düzeyleri değil, A1 ve A2 düzeyleri örneklem olarak ele alınmaktadır.

3.3. Veriler ve toplanması

Araştırmamızın temel dayanağı olan veriler;

- a) Avrupa konseyi yayınları.

- b) Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı'nın dil öğretimine ilişkin yasa, yönetmelik, genelge, yönergeleri ile bu konudaki yayınları.
- c) Literatür taramasıyla elde edilen bilgi ve belgeler, araştırmalar, makaleler.
- d) Çerkezce olarak hazırlanmış her türlü kitap, sözlük, makale ve bilimsel araştırma yayınları.
- e) Konu ile ilgili her türlü kaynak.
- f) Alan uzmanlarından olmak üzere farklı kaynaklardan elde edilmiştir.

Veri toplama tekniği olarak da belgesel tarama ve gözlem tekniği kullanılmıştır.

3.4. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Yukarıda sözü edilen kaynaklardan elde edilen bilgiler araştırmanın amacı doğrultusunda sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmada temel ölçüt standartlara uygun olmasıdır. Dolayısıyla elde edilen bilgiler ışığında araştırmacı modele uygun bir tasarı geliştirmiştir. A1 ve A2 düzeyindeki her öğrenim basamağı tek tek gözden geçirilerek her basamağa uygun temalar Çerkezce yazılmıştır. Yazılan her tema için uzman görüşüne başvurularak sözlü yorumları istenmiştir. Bu yorumlar ışığında Çerkezce Öğretim Programı tekrar tekrar gözden geçirilmiş iç ve dış yorum olmak üzere iki aşamalı bir yaklaşım sergilenmiştir.

4. TEMEL DÜZEYDE ÇERKEZCE ÖĞRETİM PROGRAMI ÖRNEĞİ

(Bulgular ve Yorumlar)

Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi özelliklerinden olan öneriler çerçevesinin her durumda kullanılabilmesi, gerekli uyarlamaların yapılabilmesi için, açık ve esnek olması gerekir (CEFR, 2001). Dolayısıyla yapılmış olan bu çalışmaya araştırmacı tarafından eklemeler de yapılabilir, çalışmadan çıkarmalar da yapılabilir. Araştırmacının çalışması bu esnekliğe sahiptir.

4.1. TEMALAR A1 DÜZEYİ (TEMƏXƏP A1)

Bu seviyedeki bir bireyden;

Alfabe: Alfabede yer alan harfleri tanıması, duyduğu harflere ait sesleri çıkarması ve harfleri yazabilmesi beklenir.

Tanışma: Tanışma, tanıştırma, selamlaşma, ayrılma durumlarında kalıplaşmış sözcükleri ve cümleleri kullanabilmesi, kısa sorular sorabilmesi beklenir.

Kendini tanıma: Kısa ve basit kelimelerle kendini tanıtmayı, fiziksel durumu ve duyguları hakkında konuşabilmesi, akrabalık ilişkilerini anlaması ve kullanabilmesi, durum bildiren sözcükleri ve yüklemi şahıslara uygun kullanabilmesi beklenir.

Sayılar: 20'ye kadar sayabilmesi, rakamsal olarak verilen sayıları yazabilmesi, kendi telefon numarasını söyleyebilmesi ve başkasının telefon numarasını sorabilmesi beklenir.

Sınıf dili: Sınıf içerisinde bulunan nesnelere isimlerini bilmesi, sınıf içi iletişimde kullanılan sözcükleri anlaması ve uygulaması, okul ve sınıfla ilgili basit diyalogları anlaması ve diyalogla ilgili basit sorulara cevap verebilmesi beklenir.

Saatler ve rutinler: Her gün rutin olarak yaptığı işlerin saat bilgisini verebilmesi, bir kişiye rutin olarak yaptığı işleri sorabilmesi ve sorulduğunda da cevap verebilmesi, rakamsal olarak verilen saatleri yazı ile yazabilmesi, ‘namaz kılmak’ gibi birlikte kullanılması gereken sözcüklerle fiilleri doğru eşleştirebilmesi beklenir.

Sahiplik: Kendisinin ya da bir başkasının sahip olduğu varlıkları anlaması, yazması, söyleyebilmesi, sahiplik bildiren ifadeleri kullanarak akrabalık bağlarını söyleyebilmesi, sahiplik bildiren ifadeleri kullanarak tamlama yapabilmesi beklenir.

Soru sözcükleri: Kim?, Ne?, Nasıl?, Ne zaman?, Nereye?, Nerede? sorularını kullanabilmesi ve kendisine sorulan sorulara cevap verebilmesi beklenir.

Meslekler: Kendi, anne ve babasının mesleğini söyleyebilmesi ve karşısındakinin mesleğini sorabilmesi sorabilmesi, verilen görsellerin altına meslekleri yazabilmesi, bir meslek ile ilgili görselden mesleği tanıyabilmesi beklenir.

Tanımlamalar: Bir nesne ile ilgili basit bilgileri basit tanımlamaları anlaması ve basit bilgileri sorabilmesi, çevresindeki nesnelere tanıtabilmesi, verilen bir sıfatın eş veya zıt anlamlısını yazabilmesi, söyleyebilmesi, tablodan bulabilmesi, şahıs zamirlerini uygun şekilde kullanabilmesi, basit cümlelerle sevdiği bir varlığı anlatabilmesi beklenir.

Vücudumuz: Verilen bir görselden vücudun bölümlerini tanıması ve isimlerini söylemesi, kendisinin veya başka kişilerin dış görünüşlerini söyleyebilmesi beklenir.

Kıyafetler: Verilen görselleri ve kıyafet isimlerini eşleştirebilmesi, kıyafetlerin isimlerini ve özelliklerini söyleyebilmesi, dinlediği bir metindeki kıyafetleri ve renkleri eşleştirebilmesi, karışık halde verilmiş sözcüklerden olumlu, olumsuz cümleler ve soru cümleleri oluşturabilmesi beklenir.

Yiyecekler: Bir restoranda yemek siparişi verebilmesi, içeceğin fiyatını sorabilmesi, görsellerde verilmiş yiyecek ve içeceklerin tekil ve çoğullarını

yazabilmesi, dinlediği metindeki açlık ve susuzluk belirten durumları ayırt edebilmesi beklenir.

Yaşadığım yer ve çevrem: Evinde bulunan eşyaları anlatabilmesi, metinde anlatılan evin bölümü ile görseli eşleştirebilmesi, yaşadığı yeri anlatırken var/yok sözcüklerini kullanarak çevresini betimleyebilmesi, verilen görsellerle sözcükleri eşleştirebilmesi, yaşadığı yeri basit ve kalıplaşmış ifadelerle anlatabilmesi beklenir.

Günler, Aylar ve Mevsimler: Günleri sırasıyla yazması ve söyleyebilmesi, ayları sırayla yazması ve söyleyebilmesi, mevsimleri yazması ve söyleyebilmesi, hava durumuyla ilgili basit cümleleri anlaması ve söylemesi, 'önce/sonra' gibi edatları kullanabilmesi beklenir.

Hobiler: Yapmaktan hoşlandığı veya hoşlanmadığı bir şeyi söyleyebilmesi, görsellerde eşleştirebilmesi, basit cümlelerle anlatabilmesi, başkalarının hoşlandığı veya hoşlanmadığı şeyleri sorabilmesi, yapabildiği veya yapamadığı durumları anlatabilmesi beklenir.

Alışveriş: Bir alışveriş mekânında ürünün fiyatını sorabilmesi ve verilen basit cevapları anlayabilmesi, artı/eksi/defa gibi ifadeleri anlayabilmesi, tabela ve afişlerdeki sözcükleri ve basit cümleleri anlayabilmesi beklenir.

Davetler: Teklifte bulunurken veya teklifi reddederken nezaket ifadeleri kullanabilmesi, verilen bir metindeki evet/hayır sorularına uygun cevaplar verebilmesi, kalıplaşmış davet ifadelerini kullanarak davet edebilmesi beklenir.

Seyahat: Seyahatle ilgili basit diyaloglara katılması, bir metinde bulunan ifadelerin doğru veya yanlış olduğunu belirleyebilmesi, metinde geçen evet/hayır sorularını uygun bir biçimde cevaplayabilmesi, seyahatle ilgili sorulan basit sorulara basit cevaplar verebilmesi beklenir.

Gündelik yaşam: Günlük konuşmaların bulunduğu bir diyalog metninde boş bırakılmış yerlere uygun gelecek ifadeleri yerleştirebilmesi, ihtiyaç duyduğu bir şeyi başkasından isteyebilmesi, ihtiyacı olan birisine de uygun ifadeler eşliğinde verebilmesi, basit sorular sorabilmesi ve sorulara basit cevaplar verebilmesi beklenir.

4.1.1. Ben ve yakin çevrem (Сэры ык1и кыыспэблагъэхэр)

4.1.1.1. Нэ1уасэ зэфэхъуныр

Table 2. Нэ1уасэ Зэфэхъуныр

Гушы1э кызырык1о ык1и хъазыр шапхъэхэр егъэфедэ.

Сэлам зэхын: сэлам, уипчэдыжъ ш1у, уимафэ ш1у, уипчыхъа ш1у, хъярк1э, тызэрэльэгъун.

Зэрэш1эн: сыда о пц1эр? тыдэ ущыща? ильэс тхъапша уныбжбыр? сыд фэдэ льэпкъым ущыща? сигуапэ хъугъэ.

Упч1эн: сыдэу ущыта?, удэгъуа?, сыдэгъу, о сыдэу ущыта?

Дэштэн ык1и дэмыштэн: ары, хъау, тэрэз, тэрэзэп.

Зэбгъодэк1ыжбын: хъярк1э, гъогумаф, тызэрэльэгъун.

Фэгъэгъун: кыысфэгъэгъу, сиджагъо хъугъэ, емык1у кыысфэмыш1

1эдэбыныгъ: ащ фэдиз икъурэп, 1оф хэльэп, фэсапщ, къеблагъ, опсэу.

4.1.1.2. Хьарыфылгээр

Table 3. Хьарыфылгээр

Хьарыфылгээм хэт хьарфхэр зыщыггэпсыггээр, зэхихрэ макъэр зэхешлыкы, кьеложьы.

Хьарыфылгээм хэт хьарфхэр ешлэх ыкли етхых.

Сурэтмэ яггусэу кьэтыггэ гущылэмэ ащыклэрэ хьарфхэр реггэкьужьы. Щысэ: л_н_ст **э-ы** – лэныст, __т__кь__ а-а-э – атакьэ

Цлэр, льякьуацлэр зыфэллоцтым фэдэ гущылэхэр хьарфхьарфэу кьело.

Щысэ: Н-э-р-ы-с

Зэдэлуггэ зэфэдэ гущылэхэм ахэт зэпэблэггэ макъэхэр зэхешлыкы.

Ударениер, ударениер здэщытыр, гущылэм имэхьанэ зэрзэблэхьурэр зэхэфышгуныр. Щысэ: кьéох–кьéох

Зэфэшхьяф бзэмэ ахэт зэфэдэ гущылэхэр ельэггух.

Щысэ: тв, радио, телефон

ХЬАРЫФЫЛГЬ

4.1.1.3. Пчъагъэхэр

Table 4. Пчъагъэхэр

ПЧЪАГЪЭХЭР

Зым щегъэжьагъэу тlокlым нэс къеджэ, къелъытэ.

Пчъагъэу къэтыгъэхэр хьарыфхэмкlэ етхы. Щысэ: 9 – бгъу

Пчъагъэу хьарыфкlэ тхыгъэхэр пчъагъэкlэ къегъэлягъо.
Щысэ: пшыкlубл –17

Ежь ителефон номер къело ыкlи нэмыкl цlыфхэм ятелефон
номер зэрегъашlэ, мэупчlэ.

Якъэуакlэкlэ зэфэдэ пчъагъэхэр зэхешlыкlы зэхефы.

Къэтыгъэ телефон номерыр хьарфхэмкlэ етхы.

4.1.1.4. Ежъ пае кылотэн

Табло 5. Ежъ пае кылотэн

Клакоу ыкӀи гушылуухыгъэ псынклэхэмкӀэ ежъ пае кьелуатэ.

Ежъ ехьылӀэгъэ упчӀэ псынклэхэр зэхешӀыкӀы ыкӀи нэмыкӀ цыфхэми упчӀэ псынклэхэмкӀэ яупчӀы.

Ежъ ехьылӀэгъэр кьело. Щысэ: цӀэ, ныбжь, сэнэхьат, льэпкъ, телефон номер зыфӀлощтым фэдэхэмкӀэ.

Зыгорэм ежъ ыкӀи иунагъо ехьылагъэу кылуагъэхэр зэхешӀыкӀы. Щысэ: шы, шыпхъу илэмэ, янэ, ятэ лӀфэу ашӀэрэр, нэбгырэ пчъагъэу унагъом исыр, бзэу зэрэгушылэхэрэр.

Цыфыхэмэ ятеплъэ кьелуатэ. Щысэ: итеплъэ, ильэгагъэ, ышъхьац, ынэ ышъо кьело.

ЕджапӀэу зыщеджэрэр е лӀфэу ышӀэрэр кьело, етхы.

ТелефонкӀэ ежъ ехьылагъэр кьело. Щысэ: цӀэ, ныбжь, адрес, хэгъэгу...

Ежъ ихэгъэгу, ильэпкъ ыкӀи зэрыгушылэрэ бзэхэр кьелох.

Зеджэгъэ текст горэм зым зыр пышлагъэу хэгъэгур, льэпкъыр, лэжьапӀэр ыкӀи адрес зыфӀлощтым фэдэхэр куп

ЕЖЪ ПАЕ КЪЫЛОТЭН

ЕЖЪ ЗЕГЪЭШӀЭН

-купэу егощы.

Хэгэгүхэмрэ лъэпкхэмрэ ехылаагъэу зэдэугъэ текстым кыхэфэгъэ гущылэхэр, сурэтхэр ыкӀи цӀэхэр зэрегъэгъусэх.

Зэхэпхъагъэу къэтыгъэ гущылэмэ тэрэзэу къахехы хэгъэгур, лъэпкъыр, бзэр, ахэр зэфехьысых.

НэмыкӀмэ ежъ апае къалуагъэр зэхешыкӀы.

Щысэ: ныбжь, цӀэ, лӀф, адрес, лъэпкъ.

Блэгъэныгъэм, лахьылныгъэм фэгъэхьыгъэ гущылэхэр зэхешыкӀы, егъэфедэ. Щысэ: ны, ты, шы, шыпхъу, атэш, анэш, тэтэжъ, нэнэжъ...

Жъажъэу ыкӀи макъэр къабзэу зэхихырэ гущылэхуыгъэхэм нахь ыпӀкӀэ зэригъэшӀэгъэ гущылэхэр, цӀэпапкӀэхэр ыкӀи пчъагъэхэр зэхешыкӀы.

Гущылэхуыгъэ псынкӀэхэмкӀэ иунагъо исхэм апае къеуатэ ыкӀи гущылэхуыгъэхэр етхых.

Итеплъэ ыкӀи изытет ехылаагъэу къэгущылэ.

ИтеплъэкӀэ (Изэрыщыт): сысымадж, сыпшыгъ

ИзытеткӀэ: сыдэгъу, сыдэй, сыгу къео, сэтхъэ ...

Изэрэщыт къэзгъэльэгъорэ гущылэхэр ыкӀи глаголхэр

4.1.2. Günlük yaşam (Мэфэ псэук1)

4.1.2.1. Еджэщыбз

Tablo 6. Еджэщыбз

Еджэщ (классым) клоц1ым ит пкыгыдохэм ац1э еш1э. Щысэ: гушы1эм пае: тхыль, 1анэ(стол), пхьэнт1эк1у...

Еджэщ клоц1ым шигьэфедэрэ гушы1эхэр, еджак1ом рилохэрэр зэхеш1ык1ы, кьело, егьэцэк1э. Щысэ: кьэтэдж, т1ыс, кьедж, кьедэ1у, тхы...

Унэшъо кьызэрык1о зыфэпшык1э, зеджэк1э ык1и зедэ1ук1э гурэ1о. Щысэ: мок1э к1о, мыдэжь т1ыс, пчьэр фэш1, тэдж...

Еджап1эм щильэгьурэ тхыгьэпкьмэ (табельхэм плакатхэм), мэкьэгьэ1умэ атетхагьэхэм мэхьанэ зилэхэр кьыхехы ык1и зэхеш1ык1ы. Щысэ: льэойхэм шьуадэк1уае зыхьук1э шьуфэсакь. Шхап1эр ятфэнэрэ кьатым тет.

Сурэтхэм кьагьэльэгьорэ унашьохэр зэхеш1ык1ы. Щысэ: нэфынэр гьак1уасэба! Маш1о зык1анэк1э апчыр кьутэ!

Еджап1эм ехьыл1эгьэ гьэпсынкл1эгьэ зэдэгушы1эгьум еджэх ык1и зэдэгушы1эгьум епхыгьэ упч1э кьызэрык1омэ джэуап кьыраты. Щысэ: Дэрсыр (уроқыр) сыдигьо ыублэра? Егьэджак1ор еджап1эм шы1а? Дэрсыр (уроқыр) сыдигьо ыухыра?

Егъэджаком ыгорэр зэхашыкы ыкы агъэцакы.

4.1.2.2. Сыхъат пчъагъэр ыкы рутинхэр

Table 7. Сыхъат пчъагъэр ыкы рутинхэр

Къэзыпчъырэ пчъагъэхэм 20-м щегъэжъагъэу 100-м нэсэу къеджэ ыкы къелытэ.

Сыхъат пчъагъэмкы мэупчы ыкы ежъ къызеупчыхэкы сыхъатыр зэрыхъугъэр кыло. Щысэ: хъугъэ, ыныкъу, ежъагъ, ил фэдэхэр кыло.

7.00 блы хъугъэ; 6.30 блым ыныкъу, 6.15. блым пшыкутфкы ежъагъ, 6.55. блы хъункы такыкы 15 ил.

Маф къэс ышлэрэ лфхэр зыщишлэрэ сыхъатыр кыло. Щысэ: 07.00– сыхъатыр блым сыкъэтэджы, 8.00 – сыхъатыр им пчэдыжбышхэ сэшлы, пчыхэм 6.30 – блым ыныкъом унэм къэсэгъэзэжы.

Мафэ къэс ышлэрэ лфхэр сьд фэдизэу ышлэра кыло.

Щысэ: Сцэхэр ренэу сэлъэкы. Тхэм бэрэ селъэу. Заулэрэ тхыль седжэ.

Мафэ къэс ышлэрэ лфхэр зыщишлэрэ сыхъатымкы зыгорэм еупчы ыкы ежъ къызеупчыхэки джэуап къаретыжы.

Щысэ: Сыхъатыр тхъапшым укъэтэджыра? Сыхъатыр тхъапшым унэм къэбгъэзэжыра? Сыхъатыр тхъапшым дэрсыр (урокыр) ежъэра (ыублэра)?

СЫХЪАТ ПЧЪАГЪЭР ЫКЫ РУТИНХЭР

ПчъагъэкIэ къэтыгъэ сыхъатхэр хъарыфхэмкIэ етхы.

Щысэ: (5:30) сыхъатыр хым ыныкью е сыхъатыр тфырэ
ныкьорэ хьугъэ.

Хьугъэ-шагъэмэ ячэзыу гъэунэфыгъэным пае ыпэрапшIэу,
апэ, етIанэ, ыуж фэдэ гуцыIэхэр егъэлажъэ.

Щысэ: ЫпэрапшIэу сцэхэр сэлъэкIы. Апэ сIэхэр сэтхакIы,
етIанэ сэшхэ. 18.00 –м ыуж сышхэрэп.

ГуцыIэхыгъэу къэтыгъэм хьурэр-шIэрэр зыхьурэ
уахътэмкIэ къеIо.

Маф къэс пасэу (сыкъэтэджы)

Неуц сурэт къэгъэльэгъон (сеплгышт)

ГъэрекIо Мыекъуапэ (сыкIуагъ)

Зы нэбгырэм мафэ къэс ышIэрэ Iофхэр къызщиIотэрэ
текстым еджэ, текстым ехьылIэгъэ упчIэмэ джэуап къареты.

ГуцыIэхыгъэ псынклэхэмкIэ хэти мафэ къэс ышIэрэ
Iофхэр къеIо ыкIи етхы.

Мафэ къэс ышIэрэ Iофхэр зэкIэлъыкIоу сурэтхэмкIэ
зэхегъэуцо ыкIи текст ешы.

Зэгъусэу зэдагъэфедэрэ гуцыIэхэмрэ глаголхэмрэр
зэрегъэгъусэ. Щысэ: къэсы, еплъын, оцх, нэмаз, едэIун, къещхы,
фильм, ос, шы, орэд... *ос къэсы, фильм еплъын, оцх къещхы,*

нэмаз шлын, орэд едэлун.

Къэтыгъэ гущылэухыгъэм чыплэ нэклэу илэм шхъэклэ, уахтэклэ еклурэ глаголыр хегъэуцожьы. Щысэ: Сэ мафэ къэс еджаплэм (маклэ/сэклэ)

4.1.2.3. Зиер къэзгъэлягъорэр

Table 8. Зиер къэзгъэлягъорэр

Адыгабзэм зыгорэм иер (е пкъыгъом, е цыфым) къызэрагъэлягъорэр зэрагъашлэ. Щысэ: *зие цлэнапклэхэмклэ* (гущылэ шхъафхэмклэ сэсий /оуий /ий / тэтий /шъошъуий /яй). Щысэ: *Тхылъыр сэсий. Къэлэмыр оуий.*

Зие аффиксхэмклэ зыгорэм иер къызэрагъэлягъорэр, ахэр купитлоу (мылькур, цыфым ылэпкъ-лъэпкъхэр) зэрэгошчыгъэр, къапыхъэрэ зие аффиксхэр зэрагъашлэ.

Мылькур зиер къагъэлягъо: си-, уи- и-, ти-, шъуи-, я-. Ежъ ие е нэмыкл горэм ие пкъыгъохэр къело, етхы ыкли зэхешлыкы. Щысэ: *сиун, уиун, иун, тиун, шъуиун, яун.*

Цыфым илэпкъ-лъэпкъмэ къапыхъэрэ зие аффиксхэр зэрагъашлэ. Зэрэщэ чаным ыпэкклэ: си-/ у-/ ы-/ ты-/ шъу-/ а-/. Щысэ: си-нэ, у-нэ, ы-нэ, ты-нэ, шъу-нэ, а-нэ.

Зэрэщэ дэгум ыпэкклэ: с-/ п-/ ы-/ т-/ шъу-/ а-/. Щысэ: с-лъакъо, п-лъакъо, ы-лъакъо, т-лъакъо, шъу-лъакъо, а-лъакъо. Къэтыгъэ гущылэмэ ящыклэгъэ аффиксхэр апатхээзэ атхы. Щысэ: сэ ...нэ, о ...лъ, ащ ...шхъац, о ...цэ.....

лахьылныгээр, зэблэгээныгээр кызырыкырэ гушылэмэ кыапыхээрэ зие аффиксхэр зэрагышлэ. Гушылэхэу *кьо, пхэу, шы, шыпхэу* цыфлэпкь-лэпкыыр кызырыкырэ гушылэхэм фэдэу зэрээхьокырэм аналэ тет. Шысэ: *с-шыпхэу, п-шыпхэу, ы-шыпхэу, т-шыпхэу, шэу-шыпхэу, а-шыпхэу...*

Ны, ты, нэнэжэ, тэтэжэ, анэи, анэшыпхэу, атэи, атэшыпхэу зыфилорэ гушылэхэм кыапыхээрэ зие аффиксхэр зэрагышлэ. Шысэ: *сян, уян, ян, тян, шэуян, ян.*

Кыэтыгээ текстым зьер кыээгээлээгьорэ аффиксхэр зэхешыкы ыкы упчлэмэ джэуап ареты.

Зьер кыээгээлээгьор аффиксхэмрэ пкыгыуацлэхэмрэ зэрегээгусэх. Шысэ: *сэ-ситхыль, о-уян, ащ-ылапэ*

Зьер кыээгээлээгьорэ аффиксхэр ыгээлажэээ илахылхэр кыелуатэ. Шысэ: *Сэ пшээшгээ дэхитлу си1. Спхэу ыцлэр Нэрыс....*

Кыэтыгээ лэпкь/лэкьо чыгымкылэ лыхыл зэпышлэныгыр кыегэнафэ.

Кыэтыгээ гушылэхуыгээм илэ чыплэ нэкыым ищыкылэгээ зие цлэпапкылэхэр е зие аффиксхэр зигьусэ гушылэхэр хегээуцо.

4.1.2.4. Упчлэ цлэпапклэхэр

Table 9. Упчлэ цлэпапклэхэр

Хэт? Сыд? Сыд пае? Хэт пае? Хэт ий? Сыд фэдиз? Тэдэ?
Сыдигъо? Сыд фэд? Тауштэу? Тхьапш? Тары? Сыдэуштэу?...
зыфи1орэ упчлэхэр егъэлажбэ ык1и мыхэр хэтэу ежъ ехьыл1агъэу
кызеупч1ыхэк1э джэуап етыжбы.

УПЧЛЭ ЦЛЭПАПКЛЭХЭР

Упчлэхэмрэ гушы1эхэмрэ зэфехьысы. Шысэ: Сыдигъо?
Тэдэ? Хэт? Сыд? Сыд пае? Сыдэуштэу?

Сшы, еджап1эм, неущ, тхыль, псынк1эу, седжэнэу.

4.1.3. İnsanların görünüşleri ve tanımlamalar (Цыфым итеплээрэ ыкһи бгьэнэфэнымрэ)

4.1.3.1. Сэнэхьатхэр

Tablo 10. Сэнэхьатхэр

СЭНЭХЬАТХЭР	Сурэтым кьыгьэлыагьорэмкӀэ сэнэхьатыр кьешӀэ.
	Ежь исэнэхьат кьелӀо ыкһи нэмыкӀмэ ясэнэхьаткӀэ яупчӀы.
	Ятэрэ янэрэ ясэнэхьат кьелӀо ыкһи етхы.
	Кьэтыгьэ сурэтхэмэ ачӀэгь сэнэхьатыцӀэхэр чӀетхэх.
	ЫгукӀэ зыфэе сэнэхьатыр кьелӀо.

4.1.3.2. Гьэнэфэгьэныр / бгьэнэфэныр

Tablo 11. Гьэнэфэгьэныр / бгьэнэфэныр

ГЬЭНЭФЭГЬЭНЫР	Пкьыгьом фэгьэхьыгьэ упчӀэ псынкӀэхэр егьэуцу, ащ фэгьэхьыгьэ кьызэрыкӀо шӀэныгьэр зэрегьашӀэ.
	Пкьыгьом фэгьэхьыгьэ кьызэрыкӀо шӀэныгьэр зэхешӀыкӀы, кьегьэнафэ.
	Кьэзыуцухьэрэ пкьыгьохэр зэрегьэшӀэ.
	Щысэ: <i>кухэм яиныгьэрэ ашьорэ. Тхыль горэм кьытегуцыӀэ. Мыщ фэдэ упчӀэмэ яджэуап кьыреты: ышьо сьд фэдэ?, хэт ий?, тыдэ цыӀ?... зыфэпӀощтым фэдэхэр.</i>

Къэзгъэлыгъорэ цлэпапклэхэр зэрегъашлэ. Къэзгъэлыгъорэ цлэпапклэхэр пкъыгъуацлэмэ ягъусэу егъэлажъэ. Щысэ: *Мы Іанэр. Мо Іанэр. А Іанэр.*

Пкъыгъохэм е цыфхэм янэшанэхэр къэзгъэлыгъорэ пльышгъуацлэхэр ыгъэлажъэзэ къеуатэ. Щысэ: *Мы унэр ины. Мо тигъашъэр оды. А мыІэрысэр хэфэ.*

Къэтыгъэ сурэтымклэ сыд хьурэр, сыд шышырэр къэзгъэлыгъорэ цлэпапклэклэ етхы ыкли къело.

Щысэ: *Мыр/мор/ар унэ.*

Мыхэр/мохэр/ахэр жъых.

Къэтыгъэ сурэтым рилъагъорэмклэ гушылэ псынклэхэр етхы.

Щысэ: *тигъашъэ, унэ, хъэ...*

Пкъыгъохэм янэшанэ къэзгъэлыгъорэ пльышгъуацлэхэр егъэлажъэ. Пльышгъуацлэмрэ пкъыгъуацлэмрэ зэгъусэ зыхьуклэ пльышгъуацлэр члыплэу зыдэщытым ыналэ тет. Щысэ: *джэнэ лъап1, чэтыу фыжъ, еджэк1о хьупхъ...*

Къэтыгъэ гушылэмэ зэмэхъанэгъу е зэпыщыт мэхъанэ зилэ гушылэхэр къегъэнафэ, етхы. Щысэ: *фыжъы X шлуцлэ; ины X цлык1у; къызэрык1у=псынклэ, гупсэф=рэхъат...*

Къэтыгъэ текстым члыплэ нэклэу илэхэм як1урэ пльышгъуацлэхэр хегъэуцо.

Къэтыгъэ сурэтым щильэгъурэ чыплэмэ ацлэхэмкIэ яупчы, джэуапыр къало. Щысэ: *мыр сьд фэдэ къала? Мыр къалэу Мыекъуап. Мыр сьд фэдэ чыплэ? Мыр къалэу Москва.*

Шъхъэ цIэпапкIэхэр гущылэкIэ ыкIи тхыкIэкIэ тэрэзу зэкIэлъыкIоу зэпегъэуцо.

Щысэ: *сэ, о, ар, тэ, шьо, ахэр*

ЦIэпапкIэхэм афэгъэхьыгъэ пхъанэм чыплэ нэкIэу илэхэр ищыкIэгъэ цIэпапкIэхэмкIэ регъэкъужьы.

Зэдэлугъэ текстым кыхэфэрэ шьохэмрэ пкъыгъохэмрэ зэрегъэгъусэх.

Гущылэухыгъэ псынкIэхэмкIэ шIу ыльэгъурэ псэушьхэр, пкъыгъор е цIыфыр къелуатэ.

ПлъышъуацIэхэм язэфэгъэдэн степеньхэр егъэлажъэ: фэгъэдэныр ыкIи къебэкIырэр. Щысэ: *тхыль гъэшIэгъон, нахь тхыль гъэшIэгъон, анахь тхыль гъэшIэгъон, тхыль гъэшIэгъон дэд.*

4.1.3.3. *Іэпкь-льэпкьхэр*

Table 12. Іэпкь-льэпкьхэр

Къэтыгъэ сурэтымкІэ Іэпкь-льэпкьхэр къешІэ.

Ыльэгъугъэ Іэпкь-льэпкьхэм ацІэхэр къеІох.

Іэпкь-льэпкьхэр етхы.

Ежъ ыкІи нэмыкІхэм ятеплъэ къеІуатэ.

Щысэ: *ынэхэр шхьуантІэх; ышъхьац шлуцІэ, кІако; лъагэ/лъхьанчэ; оды/пцэры.*

Сурэтым е текстым еплъызэ, къэтыгъэ гущыІэхыгъэмэ ахэт чІыпІэ нэкІхэм теплъэм фэгъэхьыгъэ гущыІэхэр хегъэуцожьы.

ІЭПКЬ-ЛЪЭПКЬХЭР

4.1.3.4. Щыгъынхэр

Table 13. Щыгъынхэр

Сурэтым ит щыгъынымрэ щыгъыныц1эмрэ зэрегъэгъусэ.

Щыгъынмэ ац1эхэр, ашгъохэр къе1о, етхы.

Щысэ: *гъончэнджыр к1ыхъэ ык1и ш1уц1э*

Зэдэ1угъэ текстым къыхэфэрэ шгъохэмрэ щыгъынхэмрэ зэрегъэгъусэх.

Зыгорэм щыгъ щыгъынхэр къе1уатэ.

Зэхэпхъагъэу къэтыгъэ гущы1эхэр ыгъэфедзээ (-),(+) шгъуашэхэр зи1эхэр е упч1э гущы1эхуыгъэхэр зэхегъэуцо. Щысэ: Фыжбы, Нэрыс, кыщэфыгъ, джанэ. – Нэрыс джэнэ фыжъ кыщэфыгъ. – Нэрыс джэнэ фыжъ кыщэфыгъэп. – Нэрыс джэнэ фыжъ кыщэфыгъа?

Щыгъынхэр лъэхъаным тегъэлсыхъагъэу куп-купэу егъошых: к1ымэфэ ык1и гъэмэфэ щыгъынхэр.

Щысэ: *1алъэ, джэдыгу, пшгъэдэлъ, лъэпэдэгъан, джэнэ 1эгъопэ к1аку.*

Щыгъынхэр зыхэш1ык1ыгъэр къе1о, сурэтымрэ гущы1эмрэ зэрегъэгъусэх.

Щысэ: *цы, къэтабэ, данэ...*

4.1.3.5. Шхынхэр

Табло 14. Шхынхэр

Зэдэлугэа текстым мэлэклэныгэм, псы фэллэныгэм
фэггэхыгыгэу кышчилорэр зэхешыкы.

Шхаплэм е рестораным цишхынэу зыфаер арло.

Шхыным ыуасэклэ мэупчлэ.

Щысэ: *Лыщэпапэм тхьапша ыуасэр?*

Ашырэ шхынмэ, шьонмэ ацлэхэр кьелох, етхы.

Зэдэлугэа текстым шхынмэ, шьонмэ афэггэхыгыгэр
зэхешыкы.

Шхынмэ афэггэхыгыгэу текстым кыыхафэрэмэ ямэхьанэ
гушылалэмклэ кьегьоты.

Сурэтым ит шьонмэ ыкли шхынмэ ацлэхэр зы пчъаггэм
ыкли бэ пчъаггэм итэу етхы.

Пкыгыгьохэр плытэшьюу ыкли умылгытэшьюу егошты.

ШХЫНХЭР

4.1.4. Zaman ve mekan (Уахьтэмрэ чыплэмрэ)

4.1.4.1. Сызщыпсээрэ чыплэр

Табло 15. Сызщыпсээрэ чыплэр

СЫЗЩЫПСЭЭРЭ ЧЫПЛЭР

Щы1-щы1эп (ит-итэп) ы1озэ унэ к1оц1ыр кье1уатэ.

Иунэ ит хьап-щыпхэр зыфэдэхэр, ахэр зыдэщытыр кье1уатэ.

Текстым кы1уатэрэ унэмрэ сурэтхэмрэ зэрегьэгьусэх.

Зэдэ1угьэ текстым кыыхэфэрэ чыплэхэр картымк1э е чыплэ шыгьэмк1э (кроки) кьегьоты ык1и тамыгьэ тыредзэ.

Хэгьэгур, хэкур, кьалэр зыфэдэр кьэз1отэрэр текст кьызэрык1омэ яджэ, ащ фэгьхыгьэ упч1эхэм джэуап ареты.
Щысэ: *хэгьэгум/хэкум ис ц1ыфхэр, хэгьэгум игьунэгьухэр/игьунапкьэхэр, хэгьэгум ит кьалэхэр.*

Зэрэш1эным тегьэпсыхьэгьэ зэдэгущы1эгьум нэклэу илэ чыплэхэм ищык1эгьэ гущы1эхэр хегьэуцожьы.

Чыплэ зэфэшхьафхэр зэрыт сурэтхэмрэ гущы1эхэмрэ зэрегьэгьусэх.

Унашьок1э, тхыгьэ кьызэрык1ок1э ык1и жэры1ок1э гьогур, чыплэр егьэунэфы, зэхеш1ык1ы.

Щысэ: *Джабгьумк1э гьазэ. Мыщ дэжь укьэмыуцу! Музеир гьогум ытшэ щы1.*

Гушылэ, гушылэухыгэ шапхэхэр ыгэфедээ зыщыпсэурэ ыкли зыдэс чыплэр гушылэухыгэ псынклэхэмклэ кьело.

4.1.4.2. Тхьамафэм имафэхэр ыкли ильэсым иуахьтэхэр

Table 16. Тхьамафэм имафэхэр ыкли ильэсым иуахьтэхэр

Тхьэмафэм имафэхэр тэрээу, зэклэлыклоу кьело ыкли етхы.

Ежь кызеупчлэхклэ мафэр зыфдэр непэ, неущ, тыгьуасэ кьело ыкли етхы. Щысэ: *непэ гьубдж, неущ бэрэскэжьый, тыгьусэ блыпагь.*

Ильэсым иуахьтэхэр (льэхьанэр) кьело: гьатхэ, гьэмаф, бжыхьэ, кымаф. Льэхьанмэ янэшанэхэр гушылэухыгэ кызырыклоклэ кьело ыкли етхы. Щысэ: *Гьатхэм осыр мэжьужьы. Гьэмафэм фэбэ дэд. Бжыхьэм оцх кьещхы. Кымафэм бэрэ ос кьесы.*

Ильэсым имазэхэр тэрээу, зэклэлыклоу кьело ыкли етхы

Ежь кызеупчлэхклэ мазэу итыр, кьэклоштыр, блэклыгьэр кьело. Щысэ: *Джыдэдэ сьд фэдэ маза итыр? Джыдэдэ тыгьэгьазэр ит.*

Льэхьанымрэ мазэхэмрэ зэрегьэгьусэх, кьело ыкли етхы, зэдэлуьгьэр зэхешлыкы.

Зыдэгушылэрэм кызыхьугьэ мафэмклэ еупчы. Ежь

кызыхьугъэ мафэр кьелo.

Чэщ-зымафэм иуахьтэхэр кьелo: нэфшьягъу, пчэдыжь, щэджагъу, щэджэгъоуж, пчыхьэ, чэщы ыкIи ышIэрэр етхы.

Щысэ: *Пчэдыжьым пчэдыжьыишхэ сэшIы.*

МэфэкI мафэхэу мэфэпчтым хэтхэм яхьылIэгъэ упчIэхэмкIэ джэуап кьеты.

Щысэ: *Сыдигъуа кьурмэн мэфэкIыр? Сыдигъо Республикэм и Мафэ агъэмэфэкIра?*

Зы мэфэкI мафэ фэгъэхьыгъэ текст псынкIэр гурэIо, текстым ехьылIагъэ упчIэ кьызэрыкIомэ джэуап ареты.

Хьугъэ-шIагъэхэр зэрэкIэлъыкIохэрэр кьыIоным пае ыпэ, ыуж зыфиIохэрэр егъэфедэх.

МэфэкI мафэу кьэтыгъэм ехьылIагъэу ышIэрэр текст кьызэрыкIокIэ кьелуатэ.

Ом изытет фэгъэхьыгъэ текст кьызэрыкIор гурэIо, непэ ом изытет зыфэдэр ежьми кьелo.

Щысэ: *непэ ошх кьещхы. Тыгъуасэ ос кьесыгъ...*

4.1.4.3. Зыфэцаггэр, зыпыцаггэр

Table 17. Зыфэцаггэр, зыпыцаггэр

	Ышлэнэу икласэхэр ыкли имыкласэхэр кьелуатэ.
	Сурэтхэмрэ ышлэнэу икласэхэмрэ зэреггэгьусэх.
	Нэмык1 ц1ыфхэмэ ишлэнымк1э икласэхэр ыкли имыкласэхэр яупк1ы.
ЗЫФЭЦАГГЭР, ЗЫПЫЦАГГЭР	Гушылэухыггэ кьызэрык1охэмк1э икласэхэр е имыкласэхэр кьело.
	Щысэ: есыныр сиклас. Кьэб сшхыныр сикласэп. Пц1ыусыныр сикласэп.
	Зыпыцаггэхэмрэ зэсаггэхэмрэ кьатегушылэрэ текст кьызэрык1ом еджэ, зэхеш1ык1ы.
	Зэджэггэ текстымк1э упч1эхэр еггэуцу ыкли кьыратырэ упч1эхэм джэуап ареты.
	Зыпыцаггэхэмрэ нахь зыфаемрэ кьызши1орэ текстым хэт тэрэзымрэ мытэрэзымрэ зэхехы.
	Анахь ик1эсэ фильмэм, актеры, пэушгьхэм, тхылгьым... фэггэхьыггэу текст кьызэрык1о етхы.
	Ышлэшгьухэрэр ыкли ымышлэшгьухэрэр кьелуатэ. Щысэ: <i>сесышгьу, сурэт ш1ышгьурэн, сэтхэшгьу, орд кьэс1ошгьурэн.</i>

Лъэшэу ыгу рихьырэ цыфхэр зыщыпсэухэрэр
гуцылэухыгъэ кызырыклохэмкIэ етхы.

Ыгу рихьырэ цыф цIэрыломэ ашIэрэр гуцылэухыгъэ
псынкIэхэмкIэ етхы.

4.1.5. Sosyal hayat (Социальнэ щылакIэр)

4.1.5.1. Щэн-щэфэн

Tablo 18. Щэн-щэфэн

ЩапIэм (тучаным) щашэр шхыныгъомэ ауасэ кIэупчIэ
ыкIи зэхешIыкIы. Щысэ: *тхьапша цэм ыуасэр?*

Хьисап кызырыкло ешы: хэгъэхьон(+), хэгъэкIын(-),
штэн(x), гоцын(÷) фэдэ гуцылэхэр зэхешIыкIы, егъэфедэ.

Гуцылэухыгъэхэм язэкIэлъыкIуакIэ кьегъоты, зым зыр
ехьылагъэу гуцылэухыгъэхэр зэрегъэгъусэх.

Зэхихырэ мэкъэгъэлум хэт пчъагъэхэр, уасэхэр, уахътэхэр
зэхешIыкIы.

Щысэ: *МэшIокур уцупIэм такъыкыпшIкIэ IукIыцт. Зы
мыIэрысэ килограммым ыуасэ лиритIум нэсэу кьэфэхыгъ.*

ЩапIэм щакIомрэ щэфакIомрэ язэдэгушылэгъу хэт гуцылэ
псынкIэхэр, гуцылэухыгъэ кIакохэр зэхешIыкIы. Щысэ: *мы
джанэм фэдэ фыжьэу шъуила?*

Щэн-щэфэным ехылаагэа текстым хэт гуцылэхэм ямэханэхэр гуцылалэмклэ кьегьоты.

Зэхимшыкыкыгэр егэунэфы. Щысэ: *ар зэхэсшыкыкыгээн*

Гуцылалэр кьызыфигэфедээ кьэтыгэа текстым хэт гуцылэхуыгээхэмрэ гуцылэхэмрэ зэхешыкыкы ыкы гуцылэхуыгэа кьызырыкыохэр етхы.

Тхыпкьхэм, афишэхэм, каталогхэм ахэт гуцылэхэр ыкы гуцылэхуыгэа кьызырыкыохэр зэхешыкыкы.

Ыльэгьухэрэмэ атетхэгэа гуцылэ, гуцылэхуыгэа псынклэхэр зэхешыкыкы.

4.1.5.2. Егэблагьэхэр

Табло 19. Егэблагьэхэр

Зэлыгьэлэс амалхэр ыгээфедээ егэблэгьэныр, егэблэгьэ тхыль шыныр.

Шьхьэклэфагэа хэльэу еплон ыкы джэуап птыжьын.

Щысэ: *кофе уешьона? Тхьауегьэпсэу (опсэу)*

Телефон зэдэгуцылэгьум зэдэгуцылэклэ хабзэм тетэу зыгорэ егэблэгьэныр, шэпхэа хьазырхэр ыгээфедээ кьырагэблагьэрэми тэрээу джэуап кьытыныр.

Зэхэпхьагэа кьэтыгэа гуцылэхуыгээхэр тэрээу

зэглэлъыклоу ешы, егъэблэгъэныгъэ зыхэль зэдэгущыгъу
зэхегъэуцо.

Зэджэрэ текстымкIэ еклоу ары/хъау ылозэ упчIэмэ джэуап
ареты.

Гущыгъуэхыгъэхэм хэт чыплэ нэклмэ еклурэ глаголхэр
хегъэуцо.

Щысэ: *кызыхъугъэ мафэм нае тхыгъэ егъэблэгъэ тхылым
иццыкIэгъэ глаголхэр хегъэуцо.*

Егъэблэгъэ тхылым пшIэнэу итхагъэхэр гурэло.

Щысэ: *егъэблагъэ тхылым ит мафэр, сыхъатыр, чыплэр
ыкIи сьд нае рагъэблагъэра зэхешыкIы.*

Шэпхъэ хъазырхэр еклоу гущыгъуэхыгъэм хигъэуцозэ
егъэблэгъэ тхыль етхы.

4.1.5.3. КъэкӀухъан

Table 20. КъэкӀухъан

Бэрэ зэпегъэуми къэкӀухъаным фэгъэхьыгъэ зэдэгущыӀэгъум хэлажъэ, ежъ фэгъэхьыгъэу гущыӀэухыгъэ къызэрыкӀохэр егъэфедэ.

Текстэу къэтыгъэм фэгъэхьыгъэ гущыӀэхэр тэрэмэ е мытэрэмэ егъэунэфы.

Щысэ: зы гъэпсэфыгъо уахътэм фэгъэхьыгъэу тхыгъэм къыӀорэр зэхефы

Текстым ехьыӀагъэ упчӀэ къызэрыкӀомэ джэуап ареты.

Щысэ: Тьдэ ар кӀора? СыджӀэ ар кӀора? Хэт игъусэу кӀора?

Телефон зэдэгущыӀэгъум едэу е еджэ ыкӀи гурэӀо. ЗэдэгущыӀэгъум фэгъэхьыгъэ упчӀэмэ джэуап ареты.

ГущыӀалъэр ыгъэфедзэ текст къызэрыкӀом хэт гущыӀэхэр, гущыӀэухыгъэхэр гурэӀо ыкӀи гущыӀэухыгъэ къызэрыкӀохэр етхы.

Къэтыгъэ гущыӀэухыгъэхэм азыфагу илъ зэпхыныгъэр къыгъотызэ зэрегъэгъусэх.

Къэтыгъэ текстым фэгъэхьыгъэ упчӀэхэм ары/хъау ыӀозэ джэуапыр къеты.

Текстым мытэрэзу хэт гущыӀэухыгъэхэр къегъоты ыкӀи

егьэтэрэзыжбы.

@ Емаилым клэклэу итхагьэхэр зэхешлыкы ыкли джэуап етхыжбы.

Хьаклэщым узэрихьащт тхыгээ формхэм ищыклагьэр аретхэ, еузэнды.

Кьэклухьэным тегьэпсыхьагьэу джырэ нэс зыдэщылэггээ чыплэхэр кьелох.

Щысэ: Блэклыггээ ильэсым сэ Мыекьуапэ сыщылагь.

4.1.5.4. Мэфэ псэукл

Table 21. Мэфэ псэукл

Мэфэ псэуклэм епхыггээ гущылэр зыхэт зэдэгущылэггум илэ чыплэ нэклэхэр ищыклэггээ гущылэхэмклэ регьэкьужбы.

Зыгорэм ищыклэггээ горэ кьылихыщт ыкли ащи ищыклагьэр ритыщт.

Мафэ псэуклэм щиггэфедэрэ пчьаггэхэр, шапхьэхэр, уасэхэр ыкли уахьтэр зэхешлыкы ыкли еггэлажбэ.

Зыфэныкьо горэм е нахь ищыклэггээ дэдэм фэггэхьыггэу мэупчлэ ыкли кьеупчлэхэми джэуап етыжбы.

Пльышгьуацлэхэр зыхэт гущыэухыггээ кьызэрыклохэр еггэфедэ, ащ пыщыти кьеты.

Щысэ: Мы шап1эр лъэп1э дэд, мыдырэр пыут. Ор фабэ. Ор чы1э.

Зэдэгущы1эгъум ежъ кызыреупч1рэмэ джэуап кызырык1охэр ретыжы.

Зыщыпсэурэ ч1ып1эр, инэ1уасэхэр, нэмык1 ие горэхэмк1э мэупч1э ык1и мыщ фэдэ упч1эхэм джэуап аретыжы.

Уахътэм епхыгъэ гущы1эхэр егъэлажъэ.

Щысэ: къэк1орэ тхэмафэм, блэк1ыгъэ блыпэм, щылэ мазэм, сыхъатыр тфым ык1и нэмык1хэри.

Зы цыф горэм ехылаагъэу тхыгъэ фай е ащ фэгъэхыгъэ тхыгъэр фаем реты.

Хэутыгъэ текст к1акохэр ык1и гущы1эхэр епльызэ етхы.

Сурэтымк1э кызырык1о текст зэхегъэуцо ык1и къе1уатэ.

Мафэ псэук1эм щигъэлажъэрэ гущы1эхэр ык1и ренэу ыгъэлэжъэрэ 1уак1эхэр епльызэ етхы.

Щысэ: пкъыгъомэ, шап1эмэ ац1эхэр, тхыпкъхэр, гъозэрыш1э тхыгъэхэр (пш1эн фаехэр)

Зыщыпсэурэр, ыц1э, ыльэкъуац1э, ильэпкък1э зыщыщыр зыфэп1ощтым фэдэхэр хъарыф-хъарыфэу къе1о.

4.2. TEMALAR A2 DÜZEYİ (TEMƏXƏP A2)

Evim ve Çevrem: Yaşadığı evin konumu, oda sayısı, eşyaları gibi özelliklerini, 'İçinde', 'dışında', 'üstünde', 'altında' gibi sözcüklerle ev içerisindeki eşyaların yerini, görsellerden gördüğü mekanların neresi olduğunu, bir şehir merkezinde bulunan belli başlı yapıları ve yapılabilecek şeyleri söyleyebilmesi, var/yok ve sahiplik ifadelerini kullanarak şehrini basit metinlerle anlatabilmesi beklenir.

Eşyalar: Görsellerdeki eşyaların ne işe yaradığını anlatan basit cümleler kurabilmesi, sahiplik bildiren zamir ve ifadeleri yerinde kullanabilmesi, sıfatları kullanarak eşyaları betimleyebilmesi, 'gibi' ve 'kadar' sözcüklerini kullanarak eşyaların özelliklerini kıyaslayabilmesi beklenir.

Hayvanlar: Resimlerden gördüğü hayvanların isimlerini resmin altına yazabilmesi, bir hayvanın özelliklerini basit sözcüklerle ve cümlelerle anlatabilmesi, sevdiği ve korktuğu hayvanların isimlerini söyleyebilmesi beklenir.

Yer yön tarifleri: 'karşısında', 'yakınında' gibi yer yön bildiren edatları uygun şekilde kullanabilmesi, kendisine yapılan yol tariflerini anlayabilmesi, birisine yer yön tarifi yapabilmesi beklenir.

Gündelik hayat: Gün içerisinde yaptığı işleri anlatabilmesi, sürekli yaptığı işleri anlatırken uygun zaman ifadeleri kullanabilmesi, günlük hayatı anlatan bir metinde geçen sözcüklerin doğru veya yanlış olduğunu, metinde boş bırakılmış yere fiili doğru bir şekilde çekerek cümleyi tamamlayabilmesi, 'dün', 'bugün', 'yarın' sözcüklerini kullanarak hava durumunu söyleyebilmesi beklenir.

Şu an ne yapıyorum: Şu an ne yaptığını söylerken şimdiki zamanı kullanabilmesi, 'şimdi', 'bu hafta', 'bu sene' gibi sözcükleri kullanarak yaptığı işi anlatabilmesi, izin isteme, verme, vermeme ifadelerini yerinde kullanabilmesi beklenir.

Etkinlikler: Sevdiği etkinliklerle ilgili konuşabilmesi, yapılacak etkinlikle ilgili yer, zaman için sorular sorabilmesi, yapmayı sevdiği ve sevmediği şeyleri, ne sıklıkta sinema gibi yerlere gittiğini söyleyebilmesi beklenir.

Yiyecek ve içecekler: Başlıca yiyecek ve içeceklerin isimlerini, limon sıkılmak gibi yiyeceklerle beraber kullanılan fiilleri ve emir kipini doğru kullanabilmesi, yiyecek tercihlerini söyleyebilmesi, yemek ile ilgili okuduğu bir metinde geçen sorulara cevap verebilmesi beklenir.

Alışveriş: Alışveriş sırasında hayırlı işler gibi kalıp ifadeleri, ihtiyaçlarını söylemesi 'ile', 've' bağlaçlarını, 'hiç', 'hepsi', 'biraz', 'çok' gibi sözcükleri kullanabilmesi, alışveriş tercihlerini söyleyebilmesi beklenir.

Eğitim: Sınıf içerisinde öğretmenin yönergelerini anlaması, bilmediği sözcükleri sorabilmesi, okulla ilgili bir metni okuması ve metinle ilgili sorulara cevap verebilmesi beklenir.

İş ve meslekler: Görselleri verilen mesleklerin ne olduğunu görsellerin altına yazabilmesi, kendi işiyle ilgili konuşabilmesi, istek ve ricada bulunabilmesi, bir meslekle ilgili kişisel görüşünü söyleyebilmesi beklenir.

Geçmişte olanlar: Geçmiş hakkında konuşabilmesi, geçen akşam/geçen yıl/iki gün önce gibi zaman ifadelerini kullanabilmesi, 'ne zaman' gittin gibi soru sözcüklerini doğru bir şekilde kullanarak geçmiş zamanla ilgili soru sorabilmesi, kendi hayatını basit bir şekilde anlatabilmesi beklenir.

Gelecek: Verilen fiilleri kullanarak gelecek zamanla ilgili cümleler oluşturabilmesi, 'gelecek sene', 'yarın', 'daha sonra' gibi sözcükleri kullanarak gelecekte yapacağı şeyleri söyleyebilmesi, 'ne zaman' gibi soru sözcüklerini kullanarak gelecekle ilgili cümleler kurabilmesi beklenir.

Özel günler: Dünyada veya kendi ülkesinde yapılan özel gün kutlamalarıyla ilgili düşüncelerini söyleyebilmesi, dinlediği bir konuşmada bayram/kutlama ile ilgili bilgileri anlaması, özel gün ve bayramlarda neler yapıldığı hakkında konuşabilmesi beklenir.

Davet ve Teklifler: Sözlü olarak davet/teklif edebilmesi, kendisine yapılan davete/teklife olumlu veya olumsuz cevap verebilmesi beklenir.

Güncel konular: ‘1 aydır’ gibi zaman belirteçleri kullanmak suretiyle son zamanlarda meydana gelen olaylar hakkında, giyimle ilgili konuşabilmesi, tv deki konuşma ve sunumların ana hatlarını, bir makaledeki ana fikri anlayabilmesi, konuşma sırasında araya girebilmesi beklenir.

Sağlık: Sağlıkla ilgili eczane, doktor, ilaç gibi başlıca sözcükleri bilmesi, rahatsız görünen birine rahatsızlığını sorabilmesi, tavsiyede bulunabilmesi, ‘belim ağrıyor’ vb. sağlıkla ilgili yaşadığı sıkıntıyı ifade edebilmesi, rahatsızlığı olan kişiye ‘geçmiş olsun’ gibi kalıp cümleleri kullanabilmesi beklenir.

Farklı ülke ve kültürler: Ülkelerden hangilerini gezdiğini veya görmek istediğini söylemesi, resmi verilen ülke için kendi düşüncelerini ifade edebilmesi, bir metni dinlediğinde o metinde anlatılan ülke veya kültürle ilgili soruları cevaplayabilmesi beklenir.

Tatil: Seyahat ve tatille ilgili temel sözcükleri yerinde kullanması, yapmayı düşündüğü tatille ilgili planlarını yazması ve söyleyebilmesi, bir tatil yerini anlatan kısa bir metin yazabilmesi beklenir.

Rezervasyon: Uygun sözcükleri kullanarak bir otelden veya restorandan yer ayırabilmesi, bir yerde okuduğu konaklamayla ilgili yazıdan ücret, yer gibi kendisine gerekli bilgileri seçebilmesi beklenir.

Ulaşım: Toplu taşımayla ilgili uyarıları anlaması, terminal, havaalanı gibi yerlerde bulunan zaman çizelgelerini anlaması, bilet alabilmesi, danışma yerlerine ihtiyacı olan bir konuda uygun soruları sorabilmesi beklenir.

4.2.1. Kişisel bilgiler ve tanıtım (Цыфым ехылаагыр ыкһи нэлуасэ фэхуныр)

4.2.1.1. Нэлуасэ зэфэхуун

Tablo 22. Нэлуасэ зэфэхуун

Зэлуагыр цыфым салам зэрахи (арехы) ыкһи лэдэб кэлуаклэр (шэхьэклафэ зыхэль гушылэхэр) егыэфедэ.

Щысэ: фэсапш, кэблагь, нэлуасэ тызэрызэфэхуугьэр сигуапэ, уимафэ шу, опсэу, тызэрэльэгун, шуагыр тызэлөк...

Зылуагыр е ыпашьхэ ит цыфхэр зэрегьэшлэ ыкһи ахэр ышлэным пае упчлэхэр реты.

Щысэ: ыцлэ, ыльэкьуацлэ, кыздиклырэр, зыщыпсэурэр, еджаплэу зыщеджэрэр, ыныбжь, исэнэхьат, ителелон номер...

Зылуагыр цыфым иунагыо фэгьэхыгыэу мэупчлэ ыкһи ежэ иунагыо кэлуатэ.

Унагыом исхэмрэ лэхьылныгыэ-блэгьэныгыэм фэгьэхыгыэ текстым зеджэклэ зэхешлыкы ыкһи ежэ иунагыо фэгьэхыгыэу текст етхы.

Зэдэлуагыр текстым кыхэфэрэ цыфым фэгьэхыгыэр зэхешлыкы: шэныр, сэнэхьатыр, зыщыпсэурэр, лөфэу ышлэрэр...

Нэлуасэ зыфэхуугьэм упчлэ кызырыкloxэмклэ еупчы ыкһи зэдэгушылэгьур аублэ.

4.2.1.2. Теплъэр ык1и шэныр (Dış görünüş ve kişilik)

Tablo 23. Теплъэр ык1и шэныр

Ежъ иунагъо исхэр е игъусэхэм ятеплъэ ищык1эгъэ пльышъуац1эхэр ыгъэфедэзэ кье1уатэ.

Щысэ: шъхъэцым, нэм ышъо зыфэдэр, ишэн, иинагъэ, щыгъыр, ишъуашэ зыфэдэр....

Къеш1эж1ыгъэ ц1ыфхэм язек1ок1э-гъэпсык1э, ятеплъэ, яшэн ищык1эгъэ гущылэхэр ыгъэфедэзэ кье1отэ.

Щысэ: лэжъак1у, хъупхъэ, 1ушы, пагэ, шъхъащытхъужь, зафэ....

Сурэтым рильэгъорэ ц1ыфыр зыфэдэр кье1уатэ.

Иеджэщ ис е ц1ыф ц1эры1о горэ ишэнрэ итеплъэрэ зыфэдэр кье1уатэ.

Ежъ пае кье1уатэ, текст к1эко горэ етхы, шэныр кьээзгъэнэфэрэ пльышъуац1эхэр егъэлажъэ (егъэфедэ).

Щысэ: армэу, фэмыф, зафэ, хъупхъэ, дымы1у, гущылэрий...

Зэгъэпшэныгъэ еш1ы.

Щысэ: ежърэ игъусэрэ ятеплъэрэ яшэнрэ зэрегъапшэ.

Гъэзетым е интернетым зыгорэм фэгъэхьыгъэу, итеплъэ кьээ1отэрэ текстэу итыр зэхеш1ык1ы. Ежъми мыщ фэдэ текст етхы.

Иклэсэ цыф цлэрыло горэм ишэн, зыпыщагээр, ыгу
рихьхэр, ищылаклэ зыфэллоштым фэдэхэр кьелуатэ.

Цыфыр зыфэдэр, ищыгын, еж зэрыфэпагээр кьелуатэ.

Сурэтым ит цыфхэмрэ ахэр зыфэдэр кьэзгэальэггорэ
гущылэхэмрэ зэрегъэгъусэх.

Иныбджэгъу итеплэ, ишэн зыфэдэр, изеклуаклэ
кызлотыклрэ текст етхы.

Цыфыр кызыхьугъэ илгэсым, мазэм клэупчлэ, ишэн,
икласэр зэрегъашлэ.

Нэмыкл цыфхэм, пкыгъохэм, хьугъэ-шлагъэхэм
яхьыллэгъэ гупшысэхэр кьело ыкли ахэмэ афэгъэхьыгъэу клэупчлэ.

4.2.1.3. Зэхашлэхэр

Table 24. Зэхашлэхэр

Зэхашлэхэр кызэрыклрэ пльышгуацлэхэр ешлэх,
егъэфедэх.

Чыплэ гъэнэфэгъэ горэм ит зыхьуклэ зэхашлэрэр кьело.

Щысэ: ушэтыным сыгумэклыгъ. Мафэм ыклэм сыпшыгъ.

Зэхашлэу илэр, ыгуклэ изэрыщыт кьелуатэ.

Чъэфынчъэу, гумэклыгъо горэ зилэ цыфым

зыгъэгумэкырэм клэупчлэ.

Зэхэпхъагъэу къэтыгъэ гущылэхэр ыгъэфедээ тэрээу
гущылэухыгъэр зэхегъэуцо.

Губжыгъэ цыфым шлогъэшлэгъоныр е
шлэомыгъэшлэгъоныр зэрегъашлэ.

«Тлэклу, бэу, шыпкъэу, шыпкъэ дэдэу, зэрэщыт
шыпкъэу, маклэу» зыфилэхэрэм ямэхьанэ гурылэозэ егъэфедэ.

Щысэ: Тлэклу сэгумэкли. Маклэу сыпшыгъ. Шыпкъэу
губжыгъэ.

Егъэжъаплэ, ухыплэ илэу, гупшысэр зэклэлъыклоу, шэпхъэ
хъазырхэр ыгъэфедээ тхыгъэ тхъапэ иныбджэгъу фетхы.

4.2.2. Сөвгө (Сыкээзыуцухьэрэр)

4.2.2.1. Сиунэ ык1и sykээзыуцухьэрэр

Table 25. Сиунэ ык1и sykээзыуцухьэрэр

Зыщыпсээрэ унэр зыфэдэр кьe1o.

Щысэ: шагу ун, унэ зэтет, кьалэ гупчэм ит, кьуаджэм дэт.

Иунэ пэщ тхьапш хьура, сыдэуштэу унэсышта, кугьэуцуп1э и1эмэ кьe1ox.

Щысэ: унэр пэщитф мэхьу, унэр тфэу зэтеутыгь, метро уцуп1эм пэблагь, кьалэ гупчэм такьыкьипш1к1э пэчыжь, кугьэуцуп1э и1.

Сурэтым рильэгьорэ унэгьo 1эмэ-псымэхэм, пкьыгьохэм ац1эхэр кьe1ox.

Щысэ: п1э, мэк1ай, 1ухьo, 1анэ.

Чып1э льяпсапэхэр зэрегьаш1эх ык1и егьe1орыш1эх: и-, те-, ч1э-, дэ-, 1у-, пы-.

Ит, тет, ч1эт, дэт, 1ут, гот, пыт фэдэ гушы1эхэр ыгьэфедээ иунэ ит пкьыгьохэр кьe1o.

Зыщыпсээрэ унэр зыфэдэр кьe1уатэ.

Щысэ: пщэрыхьап1эр, щысып1э унэр, чьыеп1э унэр зыфэдэхэр кьe1o, сыд пкьыгьуа итхэр, унэм шагу и1эмэ/имы1эмэ, ипэщхэр инымэ/ц1ык1умэ, иунэк1э ик1асэр/имык1асэр зыфэп1ощтым фэдэхэр.

Сурэтым рилгагъорэмк1э ч1ып1эу зыщыхъурэр къе1о ык1и сурэтым ыч1эгъ к1етхэ.

Щысэ: Сымаджэрэ 1азэрэ зэрытым СЫМЭДЖЭЩ.
К1элэегъаджэрэ еджак1охэмрэ зэрытым ЕДЖАП1Э.

Къэлэ гупчэм е иунэ пэгъунэгъоу щы1эхэр еш1эх.

Щысэ: еджап1э, сымэджэщ, шхап1э, хъак1эщ, мэщыт, лъэмыдж, гъозэнэф, къэхаль...

Лъэпсахэу –шъу зыфилорэм имэхъан. Къалэ гупчэм щыш1эшъущтхэр къе1о.

Щысэ: мы шхап1эм ущышхэшъущт, паркым къыщыпк1ухъашъущт, адыгабзэк1эк1э сэтхэшъу ык1и седжэшъу.

Зэдэ1угъэ текстым, къалэ гупчэм мэхъанэ зилэ ч1ып1эу къыщыпк1охэрэр гурэ1о, зэхефы.

Щы1-щы1эп ык1и и1-и1эп зыфилохэрэр егъэ1орыш1э ык1и зыщыпсэурэ къалэм/чылэм фэгъэхьыгъэу текст етхы.

Щысэ: къалэ гупчэм гъэпсэфып1э ч1ып1эхэр щы1эх. Къэлэ гъунэм щэфэп1э гупчэхэр щы1. Тичылэ орэды1о куп ц1эры1о и1.

Ыщэфынэу зыфэе унэр зыфэдэр, ыуасэ зэрегъаш1э, унэр зыем дэгущы1э.

Иггусэ е иньбджэгъу тхыгэ тхьапэ е @ емаил фетхы.

Щысэ: тыдэ щыпсэура, иунэ ина/цлыкua зэрегъашлэ, ищыклагъэхэр/имыщыклагъэхэр, икласэхэр/имыкласэхэр фелуатэ.

4.2.2.2. Пкыгъохэр, лэмэ-псымэхэр

Table 26. Пкыгъохэр, лэмэ-псымэхэр

Къэзгэлыгъорэ цлэпапклэхэр егъэлорышлэ, унэм ит пкыгъохэм аклэупчлэ ыкли ацлэхэр кьелох.

Щысэ: мыр сыд? Мыр плэкlor. Мор сыд? Мор чэщостыгъ.

Сурэтым ит щыгынхэр кьелох ыкли цлэр ычлэгъ клетхэ.

Сурэтым ит лэмэ-псымэхэмклэ сыд ашлэрэр, сыд шуагъэу илэр зыфэлощтым фэдэхэр къэзгэлыгъорэ гущылэухыгъэхэр егъэпсы, етхы.

Зие цлэпапклэхэр егъэлорышлэ. Цыфхэм ялэр кьело.

Щысэ: сятэ ку ил, сышгыпхъу лэлын ил. Къэлэмыр оуйй. Ситхыль гъэшлэгъон.

Зие цлэпапклэхэр ыгъэфедээ гущылэухыгъэхэр зэхегъэуцо, етхы. Щысэ: сэсиер ятлонэрэ кур ары. Гупсэ ищыгын льяплэ, инанэ иер пыуты. Сэ сиклэпхын клако, оуер кыхъэ.

Къешлэклыгэ лэмэ-псымэхэм ыкли щыгынхэм шъоу ялэхэр кьелох.

Шъохэр кызырык1рэ гуцы1эхэр ыгъэфедээ, ихэгъэгу инып (ибыракъ), ищыгъынхэм ашъо къе1о.

Фэд ык1и фэдиз зыфилорэ гуцы1эхэр тэрээу егъэфедэ, пкыгъохэр зэрегъапшэх.

Щысэ: телефоныр компьютерым фэдэу мэлажъэ. Сшы сядэ фэдиз хъугъэ. Тадиор ТВ-м фэдизэу инэп.

Пльышъуац1эхэр ыгъэфедээ 1эмэ-псымэхэр зыфэдэр къе1о.

Щысэ: ины-ц1ыку, лъап1э-пыут, шъабэ-пытэ, чъы1э-фабэ...

4.2.2.3. Псэушъхъэхэр

Табло 27. Псэушъхъэхэр

Псэушъхъэхэм ац1эхэр ык1и зыщыпсэурэ ч1ып1эхэр къе1о.

Щысэ: пцэжыер псыхъом щэпсэу. Мышъэр мэзым щэпсэу.

Гуцы1элъык1охэу к1ыб, бгъу, пашъхъэ, к1оц1, ч1эгъ, гупэ, гузэгу ямэхъанэ зэрегъаш1э, егъэ1орыш1э.

Щысэ: унэ к1ыбым чъыг дэт. 1энэ ч1эгъым чэтыур ч1эс. Унэ к1оц1ым 1анэ, мэк1ай, т1ысып1э шъабэхэр итых.

Щагу псэушъхъэхэр, ахэр зыфэдэхэр къе1о. Глаголхэу ма1о, мэщыщы, мэбыу, мэ1ои, мэхъакъу, мэпц1эу зыфэп1ощтхэр егъэ1орыш1э. Сурэтым ит шагу псэушъхъэмрэ глаголымрэ зэфехъысы.

Щысэ: чэмыр мэбыу. Чэтыур мэпц1эу. Атакъэр ма1о.

Щагу псэушъхьэмэ сьд къатырэр къе1о.

Щысэ: чэтым к1энк1э ык1и лы. Мэлым лы, щэ ык1и цы.

Псэушъхьэ 1элхэр, ахэр зыфэдэхэр къе1о.

Псэушъхьээхэм нэшэнэ шъхьа1эу я1эр, зыфэдэр къе1уатэ.

Щысэ: лъакъуипп1, к1э к1ыхьэ и1, тэ щэ къытеты.

Анахь ш1у ыльэгъурэ ык1и зыщыщынэрэ хъайуанхэр
къе1ох.

4.2.2.4. Чып1э-лэныкьок1э гьэгьозэн

Table 28. Чып1э-лэныкьок1э гьэгьозэн

Картым еплъээ кьалэм дэт унэхэр зьдэщылэр кьелo.

Щысэ: уцщап1эр сымэджэщым гот. Еджап1эр кьэлэ паркым ыбгьук1э щыт.

Ыч1эгь ч1эт, ы1упэ 1ут, ыпашьхэ щыт, ык1ы1у тет, ыдэжь гот, пэблагьэу щыт зыфилорэ гущылэлык1охэр тэрэзу егьэфедэ, гущылэухыгьэхэр етхы.

Сурэтымрэ ек1урэ гущылэлык1омрэ зэфехьысы.

Хэти зыщыпсэурэ чып1эр, пэгьунэгьоу щыт унэхэр, гьогухэр, урамхэр сурэт еш1ы.

Сурэтэу аш1ыгьэр зэхеш1ык1ы, рильагьохэрэр кьелуатэ.

Телефонымк1э шэпхэ хьазырхэр ыгьэфедээ ц1ыфыр зьдэк1ошт чып1эмк1э, лэныкьомк1э егьэгьуазэ.

ЧЫП1Э-ЛЭНЫКЬОК1Э ГЬЭГЬОЗЭН

4.2.3. Günlük hayat (Мэфэ псэук1)

4.2.3.1. Мафэ кьэс пш1эрэр

Table 29. Мафэ кьэс пш1эрэр

Мэфэ ренэм ыш1эрэ 1офхэр кьелуатэ.

Зыгорэм мэфэ ренэм ыш1эрэ 1офхэр кьызшытыгьэ текстым хэт гуцы1эухыгьэхэр тэрэмэ е пхэнджмэ кьело.

Мафэ кьэс бэрэ бгьэфедэрэ пльышьяуац1эхэм зэмэхьанэгьу, кьапэщыт гуцы1эхэр кьызэрык1рэ гуцы1эхэр кьелох ык1и гуцы1эухыгьэм тэрээу хегьэуцох.

Щысэ: ины-ц1ык1у, чьы1э-фабэ, бэ-мак1э, благьэ-чыжьэ, ины-джадэ, кьин-хьылъэ.

Ренэу (сыдыгьуи) хьухэрэр, ыш1эрэ 1офхэр кьы1отэным пае уахьтэм ек1урэ гуцы1эхэр дегьэфедэ.

Щысэ: к1ымафэм ос кьесы, мафэ кьэс тыгьэр кьыкьок1ы, кьохьяжьы.

Сыдыгьуи ыш1эрэ 1офхэр кьылуатэ зыхьук1э уахьтэр тэрээу дегьэфедэ.

Щысэ: маф кьэс, тхьэмафэ кьэс, мазэ кьэс, пчыхьашьхьэ кьэс, к1ымафэм, гьэмафэм...

МЭФЭ ПСЭУК1

Мафэ кьэс ышлэрэр е ышлэщтыр кьылотэным пае ищык1эгъэ наречиехэр егъэфедэ.

Щысэ: тхьэмафэм зэ бэдзэрым сэкло. Пчэдыжь кьэс сцэ сэльэк1ы, сэчъэ. Маф кьэс тхьэ сельэлу. Загьорэ щыклагъэ зилэхэм садэлэпылэ.

Тхьэумэфэ гъэпсэфыгъом ышлэрэр кьелуатэ.

Зэдэгущылэгъоу кьэтыгъэм илэ ч1ыплэ нэклхэм яклурэ глаголыр шъхьэхэмклэ еклоу хэгъэуцожь.

Мафэ кьэс зылуклэрэ, ыльэгъурэ тхыпкьхэм (табелхэм) атетхагъэхэр зэхеш1ык1ы.

Щысэ: уцыхэм шьутемыуцу! Фэсакъ, хьэ бзаджэ дэль! Кузэфэм шьудэмыгуцы! Нахьыжъхэр жьугъэт1ысых! Сурэт темых! Фэш1ыгъ! 1ухыгъ!

Мэфэ псэук1эм унэм, еджап1эм, 1офым зэутэк1ырэ проблемэхэр кьело.

Щысэ: шьыгъынхэм бэу ахъчэ пэсэгъэк1уадэ, сыд сш1эн фай? Джы умыщэф, пыут хьуфэ еж. Шхынэу сш1ыщтым кьэрар естышъурэп, орк1э сыд сш1ын? Щыпсы, пластэ пш1ышъушт. Ренэу еджап1эм класэ сэхъу, мыщ пае сыд кьэп1он? Нахь пасэу угъольыжъын фай.

Пш1э мыхъушт гуцылэухыгъэхэр зэрыт мэкъэгъэлу егъэпсы.

Щысэ: мыщ дэжь кур бгъэуцу хьуштэп. Мыдэжь гьогур зэпыпчыныр хабзэм ыдэрэп.

Хъушъушт/мышъушъушт/лъэк1ышт мэхьанэ зилэ
гушы1эухыгъэхэр зэхегъэуцо.

Щысэ: джанэр нахь пыутэу кыщэфышъушт.
Ш1ухафтыныр ыгу римыхьын лъэк1ышт.

Уиныбджэгъу имэфэ псэук1э къэтх.

Тыгъуасэ, непэ, неущ фэдэ гушы1эхэр ыгъэфедээ ом изытет
къе1о. Щысэ: тыгъуасэ къещхыгъ, непэ къесыгъ, неущ къэфэ бэшт.

Хьалэмэт, гъэш1эгъон, дэй дэд зыфэп1ощтым фэдэ
гушы1эхэр ыгъэфедээ гушы1эухыгъэхэр зэхегъэуцо.

Сыхьатымк1э мэупч1э ык1и хъугъэ, ежъагъ, и1, ныкъо,
хэхъагъ, фэдэхэр ыгъэфедээ сыхьатыр пчъагъэр къе1о.

100-м нахь ин пчагъэхэр къе1о, къелъытэ, къеджэ, етхы.

Телефон зэдэгушы1эгъу зэхегъэуцо, ишык1эгъэ гушы1эхэр,
шапхъэхэр егъэфедэ.

Щысэ: нахь инэу къалооба. Телефон номерымк1э ухэукъуагъ.
Джыри зэ телефон номерыр къэп1ошъуцта.

Чып1э зэфэшъафхэм як1урэ 1уак1эхэр, шэпхъэ гъэнэфагъэхэр егъэфедэ.

Щысэ: ахъцэ кысфэнагъэп (си1эп) зи1ок1э «чыфэ кыыостына?» Непэ сыкызыхъугъэ маф зи1ок1э «укызыхъугъэ мафэмк1э сыпфэгущ1о» е1о. Непэ мэфэк1 маф зи1ок1э «мэфэк1 мафэмк1э сыпфэгущ1о» е1о.

Мэфэ псэук1эм щыхъухэрэр кызыщилорэ текстыр гурэ1о, упч1эмэ яджэуап кыреты.

Мафэхэр, мазэхэр, илъэсым илъэхъанхэр етхы ык1и кье1о.

Ау, е, шъхаем, сыда плэмэ, ык1и, е-е, зэ-зэ зыфилорэ зэпххэр егъэфедэх, гущылэухыгъэ кызырык1о псынк1эхэр зэпххэмк1э зэрегъэгъусэх (зэпепхэх).

Гущылэжь кызырык1охэм ямэхъанэ кыгурэ1о ык1и кьэтыгъэ сурэтхэм арегъэгъусэ.

4.2.3.2. Джыдэдэ сьд сшлэрэр

Table 30. Джыдэдэ сьд сшлэрэр

Джыдэдэ сьд ьшлэрэр мы уахътэмклэ кьелo.

Щысэ: джыдэдэ тхыль седжэ, сэпщэрыхьэ, кьэгъагъым псы тесэклэ.

Джы, джыри, джыдэдэ, мы лъэхъаным, мы уахътэм, мы тхьэмафэм, мы мазэм фэдэ гушылэхэмклэ ьшлэрэ loфхэр кьелуатэ.

Щысэ: мы лъэхъаным адыгабзэ зэсэгъашлэ, джыри сыкьыюжэ, мы мазэм кьэсклухъашт.

Къэтыгъэ текстым щыклэрэ глаголхэр ищыклэгъэ уахътэм итэу хегъэуцожьы.

Щысэ: маф кьэс пчэдыжшхэ сэшлы, ау непэ сшлыгъэп.

Телефон зэдэгушылэгъум джыдэдэ ьшлэрэм клэупчлэ ькли ежэ ьшлэхэрэр релo.

Изын фай, еты е ытырэн.

Щысэ: уадэжэ щыт пхъэнтлэклум сытетлысхьэшъуцта! Адэ кьеблагъ/кьысфэгъэгъу, мыр нэклэп.

ДЖЫДЕДЕ СЬД СШЛЭРЭР

4.2.4. Boş zaman (Охьтэ нэжыр)

4.2.4.1. Пшлэцтхэр

Table 31. Пшлэцтхэр

Ышлэнэу икласэр/имыкласэр, зигьусэу ышлэрэр, зыщишлэрэр кьелуатэ. Ашлэцтым ехыллагьэу кьэгущылэ.

Нэмыкхэм ашлэнэу якласэмклэ адэгущылэ, зэдэгущылэгьу агьэпсы.

Зэджэгэ текстым кьыlorэр гурэlo, охьтэ нэжым ашлэрэр гурэlo, упчлэмэ яджэуап кьыреты.

Тхэмафэм ыклоцl, ыуж ашлэцтыр агьэнафэ, чыплэр кьыхахы, зэдэгущылэгьу ашы.

Ашлэцтыр зыщыхьуцтыр, уахьтэр ыкли нэмыкхэр гьэунэфыным пае упчлэхэр егьэуцу ыкли упчлэхэм джэуап реты.

Хьуцт loфшлэныгьэм кьиклышьуцт проблемхэм ехыллагьэу зэдэгущылэгьум хэхьа, ежь игупщысэ кьелo.(егьэнэфы)

Сурэтэу кьэтыгьэмклэ ышлэнэу икласэр/имыкласэр егьэнафэ.

Зэхацэшт loфыгьом пае егьэблэгьэ тхыль етхы е егьэблэгьэ тхыльым джэуап реты.

ДЕХЛӨГӨНӨШ

4.2.4.2. Зыфэцаггэр

Table 32. Зыфэцаггэр

Ыгу рихьхэрэр ык1и зыфэцаггэхэм ехылааггэу кьэгушылэ.

Ыш1энэу ик1асхэр ык1и имык1асхэр кьелох.

Ыш1энэу ик1ас, лъэшэу ик1ас, ик1эсэ дэдэп, фэльэггурэп зыфилорэ гушылэхэр еггэфедэх, гушылэхыггэхэр зэхеггэуцох.

Зыфэцаггэхэм, зыпыльхэм ык1и ыгу рихьхэрэм афэггэхыггэу зэдэгущааггэу еш1ы.

Щысэ: ори уик1аса? Шьыпкья? Сэри сик1ас. Ггэш1эггон.

Ик1эсэ спорт лъэпкхэм афэггэхыггэу кьэгушылэ ык1и спорт лъэпккым даггэфедэрэ глаголыр деггэфедэ.

Щысэ: футбол еш1эн, кушьхьэфачгэр (велосипед) фын, кьуашьок1э есын

Сурэтхэмрэ глаголхэмрэ зэфехысых. Ахэр хэтэу гушылэхыггэ зэхеггэуцо.

Кьэтыггэ гушылэхэм як1урэ глаголхэр гьусэ афеш1ы.

Щысэ: сурэт ш1ын, пщынэ еон, сурэт техын, спорт ш1ын, оред едэлун, пшьэдэль хьын

Зыфэцаггэу зыпыльым ехылааггэу текст кьызэрык1о етхы, ыш1эшгурэр/ымыш1эшгурэр еггэунэфы.

Щысэ: дэшхын сш1ышгурэп, ау лаш1ур дэггэу сэш1ы.

4.2.4.3. Литературэр, музыкэр, филмыр

Table 33. Литературэр, Музыкэр, Филмыр

ЛИТЕРАТУРЭР, МУЗЫКЭР, ФИЛЬМЫР

Кинэум е театрэм зэрык1оэ пчъагъэр кьe1о.

Литературэм, музыкэм е тхэк1о ц1эры1о горэм ехьыл1эгъэ текст кьызэрык1ор зэхеш1ык1ы.

Тхылбым ыц1э еджэмэ кьызтегушы1эрэр егъэунэфы.

Зэджэгъэ пычыгъор зыхэхьэрэ лъэпкьыр, кьызтегушы1эрэр егъэунэфы.

Щысэ: пшысэ, басн, тарихь, 1отэжь

Филм горэм ехьыл1агъэу тхыгъэ текст кьызэрык1ор зэхеш1ык1эу кьеджэ.

Пшысэм, романым е нэмык1 тхыгъэм кьыхэхыгъэ пычыгъор кьагъэлягъо.

Орэдым шык1эрэ гушы1эхэр едэ1узэ хегъэуцожьы.

Щысэ: Типсыхъо,

..... ащ кьыхэ1ук1ы.

Чьыгы бырабмэ

О Кьысэ1ушъашъэ.

Темэ горэм зэпымыоу кьытегушы1э.

4.2.5. Aışveriş (Щэн-щэфэныр)

4.2.5.1. Шхынхэр ык1и шьонхэр

Tablo 34. Шхынхэр ык1и шьонхэр

Мафэ кьэс ыщык1эгъэ, зыфэныкьо шхыныгьомэ, шьонмэ ац1эхэр кьелох.

Пхъэшъхъэ-мышъхъэхэмрэ хэтэрык1хэмрэ зэхефы, ахэмэ ац1эхэр кьелох.

Пкыгыоу кьэтыгъэхэр егощы: пльытэшъухэрэр ык1и умылгытэшъухэрэр.

Щысэ: ахъщэ, хьалыгъу, мы1эрыс, шьоу, шыгъу

Мак1э, бэ, т1эк1у, мэк1э дэд, башэ, заул зыфэп1ощтхэр тэрэзэу егъэфедэ, ипчъагъэк1э зыфэдизрэ кьегъэлягъо.

Щысэ: матэм мы1эрысэ т1эк1у, кьужь заулэ, иль.

Икьун фэдиз, мэк1э дэд, бэ дэд, зи зыфэп1ощтым фэдэ гущы1эхэр тэрэзэу егъэфедэ.

Щысэ: хьантхъупсым зи шыгъу хэльэп. К1энк1эм шыгъу т1эк1у тетакъу.

Упч1э ц1эпапк1эхэу сыд фэдиз? Тхьапш? зыхэт гущы1эхыгъэхэр егъэпсы, джэуап кьыреты.

Щысэ: сыд фэдиз мы1эрысэ матэм иль. Тхыль тхьапша 1анэм телъыр? Хьалыгъу тхьапш узфаер?

Шхыныр гьэхъэзырныгъэм ехыла1агъэ глаголхэр тэрэзэу егъэфедэ.

Щысэ: к1энк1эр гьэжьон, пцэжьыер гьэжьэн, лыр гьэлыбжьэн лимоныр фызын.

Шапхъэхэр зэрегъаш1э, егъэфедэ (1эбжыб, бзыгъэ,

такыр, лэпэкиз, лухь, пхыр, бэшрэб, цэ).

Щысэ: хьаджыгэ лэбжыб, кьое бзыгь, хьалыгьу такыр, щыгьу лэпэкиз, кьон пхыр, цэ бэшрэб, плэстэ лухьыц, бжыныфыц.

Унашьо ешы, ышлэшт лофыр рело.

Щысэ: цэ бэшрэбитлу кьахь, нэшэбэгур урс, жьапхэр хьакум тегьэуцу, бжыныр гьэкьабзэ.

Пчэдыжьшхэм, щэджагьуашхэм, пчыхьэшхьашхэм ышыхэрэр кьелох.

Шхалэм шхынзехьэм гуцылэгьу дешы, ышыхьцтыр, зэшьоцтыр егьэнафэ, нэмыклэу зыфаер рело.

Кьэтыгэ гуцылэхэм адеклурэ глаголхэр тэрэзу егьэфедэх.

Щысэ: кьуаер дэгьэкиын, лыр гьэжьон, клэнклэр утэн, лапшэр зын, бжыныр упклэтэн, хьаджыгьэр утхындзын, тхьур тецлэлэн.

Шхыныгьо горэм ишын фэгьэхьыгэ текстым кьеджэ, гурэло, зэрэпшыцтыр кьелуатэ.

Кьэтыгэ сурэтхэмрэ шхыныгьохэмрэ зэфехьысых.

Иклэсэ шхыныгьом хэльхэр етхых; ыпэ, етланэ, ыужклэ, ауж дэдэ зыфэплоттым фэдэ гуцылэхэр ыгьэфедэзэ зэрэпшыцтыр кьелуатэ.

Ильэпкь шхыныгьомэ ацлэ, зыхашлыкьлэр кьело, зы шхыныгьо горэм нэлуасэ фешых.

Шхэным, пщэрыхьаным фэгьэхьыгэ текстым еджэ, упчлэхэм джэуап реты.

4.2.5.2. Сэцафэ

Табло 35. Сэцафэ

Ыщэфынэу зыфаер егъэнафэ, ышъо, ииныгъэ, итеплъэ кье1о ык1и ыуасэ к1эупч1э.

Щэфэным, щэным епхыгъэ шапхъэхэр егъэфедэ.

Щысэ: опсэу, ш1ук1э олажэ, мафэ пфэху, джыри тыожэ.

Щыгъынэу ыщэфынэу зыфаер зытегъэпсыхъэгъэ лъэхъаныр егъэнафэ, щак1ор 1эпы1эгъу кыфэхъунэу елъэ1у, идэгъугъэ/дэигъэ к1эупч1э.

Лъэкъопыльхъэхэр зыщашэрэ тучаным фэгъэхыгъэ текстым еджэ, упч1эмэ джэуап къареты.

Унагъор зэгъусэу щэн-щэфэп1э гупчэм мак1о. Унагъом исхэм ащэфынэу зыфаер къало, еплъых, кыхахых.

Щысэ: мы к1эпхыныр т1эк1у к1ако, нахъ к1ыхъ шъуи1эба. Мы джанэм ышъо кысэк1урэп, кысфызэблэхуба.

Ищык1агъэхэр итэу тхъапэ егъэхъазыры, ищык1агъэр зыфэдизыр кье1о. Имышык1агъэр егъэунэфы.

Щысэ: к1энк1э тил, тищык1агъэп. хъаджыгъэ дзыо тищык1агъ. Хэтэрык1хэр, пхъэшъхъэ-мышъхъэхэр тилэх,

Телефон зэдэгущы1эгъу аш1ы, ищык1агъэхэр егъэунэфы, къарегъэхы.

Щысэ: хъалыгъуит1у кыздэпхын лъэк1ышта. Джыри шъоушыгъу тилэжъэп.

Зэпхэу ык1и, зэпх лъэпсахэхэу -рэ, -и егъэфедэх.

Щысэ: бжыныфрэ бжынырэ къэсщэфыгъ. Къужыи, мы1эрыси, чэрэзи, кышц1и непэ къэсщэфышт.

Зэклэ, зи, икьун фэдиз, тлэклү зыфэллоштым фэдэ гушылэхэр егьэфедэ.

Кьыщэфыгьэхэр зэрыт тхьапэр кьелуатэ (кьызищэфыгьэ уахьтэр, кьызшищэфыгьэр, кьыщэфыгьэр, ыщэфыгьэ пэпчь буасэ, зэклэмыкли тефагьэр.

Шхьаплэм иньбджэгьу игьусэу макло. Шхьынхэр зэрыт тхьапэр зэрагьашлэ, зыфаехэр/зыфэмыехэр шхьынзехьэм рало.

Нахь, анахь, фэдиз, бэу, дэд зыфилохэрэр егьэфедэ.

Щысэ: кьуаер щхьуум нахь льяпл. Лыр льяплэ дэд. Мы джанэр анахь дах. Мы лалгьэр бэу льяплэ.

Филм е концерт еплъыным пае билет ещэфы, зэхимышлыкыгьэ гушылэхуыгьэр е гушылэхэр кьырегьэложьы.

Щысэ: билетым буасэ сыд фэдиз плуагьа? Зэхэсшыкыгьэп, кьэпложьышьуцта!

Щаплэхэр зыфэдэ хьухэрэр ыкли шащэрэр кьело. Щысэ: лыщаплэм чэтыли, мэлыли, былымьли тельых. Хьалыгьущаплэм хьалыгьу ещэ.

Щэплэ-щэфаплэу ыгу рихьэрэр зыфэдэр, здэщылэр кьелуатэ.

Апэ ыкли бууж ыщэфыгьэхэр, джы ыщэфынэу зыфаер, сыд пае щэфэнэу фай, тыдэ щыщэфэнэу фай кьело.

Щысэ: интернетымклэ сэщафэ, сыда плэмэ нахь пыутэу мэхьу. Апэ компьютер, ащ бууж ащ пае ланэ сщэфыгьэх.

Клэу унэ е нэмыкл горэхэр зыщэфыгьэм пае алорэ гушылэ шапхьэхэр егьэфедэх.

Щысэ: унаклэм тхьам учлэгьэтхьыхьажь. Мафэ пфэхьу. Хьярклэ огьэлажь. Шлуклэ зеохь. Тегьуатэ пфэхьу.

4.2.6. Eğitim ve çalışma hayatı (Гъэсэныгъэмрэ 1офымрэ)

4.2.6.1. Гъэсэныгъэр

Tablo 36. Гъэсэныгъэр

Еджэщ к1оц1ым щалохэрэр, унашъохэр зэхеш1ык1ы.

Щысэ: шъуедж, шъутхы, шъуедэ1у, тамыгъэ тежъудз, хэжъугъэунэфык1, кытежъугъээзэжъ, тегъэк1, лъэк1.

Егъэджак1ом еджэщ к1оц1ым ш1эгъэн фаехэу кы1уагъэхэр зэхеш1ык1ы ык1и егъэцэк1э.

Еджэщ к1оц1ым щызэхихыгъэ гущы1эхэу, зимэхъанэ ымыш1эрэмэ къарык1рэр, ятхык1э, укыызэреджэщтым к1эупч1э.

Щысэ: мы гущы1эм сьдэуцтэу укъеджэщта? Мы гущы1эм сьд имэхъанэр? Мы гущы1эр сьдэуцтэу птхыщта?

Еджап1эм, тхылъэщым е куп горэм хэхъаным фэш1 зарегъэтхы.

Щысэ: ц1эр, адресыр, ныбжьыр, зыщеджэрэр, @маилыр.

Еджап1эм, еджэщым е гъогум хабзэм ымыдэрэ ык1и тэрэз зек1уак1эхэр къелох.

Еджап1эм е еджак1о горэм ехыллэгъэ текстым еджэ ык1и упч1эхэм джэуап реты.

Гъэсэныгъэу и1эр, зэджагъэр, заджэрэр, ыш1эщтыр ык1и джы ыш1эрэр къелуатэ.

Гъэсэныгъэмрэ ш1эныгъэмрэ афэгъэхьыгъэ гупшысэхэр ык1и ежъ зэреплбырэр къело.

Щысэ: ц1ыфым ш1эныгъэ ыгъотын фай. Ш1эныгъэ лые хъурэп. Унэм е тхылъэщым ущылажъэрэ ш1эныгъэ-гъэсэныгъэ зэбгъэгъотыщт.

4.2.6.2. Иофыр ык1и сэнэхьатхэр

Table 37. Иофыр ык1и сэнэхьатхэр

Сурэтэу кьэтыгьэмэ арыт сэнэхьатхэр кьело ык1и ач1эгь к1етхэ.

Ыш1эрэ сэнэхьатхэм ад1э кьыре1о, ахэр зыфэдэхэр плышьуац1эхэмк1э егьэнафэ.

Щысэ: кьин, псынк1э, гьэш1эгьон...

Ежь и1оф ехыллагьэу кьэгущылэ.

Зэдэ1угьэ текстыр цыфым ехыллагьэмэ е сэнэхьатым фэгьэхьыгьэмэ зэхеш1ык1ы.

Кьэтыгьэ гущылэхэмк1э сэнэхьатыр кьеш1э.

Щысэ: мастэ, 1удан, лэныст –дак1о; еджап1э, кьэлэм, еджак1о –к1элэегьадж.

1эпы1эгьу глаголэу фэен зыфилорэр егьэфедэ.

Щысэ: Еджап1эм к1он фай. Тхыль еджэн фай.

Сэнэхьатхэр кьело, ахэмэ аш1эрэр етхы. Лы1эс глаголхэр.

Щысэ: егьэджак1ом дерсыр кьелуатэ, 1азэм сымаджэр егьэхьужьы. Хьалыгьугьажьэм хьалыгьу егьажьэ. Дак1ом джанэр еды.

Ик1эсэ сэнэхьатыр гущылэухыгьэ заулэк1э кьелуатэ.

Щысэ: 1азэ сыхьунэу сыфай, сыда п1омэ сымаджэхэр бгьэхьужьыныр тхьагьо.

Иныбджэгьу исэнэхьат пае е зэрыхьун льэк1ыщтыр кьелуатэ.

Щысэ: Нэфын егьэджак1о хьушьушт, сыда п1омэ

егъэджэныр шу ельэгъу.

Сэнэхьат горэм фэгъэхьыгъэ текстыр гурэло, упчлэхэм аджэуап кыреты, тэрэз/мытэрэзыр егъэнафэ.

Сэнэхьат горэм ехьылагъэу ежъ игупшысэ кьелуатэ.

Щысэ: лажьэн уахьтэр, мээ лэжьапклэр, изын, лофшлэпэ чыплэм ехьылагъэу.

Интернетым, телевизорым цыф цлэрыло горэм исэнэхьат фэгъэхьыгъэу кытырэр гурэло.

Щысэ: исэнэхьатклэ хэт? Сыд лофэу ышлэрэр? Илоф сыдэуштэу ышлэра? Тыдэ цылажьэра? Сыд пае илоф икласа?

Гущылэухыгъэу кьэтыгъэм чыплэ нэклэу илэм еклурэ сэнэхьатхэр хегъэуцожьы.

Зыклэхьопсэрэ сэнэхьатым ехьылагъэу текст клэклэтхы.

лофыр ыублэным пае, тхьапэ тхыгъэ егъэхьазыры е ащ тегъэпсыхьэгъэ тхыгъэм ищыклагъэхэр ретхэх.

Щысэ: цлэр, лэжьауацлэр, кызыхьугъэ мафэр, ильэсыр, кыбухыгъэр, ыпэклэ зыщылэжьагъэр.

Иныбджэгурэ ежэрэ лоф горэм пае мэгущылэх, зэдэгущылэгъу ашлы.

лофым лухьаным пае зэдэгущылэгъум кьэкло. Ыпашьхэ исым ештэ е ыштэрэп.

Фэен- шлоигъоныгъэ хэльэу ышлэн фаехэр кьелох.

Щысэ: мыхэр неущ нэсфэ уухьжышъуцта? Сьолъэлу, тхыльхэр кысфэхь. Мы тхьапэхэр зэбдзэклынэу сыфай.

Телефонымклэ месажэу кьэклагъэм джэуап реты. Зыфаем ыцлэ, ыльэжьауацлэ, ителефон номер итэу тхыгъэ клэкл

егъэхын, щхэпсклэ щхэн.

Текстэу кьэтыгъэмрэ сурэтхэмрэ кьыгъэлыагъорэм елытыгъэу зэфехьысых.

Ыпэклэ ышъхъэ кьырыклогъэ хьугъэ-шлагъэхэр зым зыр епхыгъэу, зэклэлъыклогкэ гъэнэфагъэ илэу кьелуатэ ыкли зыхьугъэр егъэунэфы.

Упчлэ цлэпапклэу сыд пае? зыхэт гущылэхыгъэхэр кьело ыкли сыда плэмэ, ащ пае зыфилохэрэр ыгъэфедзэ джэуап кьыреты.

Щысэ: тыгъуасэ сып пае класэу ухьугъ? Тыгъуасэ класэу сыхьугъ, сыда плэмэ жьэу сыкьэтэджышъугъэп. Ощхыр зэпымыоу кьещхыгъ, ащ пае унэм сиклышъугъэп.

Цыфхэм, чыплэхэм ыкли хьугъэ-шлагъэхэм яхьылагъэу, блэклыгъэ уахьтэм итэу пшысэ е рассказ горэ етхы.

Щыл, щылэп, ижккэ, бэшлагъэу хьугъэ уахьтэмккэ, блэклыгъэ уахьтэмккэ, мы уахьтэмккэ, джыдэдэм, непэ, джы, джырэ уахьтэм, ауж зыфэлощтым фэдэ гущылэхэр ыгъэфедзэ мы уахьтэмрэ блэклыгъэ уахьтэмрэ яхьугъэ-шлагъэхэр зэрегъапшэх.

Ыпэклэ ышлэгъэ хьугъэ-шлагъэр е ымышлагъэр кьело.

Щысэ: хымэ хэгъэгу горэ кьэклухьэн, парашютоккэ епклэхын.

Зэдэгущылэгъум ыпашъхъэ итым кьылуатэр, кьыгъэлыагъорэр гурэло, ищыккэгъэ гущылэхэр ыгъэфедзэ джэуап реты.

Щысэ: тхьэмэфитло сысымаджэу сымэджэщым сычлэлъыгъ. Ара?/шпыпкьа?/тхьэм псэуныгъэ кьыует/сыгу кьеуагъ/зэпэшэу охьужь

Аужрэ уахьтэм ышлэгъэ лоф горэ кьелуатэ.

Щысэ: куклэ сщэфыгь. Сурэт кьэгьэльэгьоным сыщылагь. Ушэтынхэр сыухыгьэ.

Пшээрыйль зыфишыжыгьэ 1оф горэм ехьылагьэу джы нэсфэ ышлагьэр зэклэлыклоу кьелуатэ.

Мы уахьтэмрэ блэклыгьэ уахьтэмрэ арытэу ышлэхэрэр, зэсагьэхэр кьелуатэх.

Блэклыгьэ уахьтэм ышлэгьэ горэм щыщ пычыгьо кьелуатэ.

Щысэ: Тхьэумафэм сыхьатыр 10-м шхаплэм сыклуагь/тыгьуасэ шэджагьом уителефон сыкьызтеом сыд пшлэщтыгьэр? Еджаплэм сыщылагь.

Телевизорымклэ е радйомклэ зэдэлугьэ кьэбархэм ахэт гущылэхэр, хьугьэ-шлагьэхэр, непэ хэкум сыд щыхьухэрэр зыфэплощтым фэдэхэр зэхешлыкы; чыплэм, сыхьатым, цыфым япхыгьэ гущылэхэу нахь мэхьанэ зилэхэр кьеубыты.

Зэдэлугьэ кьэбарыр клэклэу кьелотэжы.

Гьэзетэу зэджагьэм ит кьэбархэм кьалотэрэ хьугьэ-шлагьэхэр зэхишыкыным пыль, нахь мэхьанэ зилэхэр кьеубыты.

Блэклыгьэ уахьтэм хьугьэр кьылуатэзэ уахьтэр кьэзгьэнэфэрэ гущылэхэр тэрэзэу егьэфедэ.

Щысэ: мэфитлу ыпэ, тыгьуасэ, блэклыгьэ мазэм.

Зэдэгущылэгьэу ышлызэ ыпашьхьэ ит цыфхэм тхьэмэфэ зыгьэпсэфыгьом ашлагьэмклэ яупчы ыкли ежьыми ышлагьэр кьылозэ гущылэгьур зэпимыгьэоу льегьэклуатэ.

Ежь ищылэныгьэ(игьашлэ) кьизлотыклрэ текст кьызэрыкло етхы.

Зэдэгущылэгьум ежь ихэку щыпсэурэ цыф цлэрыломэ ащыщ горэм ыкли мэхьанэ зилэ хьугьэ-шлагьэ горэм

фэгэxыгээ гуцылэхыгээ кызырыкloxэмкlэ кьелуатэ.

Блэklыгэм хьугээр кьелуатэ зыхьукlэ гуцылэхыгээ кызырыкloxэр мыщ фэдэ зэпххэмкlэ зэрэпхых: ащ пае, мыщ пае, ащ фэшl, сыда плэмэ.

Щысэ: тыгьуасэ сысымэджагь, ащ пае еджаплэм сыкьэкloxьугьэп.

Ыпэкlэ хьугээр кьэзлотэрэ гуцылэхыгээ имыкьурэр ищыкlэггээ гуцылэхэмкlэ регьэкьужьы, хахьо фешlы.

Зэджэггээ пшысэ горэм фэгэxыгээ «Хэт? Сыдигьо? Тыдэ? Тауштэу?» зыфилорэ упчlэмэ джэуап ареты.

Ылэгьуггээ хьуггэ-шлаггэмкlэ хэт лажьэ зилэр е тыгьуакlом, тыгьоным фэгэxыггээ тхыггэ етхы.

4.2.8. Gelecek, özel günler ve kutlamalar (КъэкӀоцтыр, мэфэ гъэнэфагъэхэр ыкӀи фэгүшӀоныгъэр)

4.2.8.1. КъэкӀоцт уахътэр

Tablo 39. КъэкӀоцт уахътэр

ЫпэкӀэ зэригъэшӀэгъэ глаголхэр ыгъэфедзэ къэкӀоцт уахътэм ит гуцыӀэхыгъэхэр егъэпсы.

КъэкӀорэ тхъемафэм /мазэм/ ильэсым, зы сыхъэтым ыкӀоцӀ, неущ, неущмыкӀэ, 2050-м, щылэ мазэм, сыхъэтыр бгъум, нычэпэ, етӀанэ зыфэпӀоцтым фэдэ гуцыӀэхэмкӀэ ышӀэщтхэр къелох.

Сыд?, хэт?, тыдэ?, сыд пае?, сыдигъо? зыфэпӀоцт упчӀэхэм джэуап къаритзэ къэкӀоцт уахътэм ит гуцыӀэхыгъэхэр егъэпсы.

Щысэ: унэм сыдигъо укыкӀыщт? Тыдэ укӀоцт? Сыд пщэфыщт? Сыд пае укӀоцт?

Ом изытет фэгъэхыгъэу зэдэӀугъэр е зэджагъэр къелуатэ. Ом изытет интернетым еплъызэ къело.

КъэкӀоцт уахътэм ищылэныгъэ зэрильэгъурэр, зыкӀэхьопсыхэрэр ыкӀи ышӀэнэу зыфаехэр етхых.

Ипланхэр зэкӀэлъыкӀоу егъэуцух, ахэр зэригъэцӀэщтхэр къэзӀотэрэ гуцыӀэхыгъэхэр егъэпсы.

Цыф горэм ыпэкӀэ ышӀэщтхэм афэгъэхыгъэу зэдэгуцыӀэгъу дешӀы.

ЫпэкӀэ ышӀэнэу ыгъэуцугъэ планхэмрэ нэмыкӀхэм агъэуцугъэхэмрэ зэрегъэпшэ.

Хъунэу зэгупшысэрэр, зэнэгуерэр, хъушъуцтыр къелуатэ.

Щысэ: жьыбгъэ лъэшэу къепщэщт, нычэпэ

КЪЭКӀОЦТ УАХЪТЭР

къещхышъушт.

Ом изытет непэ, неущ, тхъэмафэм ыклоц1 зыфэдэщтыр интернетым еплъызэ къело.

Щысэ: ч1ыплэ-ч1ыплэу ошъуапщэ, жьыбгъэ лъэш къепщэщт, ос къесыщт, оялэ хъушт, тыгъэпс, фабэ, зэпымыоу оцх къещхыщт, чъы1э, щтыргъук1.

Уахътэр къэзгъэлягъорэ гущылэхэр ыгъэфедэзэ гущылэхуыгъэхэр зехегъэуцо.

Щысэ: тыгъуасэ, мыгъэ, непэ, гъэрек1о, мык1, къэк1орэгъым, бэмыш1эу, к1ымафэм, гъэмафэм, блыпэ мафэм.

Пш1эн фаехэм ык1и ахэр умыш1эмэ хъун ылъэк1ыщтхэм тегущылэх.

Щысэ: къэгъагъэмэ псы атемык1эмэ гъуштых. Чэмыр умыгъашхэмэ щэ кытыщтэп.

Зыгорэ пш1эмэ хъуштыр къэп1оныр.

Щысэ: къалэм сык1омэ тхыль къэсщэфыщт. Еджап1эм сык1омэ к1элэегъаджэм сеупч1ыщт.

Къэтыгъэ глаголхэр, ищык1эгъэ уахътэм итэу текстым ч1ыплэ нэк1эу и1эмэ ек1оу ахегъэуцожьы.

4.2.8.2. Шъхьафхэр ыкIи фэгүшIоныгэхэр

Table 40. Мэфэ гьэнэфагьэхэр ыкIи ФэгүшIоныгэхэр

Дунаем тет хэгьэгу зэфэшъхьэфхэм е ежь икьалэкIэ хагьэунэфыкIырэ мэфэкI мафэхэм афэгьэхьыгьэу кьыIотэныр.

Ежь ихэжукIэ хагьэунэфыкIырэ мэфэкI мафэхэм афэгьэхьыгьэу афэгүшIо е мэфэкI мафэхэм лъэпкь щыгьынэу ащыгьхэм афэгьэхьыгьэу кьелуатэ, мыщ фэдэ мафэхэм ашхырэ шхыныгьохэм, кьэгьэльэгьонхэм афэгьэхьыгьэу текст зэхегьэуцо.

ЗэдIугьэ текстым хэт фэгүшIоныгьэр зыфэгьэхьыгьэр зэхешIыкIы е фестиваль/мэфэкI мафэхэр сьдэуштэу агьэмэфэкIыра кьелуатэ.

Зэджэгьэ текстым хэт фэгүшIоныгьэр, шIэгьэн фаехэр, зыхьуштыр зэхешIыкIы. Тьдэ?, сьдигьо? ыкIи сьдэуштэу хьушт? зыфилорэ упчIэмэ яджэуап кьегьоты ыкIи кьеты.

ИхэжукIэ, иунагьокIэ агьэмэфэкIрэ зы мэфэкI мафэ горэм пае фэгүшIоныгьэ зэрыт текст етхы.

МэфэкI мэфэ зэфэшъхьафхэр зыфэгьэхьыгьэр кьело ыкIи мы мэфэкI мафэхэм ашIэрэр кьелуатэ.

Щысэ: ИлгьэсыкIэр, ныхэм ямаф, кьызыхьугьэ мафэр, кьэралыгьом и Маф, нэIмазэр ыкIи кьурмэн мэфэкIхэр.

АпэрэмкIэ, аужыпкьэм, арышь зыфилорэ ыгьэфедэзэ гущыIэхыгьэхэр зэхегьэуцо.

4.2.8.3. Егъэблэгъэныр

Table 41. Егъэблэгъэныр

КЪЕГЪЭБЛЭГЪЭНЫР	Жэрылоккэ егъэблэгъэныгъэ ешы. Ежъ егъэблэгъэныгъэу кыфашыгъэми джэуап реты.
	Телефонккэ кыфашырэ егъэблэгъэныгъэм дырегъаштэ е дыригъаштэрэп.
	Егъэблэгъэ тхьапэу кыфатхыгъэм иджэуап етхы: еблагъэ/еблагъэрэп.
	Къызыхъугъэ мафэм ипэгъоккэу иньбджэгъухэр регъэблагъэ, зэдэгущыккэу зэдашы, мафэр, чыплэр, уахьтэр егъэнафэ.

4.2.8.4. Фэггэшъошэныр, елоныр (teklifler)

Tablo 42. Фэггэшъошэныр, елоныр

Ыпашъхьэ итым 1эдэб хэльэу шхынэу е шъонэу зыфаемк1э еупч1ы.

Щысэ: уешъонэу зыгорэм уфая? Кофэ кыпфэсхына?

Ыпашъхьэ итым 1эдэб хэльэу шхэнэу е нэмык1 зэхахьэ, зэ1ук1э горэм регъэблагъэ.

Щысэ: укьыддэшхэна? Неуц кинэум тык1ошт, ори укьэк1она?

Ежь ыпашъхьэ кыралъхьарэм (-), (+) джэуап реты.

Щысэ: адэ сыкьэк1он, опсэу. Дэгъу дэд. Сыд пае мыхъун. Емык1у кысфэмьш1, 1оф си1. Кысфэгъэгъу, т1эк1у сысымадж.

4.2.8.5. Псэуныгээр

Табло 43. Псэуныгээр

ПСЭУНЫГЭЭР

Псэуныгээм епхыгээ гушылэ шьхьалэхэр ешлэх.

Щысэ: уцшап1, гыны/уцы, сымэджэщ, лэзап1, лазэ, узы, лазэгьу...

Псэуныгээм ехьыллэгээ текст зеджэклэ кьылуатэрэр зэхеш1ык1ы.

Псэуныгээ ык1и псэуныгээ уилэу упсэуным пае пш1эн/умыш1эн фаехэр рел0.

Щысэ: хэтэрык1хэр, пхьэшъхьэ-мышъхьэхэр пшхын фай. Спорт пш1ын фай. Тутын уешъо хьушцтэп.

Сымаджэ хьуггээм зыггэгумэк1ырэмк1э еупч1ы.

Щысэ: сыда узггэгумэк1ырэр? Сыд узырэр? Сыд фэдэ уза уилэхэр?

Ипсэуныггэк1э илэ гумэк1ыггөхэр, проблемэхэр кьел0.

Щысэ: сшъхьэ мэузы, сыбг ыубытыгъ, сыпэ кудаггээ, сыпэ кьечъы, сшъхьэ мэуназэ, сыгу зэлэхьэ.

Сымэджэныггээр кьызхэк1ырэмрэ узымрэ зэреггэггусэ.

Щысэ: чьылэм шагум шьиджэгун – чьылэ хэхьан. Тутын бэу ешъон – пскэн. Псы чьылэ дэдэ ешъон– чьир кьыдэк1ын.

Сымаджэ хьуггээм ыш1эн фаехэр рел0.

Щысэ: лазэм дэжъ уклон фай. Уцхэм уашъон фай. Ущылъын фай.

Уцшап1эм исымэджэныггэк1э ищык1лэггээ лазэггьу гынхэр кьыщищэфын фай.

Щысэ: шьхьэузым пае гын. У1уаггээр зэрапхырэ бинт.

Чыим пае дэутхэн.

Цыфэу сымаджэ хьуггэм ралохэрэр егъэфедэх:
зэпэшэу охъужь, тхьам псэуныггэ кыуеу, тхьам
уеггэлотэжь,ггэшлэ кыхьэ охъу.

Шокл имылэу пшлэштхэмрэ умышлэштхэмрэ зыхэт
гушылэухыггэхэр зэхеггэуцо. Зэлытыггэ наклонением ит
глаголхэр еггэфедэ.

Щысэ: гынмэ уямышьомэ ухъужьыштэп. Чэщым бэу
ушхэмэ ияггэ кыоклышт.

Псэуныггэ илэнымкы зияггэ кьэклохэрэр е есэныггэу
илэхэр кьело.

Щысэ: телефоным е интернетым сепхыгг.

Лазэмрэ сымаджэмрэ язэдэгушылэггэу зэхеггэуцо.

Псэуныггэм фэггэхьыггэ текстэу зэджаггэр гурэло
ыкы иупчлэмэ джэуап ареты.

4.2.9. Ülkeler ve seyahat (Хэггэгүхэр ыкһи кьэкһухьаныр)

4.2.9.1. Зэфэшхьэф хэггэгүхэр

Tablo 44. Зэфэшхьэф хэггэгүхэр

Дунаим тетт хэггэгүхэр ыкһи якьэлэшхьэхэр кьелох.

Хэггэгүхэу е кьалэхэу здэкһуаггэхэр, кьыкһухьаггэхэр е здэкһонэу фаехэр кьелох.

Сурэтэу кьэтыггэм ит чһыпһэм фэггэхьыггэу текст зэхеггэуцо. Щысэ: сыд фэдэ хэггэгүа сурэтым итыр, ащ икьэлэ шьхьалэ, кьэлэ инхэу илэхэр, цһыфэу щыпсэухэрэр, зэрэхьурэ пчьаггэр, кьэралыггьом ис цһыфхэр, итарихь чһыпһэхэр.

Кьэралыггьомэ цһэу ялэр, льяпкьэу щыпсэурэр, бзэу зэрыгущылэрэр ешлэх.

Кьэралыггьо горэм фэггэхьыггэу зэдэһуггэр гурэһо ыкһи ащ фэггэхьыггэу упчлэхэм джэуап ареты.

Щысэ: кьалэшхьэр, ом изытет, щэфапһэхэр, тарихь чһыпһэхэр.

Кьэкһухьакһом здэщылэггэ чһыпһэхэмкһэ еупчһы.

Щысэ: сыд фэдэ хэггэгүа уздэщылаггэр? Хэта уиггусаггэр? Ор сыд фэдаггьа? Тыдэ шьукһуаггьа? Сыда угу рихьыггэр?

Кьэралыггьоу здэщылаггэм ехьылаггэу зэдэгушлэггэ ешһы, кьэкһухьаным фэггэхьыггэу узэрызекһон, пшһэн, уналэ зытен фаехэр кьело.

4.2.9.2. Зэфэшхьэф хабзэхэр

Table 45. Зэфэшхьэф хабзэхэр

Зэдэлугъэ е зэджэгъэ текстым, хэгъэгум ихабзэ ехылаагъэу кылотэрэ шэныгъэ лъапсэр гурэло ыкIи шхьалэр кыхехы.

Хэгъэгу горэм итарихьэрэ ихабзэрэ кызшилотэрэ текстым еджэ ыкIи упчIэу къэтыгъэхэм тэрэз/мытэрэзыр егъэнафэ.

Чыплэр, уахьтэр, тарихьыр къэзгъэльэгъорэ клэухыр тэрэзэу егъэфедэ.

Щысэ: Адыгеим хьакIэхэр бэу къэкIох. Чъэпыогъум и 5-м 1991-рэ илъэсым Адыгэ республикэр агъэпсыгъ.

Ихэгъэгу, илъэпкъ ыкIи нэмыкI хэгъэгухэм яшхынхэр ешIэх.

Щысэ: щыпсы-пластэр – Адыгэ хэкур, пицэр – Италиер, кебап– Тыркуер.

Хэгъэгухэм ялъэпкъ шьуашэхэр ешIэх.

Щысэ: Адыгэ цый – Адыгэ хэкур, кимоно – Япониер

Ихэгъэгу, ихэку е нэмыкI хэгъэгухэм ямафэкI мафэхэм афэгъэхьыгъэ текстым едэлу, мэхьанэ шхьалэр зэхешыкIы.

Хэгъэгухэмрэ лъэпкъ шьуашэхэмрэ зэрегъэгусэ.

ШХЬЭФФЭУ ХАБЗЭХЭР

4.2.9.3. Зыгъэпсэфыгъор

Table 46. Зыгъэпсэфыгъор

Ы

ЗекIоным, къэкIухьэным ехылаагъэ гущылэхэр тэрэзэу

егъэфедэ.

Зыгъэпсэфыгъом ехылагъэу ипланхэр къело ыкӀи етхы.

Зыгъэпсэфыгъом ехылагъэ тхыгъэмэ яплты ыкӀи ищылагъэр кыыхы.

Зыгъэпсэфыгъом е къэкӀухъаным нахь ищыкӀэгъэштхэр ыкӀи зэрызекӀоцтыр къело.

Щысэ: кӀухъэ/мэшӀоку/кӀухъэльбат зекӀо кӀошт.

КӀымафэм/гъэмафэм зыгъэпсэфыгъом/ кӀошт.

КъэкӀухъэным, чӀыплэмэ яхылагъэ турист (къэкӀухъакӀо) тхыль цыкӀур, хьаритэр зэхешыкӀы.

Здэщылагъэ хэгъэгур, къалэр къызӀотыкӀрэ текст кӀэкӀ етхы.

4.2.9.4. Пэшлорыгэшъэу гъэнэфэн

Table 47. Пэшлорыгэшъэу гъэнэфэн

Зэджэгъэ гъээетым е журналым ит рекламэр гурэло.

Щысэ: чыпэр, тарихьыр, уасэр, телефоныр

Ищык1эгъэ гущы1эхэр ыгъэфедээ, хьак1эщым кьызыуцушт унэр, мэфэ пчъагъэу зэрыщы1эщтыр, нэбгырэ пчъагъэу зэрыхьурэр пэшлорыгэшъэу телефонымк1э егъэунэфы.

Хьак1эщым зыфэдэр зэрегъаш1э, ег1анэ тхыгъэ тхьапэ егъэхьазыры, хьак1эщым @ маилк1э фэтхэ.

Хьак1эщым ихьан-ик1ыжын 1офхэм япхыгъэхэр еш1ы.

Ищык1эгъэ гущы1эхэр ыгъэфедээ, телефонымк1э шхал1эр, уахьтэр, чып1эр пэшлорыгэшъэу егъэунэфы.

НЕФЕНЕЛГ

4.2.9.5. Зэлыгээсыныр

Table 48. Зэлыгээсыныр

Узэрызеклоштым епхыгээ гущылэхэр зэрегъашлэ, ахэр хэтэу гущылэхуыгээхэр зэхегъэуцо.

Узэрыгъозэщтхэр зытетхэггэ тхыгээпкьхэр зэхешлыкы.

Къэтыггэ сурэтхэмрэ гущылэхэмрэ зэфехьысы, ищыклэггэ глаголыр деггэфедэ.

Щысэ: къухьэлъатэкклэ быбыщт, мэшлокуклэ клошт, къуашьокклэ есыщт, кушхьэфачьэкклэ чьэщт.

Автобус, къухьэ, мэшлоку уцуплэхэм къалорэр зэхешлыкы.

Къэклухьаным епхыггэу зэхихырэр гурэло.

Щысэ: Мыекъуапэ клорэ автобусыр сыхьатыр 8-м, апэрэ уцуплэм лукыщт.

Билет щэфыныр еггэцаклэ.

Упчлэжьэггэу гупчэм еупчы, зэдэгущылэггэу еггэпсы.

ЗЭЛЫГЭЭСЫНЫР

4.3. DİL BİLGİSİ

Dilin mantığını daha iyi kavrayabilmek için o dilin kurallarını (dil bilgisi) bilmek gerekir. Etkinliklerde okuma, yazma, konuşma ve dinlemeye yönelik beceriler verilmiştir. 4 dil becerisi kazandırılırken dil bilgisini keyifli bir şekilde öğrenmek öğrencinin o dile olan ilgisini de arttıracaktır. Dil bilgisi çalışmalarında, Avrupa Dil Ortak Çerçevesi standartlarında, öğrenciyi sıkmayacak, Türkçe karşılıklarıyla daha iyi kavranması amaçlanan bir çalışma yapılmıştır. Dil öğretiminin dört ayağını oluşturan okuma, yazma, konuşma, dinleme becerilerinin sağlam bir zemine yani dil bilgisine oturtulması öğretimin kalıcılığını da arttıracaktır.

4.3.1. Alfabe

Çerkez alfabesi 66 harften oluşmaktadır. 10 sesli, 54 sessiz ve ses vermeyen 2 işaret.

А, Б, В, Г, ГУ, ГЪ, ГЪУ, Д, ДЖ, ДЗ, ДЗУ, Е, Ё, Ж, ЖЪ, ЖЪУ, ЖЪ, З, И, Й, К, КУ, КЪ, КЪУ, КІ, КІУ, Л, ЛЪ, ЛІ, М, Н, О, П, ПІ, ПІУ, Р, С, Т, ТІ, ТІУ, У, Ф, Х, ХЪ, ХЪУ, ХЪ, Ц, ЦУ, ЦІ, Ч, ЧЪ, ЧІ, Ш, ШЪ, ШЪУ, ШІ, ШІУ, Щ, Ъ (sertleştirme işareti), Ь (yumuşatma işareti), Ы, Э, Ю, Я, І, ІУ.

Çerkezcede bulunan sesler tek harflerle ya da birleşik harflerle yazılmaktadır. Normal harflerin yanına ъ, ь, І işaretleri gelerek yeni harfler meydana getirmektedirler.

Ъ- kalınlaştırma işareti 7 ses oluşturmaktadır: ГЪ, ЖЪ, КЪ, ЛЪ, ХЪ, ЧЪ, ШЪ;

Ь – yumuşatma işareti 2 ses oluşturmaktadır: хь, жь

І – kesme işareti 7 ses oluşturmaktadır.: кІ, лІ, п І, т І, цІ, чІ, шІ

У – harfi 14 ses oluşturmaktadır: гу, гъу, дзу, жъу, ку, къу, кІу, пІу, тІу, цу, хъу, шъу, шІу, Іу.

Дж, дз harfleride 2 sestен oluşmaktadır.

Tablo 49. Alfabedeki harfler

Sesliler	a, ə, ы, е, ё, и, о, у, ю, я – 10.
Sessizler	б, в, г, гу, гъ, гъу, д, дз, дзу, дж, ж, жъ, жъу, жь, з, й, к, ку, къ, къу, кІ, кІу, л, лъ, лІ, м, н, п, пІ, пІу, р, с, т, тІ, тІу, ф, х, хъ, хъу, хь, ц, цу, цІ, ч, чъ, чІ, ш, шъ, шъу, шІ, шІу, щ, І, Іу – 54

4.3.2. İsim

İsimler kim?, ne? sorularına cevap verir. İnsanın muhatap olduğu soru olarak kim? Sorusu sorulur. Bu grupta insan, mesleği, ne işle uğraştığı ve insanla ilgili başka şeyleri kapsar.

Nesneyi gösteren isimlere soru olarak ne? sorusu sorulur. Bu grup nesnelere beraber hayvanları da kapsar.

Tablo 50. İsim soruları

Sorular	Çerkezce	Türkçe
Хэт? (kim)	ТхакІо КІалэ Ныбджэгъу	Yazar Çocuk Arkadaş
Сыд? (ne)	Чэтыу Тхыль Къэгъагъ	Kedi Kitap Çiçek

İsimler 2'ye ayrılır: Özel isim ve cins isim

Tablo 51. İsim çeşitleri

İsim grupları	Çerkezce	Türkçe
Cins isim	чъыгы кІалэ чэтыу	Ağaç Çocuk Kedi
Özel isim	Мыекъуап Нэрыс Тыркуе	Maykop Neris Türkiye

4.3.2.1. Çokluk ekleri

İsimler sayılarına göre ikiye ayrılır: Tekil ve Çoğul. Çoğul isimler ismin sonuna –хэ, –х, –мэ ekleriyle oluşurlar.

Sözcük hal eki alıyorsa çoğul eki olarak –хэ yazılır, bütün hal eklerini alabiliyor.

Sözcük hal eki almıyorsa çoğul eki olarak –х yazılır.

Sözcük son ek olarak –мэ alır, ergatif eki dışında başka hiçbir hal eki almaz.

Tablo 52. Çoğul ekler

Tekil	Çoğul	Türkçe
К1алэ	К1алэхэр	Çocuklar
Тхыль	Тхыльхэм	Kitaplara
Къэлэм	Къэлэмхэмк1э	Kalemlerden
Унэ	Унэхэу	Ev olarak
К1алэ	К1алэх	Çocuklar
Тхыль	Тхыльых	Kitaplar
Унэ	Унэх	Evler
К1алэ	К1алэмэ	Çocuklara
Тхыль	Тхыльмэ	Kitaplara
Унэ	Унэмэ	Evlere

4.3.2.2. İsmi halleri (Hal-durum ekleri)

Tablo 53. Hal-durum ekleri

Зэок1ык1эр	Ц1эе1о падеж	Эргатив падеж	Лэжь падеж	Гъэунэф падеж
	–р	–м	–мк1э	–эу
	□	□	–к1э	–эу
Belirtili	Уцы <u>–р</u>	Уцы <u>–м</u>	Уцы <u>–мк1э</u>	Уцы <u>–эу</u>
Belirtisiz	Уцы □	Уцы □	Уцы–к1э	Уцы–эу

- 1) ‘-P’ eki: İsmi yalın ve İ halini belirten ektir. Fiile sorduğumuz kim, kimi, ne, neyi sorularına cevap aldığımız haldir.

палор ефэхыгъ	(şapka düştü)
пшъэшгъэр мадэ	(kız dikiş dikiyor)
хьалыгъур ышхыгъ	(ekmeği yedi)
унэр ещэ	(evi satıyor)

- 2) ‘-М’ eki: İsmın ilgi, yönelme, bulunma durumlarını belirten Türkçedeki –e, -de ekidir. Fiile sorduğumuz kime, neye, nereye, nerede, nereden sorularına cevap aldığımız haldir.

хэкум сык1ощт (vatana gideceğim)

унэм ис (evde oturuyor)

бзыур кьутамэм тес (kuş ağacın dalında oturuyor)

еджап1эм неущ тык1ощт (okula yarın gideceğiz)

- 3) ‘-МК1Э’ eki: İsmın vasıta durumunu belirten ektir. Fiile sorduğumuz kiminle, neyle sorularına cevap aldığımız haldir. мк1э hali belirtili nesne almış halidir.

1офым метромк1э сэк1о (işe metroyla gidiyorum)

пшахьор кумк1э ехьы (kumu arabayla götürüyor)

- 4) ‘-ЭУ’ eki: Türkçe ‘olarak’ anlamı taşıyan bir ektir.

Тхыльэу сищык1агьэр 1анэм тель. (İhtiyacım olan kitap masanın üzerinde)

Унэ : Ev унэр : Evi унэм : Eve унэмк1э : Evden унэу : Ev olarak

Унэ сэщэ : Ev satıyorum(belirlilik bulunmayan, herhangi bir ev)

Унэр сэщэ: Evi satıyorum(belirliliği bulunan, bildiğimiz evi)

4.3.2.3. Ekler

4.3.2.4. Olumsuzluk ekleri

Çerkezce’de iki olumsuzluk eki vardır: -мы, -эп. Kökten önce мы-, kökten sonra -эп.

- -эп olumsuzluk eki sözcüğün bitiş harfine göre değişim gösteriyor.
- Sözcük sessiz harfle bitiyorsa, değişim göstermiyor, -эп yazılır.
- Sözcük sesli harf olarak ы ile bitiyorsa, ы düşer, -эп yazılır.
- Sözcük sesli harf olarak э ile bitiyorsa, olumsuzluk eki olarak -п yazılır.

- Sözcük sesli harf olarak o ile bitiyorsa, olumsuzluk eki olarak -п yazılır.
- Sözcük sesli harf olarak y ile bitiyorsa, olumsuzluk eki olarak -оп yazılır.
- Sözcük й harfi ile bitiyorsa, olumsuzluk eki olarak -еп yazılır.
- Sözcük e harfi ile bitiyorsa, olumsuzluk eki olarak -п yazılır.

Tablo 54. –Эп Olumsuzluk eki

Sözcük	Çerkezce	Türkçe
Тхыль	Тхыльэп	Kitap değil
Сыхьат	Сыхьатэп	Saat değil
Пц1ыус	Пц1ыусэп	Yalancı değil
Мыт1ыр	Мыт1ырэп	İri değil
Къэбы	Къэбэп	Kabak değil
Чьыгы	Чьыгэп	Ağaç değil
Жъы	Жъэп	Eski değil
Ины	Инэп	Büyük değil
Унэ	Унэп	Ev değil
К1алэ	К1алэп	Çocuk değil
Делэ	Делэп	Deli değil
Ш1уц1э	Ш1уц1эп	Siyah değil
Уашъо	Уашъоп	Gök değil
Еджак1о	Еджак1оп	Öğrenci değil
К1ако	К1акоп	Kısa değil
Ежьашъо	Ежьашъоп	Kül rengi değil
Чэтыу	Чэтыоп	Kedi değil
Алрэгъу	Алрэгъоп	Halı değil
Ц1ык1у	Ц1ык1оп	Küçük değil
1эш1у	1эш1оп	Tatlı değil
Лъэой	Лъэоеп	Merdiven değil
Мэк1ай	Мэк1аеп	Raf değil
Пый	Пыеп	Düşman değil
Фай	Фаеп	İstemiyor
Оуй	Оуеп	Senin değil
Уае	Уаеп	Fırtınalı değil
Зае	Заеп	Kızılcık değil
Мые	Мыеп	Elma değil
Джае	Джаеп	Yayın balığı değil

-Эп olumsuzluk eki: Sonuna geldiği kelimeye olumsuzluk anlamı verir. Sorulan soruya olumsuz cevap verdiğimizde sözcüğün sonuna gelen ektir. İsimlerin sonuna –рэп olarak gelmez.

Dinamik fiillerde şimdiki zamanda –рэп yazılır.

Statik fiillerde şimdiki zamanda –эп yazılır.

Dinamik ve statik fiillerde geçmiş ve gelecek zamanlarda –эп, -п yazılır.

Tablo 55. Şimdiki zaman

Sözcük	Çerkezce	Türkçe
Сэтхэ	Сытхэрэп	Yazmıyorum
Сэдэ	Сыдэрэп	Dikiş dikmiyorum
Сэк1о	Сык1орэп	Gitmiyorum
Сэтхы	Стхырэп	Yazmıyorum
Сэды	Здырэп	Dikiş dikmiyorum
Щыт	Щытэп	Durmuyor
Щыс	Щысэп	Oturmuyor
Щыль	Щыльгэп	Yatmıyor
И1	И1эп	Onun yok

Tablo 56. Geçmiş ve gelecek zaman

Sözcük	Çerkezce	Türkçe
Сытхэщт	Сытхэщтэп	Yazmayacağım
Сыдэщт	Сыдэщтэп	Dikiş dikmeyeceğim
Сык1ощт	Сык1ощтэп	Gitmeyeceğim
Стхыщт	Стхыщтэп	Yazmayacağım
Здыщт	Здыщтэп	Dikiş dikmeyeceğim
Сытхагъ	Сытхагъгэп	Yazmadım
Сыдагъ	Сыдагъгэп	Dikiş dikmedim
Сык1уагъ	Сык1уагъгэп	Gitmedim
Стхыгъэ	Стхыгъгэп	Yazmadım
Здыгъэ	Здыгъгэп	Dikiş dikmedim
Щытыщт	Щытыщтэп	Durmayacak
Щысыщт	Щысыщтэп	Oturmayacak
Щыльыщт	Щыльыщтэп	Yatmayacak
И1эщт	И1эщтэп	Onun olmayacak

мы- olumsuzluk eki isimlerin, zamirlerin, zarfların önüne gelir. (Анчек, 2015: 34).

Лшыр л1эу кьэнэжбы, **мыл**шыр нэпкьым кьырадзыхышь мал1э. (Kahraman kahraman olarak kalır, kahraman olmayanı kıyıda atıyolarda ölüyor.

*Гушы1э **мы**щыур шхын **мы**щыум фэд. (Tuzsuz söz, tuzsuz yemeğe benzer)*

***Мы**зэу, **мыт**1оу ар санэ бэрэ кьифагъ (Bir değil, iki değil o önüne çok çıktı)*

*-**Мы**орымэ адэ, хэта писъмэр кьысфэзытхыгъэр? (Sen değilsen, bana mektup yazan kim)*

-**МЫ** olumsuzluk eki: Şart ve emir kiplerinde olumsuzluk anlamı ‘МЫ’ ekiyle yüklenir.

УМЫТХ: Yazma у: Sen şahıs eki мы: Olumsuzluk eki тхы: fiil

УМЫЩЭ: Satma у: sen şahıs eki мы: olumsuzluk eki щэ: fiil

İsim yapan son ekler:

-ПІЭ

Yer, konum bildiren son ektir.

Tablo 57. -ПІэ son eki

Sözcük yalın halde	Sözcük ‘пІэ’ son eki almış halde
Еджэн:Okumak	ЕджапІэ:Okul
Шхэн:Yemek yemek	ШхапІэ:Restoran
Щэн:Satmak	ЩапІэ:Dükkan
Уцун:Durmak	УцупІэ:Durak

ЕджапІэм сэхьы:Okula götürüyorum

-Щ

Hane anlamı veren bir son ektir.

Tablo 58. -Щ son eki

Sözcük yalın halde	Sözcük ‘щ’ eki almış halde
ХьакІэ:Misafir	ХьакІэщ:Misafirhane
Сымадж:Наста	Сымэджэщ:Nastahane
Чэты:Tavuk	Чэтэщ:Kümes

Мэлы:Кoуun

Мэлэц:Ағл

Чэтэщым баджэ ихьягъ: Kümese tilki girdi.

-К10

İnsanın yaptığı işi ve mesleği gösterir.

Tablo 59. -K10 son eki

Fiil yalın halde	Fiil ‘к10’ ekini almış halde
Тхэн:Yazmak	Тхак10:Yazar
Еджэн:Okumak	Еджак10:Öğrenci
Щэн:Satmak	Щак10:Satıcı
Дэн:Dikmek(dikiş)	Дак10:Terzi

Дак10м джанэхэр едых:Terzi gömlekleri dikiyor.

-ЛЪ

İçinde olunan şeyi gösteren bir son ektir. Türkçe’deki lik-lık ekinin karşılığıdır.

Tablo 60. –Лъ son eki

Щыгъу:Tuz	Щыгъуль:Tuzluk
Гущы1э:Söz	Гущы1аль:Sözlük
Хэк1:Çöp	Хэк1ыль:Çöplük

Щэ:Süt	Щалъ:Süt kovası
--------	-----------------

Щэр щалъэм ит:Süt kovanın içinde

-ГЪ(Э)

-lık, -lik eki. Türkçe'deki İnsanlık kelimesindeki -lik, -lık son ekinin karşılığıdır.

Tablo 61. -Гъ(э) son eki

Sözcük yalın halde	Sözcük 'гъэ' son eki almış halde
Адыгэ: Çerkez	Адыгагъ: Çerkezklik
Сымадж: Hasta	Сымэджагъ: Hastalık
Цыфы: İnsan	Цыфыгъ: İnsanlık
Лы: Adam	Лыгъэ: Adamlık

Цыфыгъэр ышлэрэп: İnsanlık bilmiyor.

-ГЪУ

Türkçedeki -daş, -deş son ekinin karşılığıdır.

Tablo 62. -Гъу son eki

Sözcük yalın halde	Sözcük 'гъу' son eki almış halde
лахэ:Pay	лахэгъу:Paydaş
Гъунэ:Sınır	Гъунэгъу:Sınırdaş(komşu)

Гъунэгъу тызэфэхъугъ: Sınırdaş(komşu) olduk.

4.3.3. Zamirler

4.3.3.1. Kişi zamirleri

Çerkezce birinci ve ikinci şahıs zamirleri vardır(сэ-тэ, о-шьо). Üçüncü şahıs zamiri yoktur. Üçüncü şahıs için işaret zamiri olarak ар-ахэр kullanılır.

Tablo 63. Kişi zamirleri

Зы пчъагъ	Tekil	Бэ пчъагъ	Çoğul
Сэ	Ben	Тэ	Biz
О	Sen	Шьо	Siz
Ар	О	Ахэр	Onlar

4.3.3.2. İşaret zamirleri

Tablo 64. İşaret zamirleri

Зы пчъагъ	Tekil	Бэ пчъагъ	Çoğul
Мы, Мыр	Bu	Мыхэр	Bunlar
Мо, Мор	Şu	Мохэр	Şunlar
А, Ар	О	Ахэр	Onlar

İşaret zamiri olarak мы/ мыр *yakını ve görünen olanı gösterir. En yakını gösterir.*

İşaret zamiri olarak мо/мор *yakında olmayan ancak görünür mesafede olanı gösterir. Biraz uzağı gösterir.*

İşaret zamiri olarak а/ар *uzakta ve görünür olmayan mesafede olanı gösterir. Uzağı veya görünmeyen nesnelere gösterir.*

4.3.3.3. Soru zamirleri

En sık kullanılan asıl soru zamirleri хэт? (kim?) ve сыд? (ne?)'dir. İsimlerin yerini soru yoluyla tutmaya yararlar. Başlıca soru zamirleri şunlardır.

Tablo 65. Soru zamirleri

Çerkezce	Türkçe
Хэт?	Kim?
Сыд?	Ne?
Хэт пае?	Kimin için?
Сыд пае?	Neden?
Сыд фэд? / Сыдэуцтэу?	Nasıl?
Сыдигъо?	Ne zaman?
Тхьапш?/ Сыд фэдиз?	Ne kadar?
Тары?	Hangi?
Хэт ий?	Kimin?
Тыдэ? Тэ?	Nereye?, nerede?, nereden?, nere?

4.3.3.4. *Belgisiz zamirler*

Hangi varlığın yerini tuttuğu tam olarak belli olmayan, miktarı hakkında net rakam vermeyen nesnelere belirsiz bir şekilde temsil eden zamirlerdir.

ЗЫГОРЭ: Birisi, bir şey.

Гъогум зыгорэ тет. – Yolda birisi var.

Зыгорэ уфая? – Bir şey ister misin?

ГОРЭ: İsim ve sayılarla beraber kullanılan belirsizlik zamiridir.

К1алэ горэ къэк1о. – Bir çocuk geliyor.

Мафэ горэм тызэ1ук1эн. – Birgün buluşuruz.

4.3.3.5. Olumsuz zamirler

Olumsuz anlam ifade cümlelerde kullanılırlar.

ЗИ: hiç kimse, hiçbir şey. Зи ымылоу мэтэджыжы. – Hiçbir şey söylemeden kalkıyor.

ЗЫЦИ: hiç kimse. Зыци кыакlorэп. – Hiç kimse gelmiyor.

ЗЫПАРИ: hiçbir şey. Зыпари ыхыгыгэп – Hiçbir şey götürmedi.

ЗЫМИ: hiçbir kimse, hiçbir şey. Мы шьэфыр зыми ес1уагыгэп. – Bu sırtı hiç kimseye söylemedim.

4.3.3.6. İyelik zamirleri, İyelik ekleri

Çerkezcede sahiplik iki şekilde gösterilir. 1) İyelik zamirleri; 2) İyelik ekleri

Tablo 66. İyelik zamirleri

Çerkezce	Türkçe
Сэсий	Benim
Оуий	Senin
Ий	Onun
Тэтий	Bizim
Шьошъуий	Sizin
Яй	Onların

Мы тхылгыр сэсий. – Bu kitap benim.

Мо тхылгыр оуий. – Şu kitap senin.

А тхылгыр ий. – О kitap onun.

Мы тхылгыр тэтий. – Bu kitap bizim.

Мо тхылгыр шьошъуий.– Şu kitap sizin.

А тхылгыр яй. – О kitap onların.

Tablo 67. İyelik ekleri

Kişi zamirleri	İyelik ekleri		
	Eşya sahipliği	Organ sahipliği	
		Sert sessiz	Yumuşak sessiz
Сэ	Си-	Сы-	С-
О	Уи-	У-	П-
Ащ	И-	Ы-	Ы-
Тэ	Ти-	Ты-	Т-
Шьо	Шьи-	Шью-	Шью-
Ахэм	Я-	А-	А-

İsimlerin önüne gelerek isimlerdeki sahipliği belirtir. Türkçe’de kelimenin sonuna gelen iyelik eki Çerkezce’de kelimenin başına gelmektedir.

Tablo 68. Eşya sahipliği

	КЪЭЛЭМ	ТХЫЛЬ	ЕДЖАП1	УНЭ
Си-	Сикъэлэм/ Kalemim	Ситхыль/ Kitabım	Сиеджап1/ Okulum	Сиун/ Evim
Уи-	Уикъэлэм/ Kalemin	Уитхыль/ Kitabın	Уиеджап1/ Okulun	Уиун/ Evin
И-	Икъэлэм/ Kalemi	Итхыль/ Kitabı	Иеджап1/ Okulu	Иун/ Evi
Ти-	Тикъэлэм/ Kalemimiz	Титхыль/ Kitabımız	Тиеджап1/ Okulumuz	Тиун/ Evimiz
Шьюи-	Шьюикъэлэм/ Kaleminiz	Шьюитхыль/ Kitabınız	Шьюиеджап1/ Okulunuz	Шьюиун/ Eviniz
Я-	Якъэлэм/ Kalemim	Ятхыль/ Kitabım	Яеджап1/ Okulum	Яун/ Evim

Tablo 69. İnsanların organ sahipliğini gösteren iyelik ekleri

Sert sessizden önce			
СЫ-	Сынэ	ТЫ-	Тынэ
У-	Унэ	ШЬУ-	Шьунэ
Ы-	Ынэ	А-	Анэ
Yumuşak sessizden önce			
С-	Сшъхъэ	Т-	Тшъхъэ
П-	Пшъхъэ	ШЬУ-	Шьушъхъэ
Ы-	Ышъхъэ	А-	Ашъхъэ

* Erkek evlat, kız evlat, kardeş, isim, soy isim, can, kuvvet sözcükleri insanın organları gibi değişirler.

Tablo 70. Akriba iyelik ekleri

Ц1эпапк1 Zamir	Лъэпсап Ön ek	Ныжъ Nene	Тыжъ Dede	Ны Anne	Ты Baba	Анэш Dayı
СЭ	СЯ–	Сянэжъ	Сятэжъ	Сян	Сят	Сянэш
О	УЯ–	Уянэжъ	Уятэжъ	Уян	Уят	Уянэш
АЩ	Я–	Янэжъ	Ятэжъ	Ян	Ят	Янэш
ТЭ	ТЯ–	Тянэжъ	Тятэжъ	Тян	Тят	Тянэш
ШЪО	ШЪУЯ–	Шъуянэжъ	Шъуятэжъ	Шъуян	Шъуят	Шъуянэш
АХЭМ	Я–	Янэжъ	Ятэжъ	Ян	Ят	Янэш

* Anne, baba, nene, dede, amca, dayı sözcükleri başka iyelik ekleri alırlar.

4.3.3.7. Dönüşlülük zamiri

Bu zamirin bulunduğu cümlede işi yapan kişi ile bu işten etkilenen kişi aynı kişidir.

Tablo 71. Dönüşlülük zamiri

Çerkezce	Türkçe
Сэр-сэрэу	Kendim
Ор-орэу	Kendin
Ежъ	Kendi
Тэр-тэрэу	Kendimiz
Шъор-шъорэу	Kendiniz
Ежъхэм	Kendileri
Пстэури	Hepsi
Зэк1э	Tüm, Hepsi
Шъхъадж	Herbir, Herkes

Псыхъом сэр-сэрэу сесы: Irmakta kendi kendime yüzüyorum.

Ежъ къэк1ощтэп: Kendisi gelmeyecek.

Зэк1э ц1ыфыхэр бзаджэп: Tüm insanlar kötü değil.

Sayılar

Çerkezce 11'den başlayarak 19'a kadar olan 10 ve peşinden gelen sayı arasına “кIу” girer ve Türkçede “artı”, “ve” gibi anlamlar verir.

20 sayısından başlayarak 10'luk sayıların arasına giren birler basamağındaki sayılar “рэ...рэ” bağlaçlarıyla oluşturulurlar (Kaynak: Keskin, 2018).

4.3.4. Sayılar

Tablo 72. Çerkezce 1-30 arası sayılar

1	Зы	11	Пшы-кIу-зы	21	ТIокIы-рэ зы-рэ
2	ТIу	12	Пшы-кIу-тIу	22	ТIокIы-рэ тIур-рэ
3	Щы	13	Пшы-кIу-щы	23	ТIокIы-рэ щы-рэ
4	Плы	14	Пшы-кIу-плы	24	ТIокIы-рэ плы-рэ
5	Тфы	15	Пшы-кIу-тфы	25	ТIокIы-рэ тфы-рэ
6	Хы	16	Пшы-кIу-хы	26	ТIокIы-рэ хы-рэ
7	Блы	17	Пшы-кIу-блы	27	ТIокIы-рэ блы-рэ
8	И	18	Пшы-кIу-и	28	ТIокIы-рэ и-рэ
9	Бгъу	19	Пшы-кIу-бгъу	29	ТIокIы-рэ бгъу-рэ
10	Пшы	20	ТIокIы	30	ЩэкIы

100'ler ve 1000'leri “и” bağlar.

Tablo 73. Çerkezce 10'luk, 100'lük ve 1000'lik Sayılar

10	Пшы				
20	Тлокы	200	Шъ-и-т1у	2000	Мин- и-т1у
30	Щэкы	300	Шъ-и-щ	3000	Мин- и-щ
40	Тлокит1у	400	Шъ-и-пл1	4000	Мин- и-пл1
50	Шъэныкъо	500	Шъ-и-тф	5000	Мин- и-тф
60	Тлокищ	600	Шъ-и-х	6000	Мин- и-х
70	Тлокищрэ пшырэ	700	Шъ-и-бл	7000	Мин-и-бл
80	Тлокипл1	800	Шъ-и-й	8000	Мин- и-й
90	Тлокипл1рэ пшырэ	900	Шъ-и-бгъу	9000	Мин- и-бгъу
100	Шъэ	1000	Мин	10000	Мин-и-пш1

Çerkezce 70, 90 sayılarının oluşumu benzeşir: $60+11=71$; $80+11=91$.

Tablo 74. Çerkezce70-79, 90-99

71	тлокИщрэ пшык1узрэ	91	тлокИпл1рэ пшык1узрэ
72	тлокИщрэ пшык1ут1урэ	92	тлокИпл1рэ пшык1ут1урэ
73	тлокИщрэ пшык1ущрэ	93	тлокИпл1рэ пшык1ущрэ
74	тлокИщрэ пшык1упл1рэ	94	тлокИпл1рэ пшык1упл1рэ
75	тлокИщрэ пшык1утфрэ	95	тлокИпл1рэ пшык1утфрэ
76	тлокИщрэ пшык1ухрэ	96	тлокИпл1рэ пшык1ухрэ
77	тлокИщрэ пшык1ублрэ	97	тлокИпл1рэ пшык1ублрэ
78	тлокИщрэ пшык1уйрэ	98	тлокИпл1рэ пшык1уйрэ
79	тлокИщрэ пшык1убгъурэ	99	тлокИпл1рэ пшык1убгъурэ

4.3.4.1. Sıra sayılar

.....inci anlamı veren sıralama sayıdır.

Tablo 75. Sıra sayılar

Çerkezce		Türkçe	
Зы	Апэрэ	bir	bir+(i)nci
Тіу	я+тІо+нэрэ	İki	iki+nci
Щы	я+щэ+нэрэ	Üç	üç+(ü)ncü
плІы	я+плІэ+нэрэ	Dört	dörd+(ü)ncü
Тфы	я+тфэ+нэрэ	Beş	beş+(i)nci
Хы	я+хэ+нэрэ	Altı	altı+ncı
Блы	я+блэ+нэрэ	Yedi	yedi+nci
И	я+е+нэрэ	Sekiz	sekiz+(i)nci
Бгъу	я+бгъо+нэрэ	Dokuz	dokuz+(u)ncu
пшІы	я+пшІэ+нэрэ	On	on+(u)ncu
пшІыкІузы	я+пшІыкІузэ+нэрэ	on bir	on bir+ (i)nci
ТіокІы	я+тІокІэ+нэрэ	Yirmi	yirmi+nci

Çerkezce sıra sayılar kök öncesi “я” ve kök sonrası “нэрэ” ile oluşturulur. Ama “bir”in sıra sayı olması diğerlerinden farklıdır “апэрэ” ile oluşur.

4.3.4.2. Tekrar bildiren sayılar

... defa anlamı veren sayılardır.

Зэ: 1 defa тІо: 2 defa щэ: 3 defa плІэ: 4 defa тфэ: 5 defa

Быслъымэнхэм зы мафэм тфэ намаз ашІы.

Müslümanlar bir günde beş defa namaz kılarlar

4.3.4.3. Paylaştırma sayılar

.....-er-er anlamı veren bölüştürme sayıdır.

Зырыз : Birer birer тІурытІу : İkişer ikişer щырыщ : Üçer üçer

Sayıların yazılışı

Sayı bildiren sözcüklerden 1 nesnenin daima başına gelir, diğer tüm sayılar nesnenin sonuna gelir. On'a kadar sayılar ve yüz nesneye bitişik yazılır

(2,3,4,5,6,7,8,9,10,100). Diğєr sayılar yine nesneden sonra gelir fakat ayrı yazılır. Sayıların son harfleri sesli ise sesli harf düşєr, sözcükle sayıyı ‘и’ bağlar.

Sözcük ы, э, е, и ile bitiyorsa bu harfler düşєr.

Sözcük у ile bitiyorsa у kalır.

Sözcük о ile bitiyorsa у olur.

Sözcük sessiz harf ile bitiyorsa değişime uğramaz.

Tablo 76. Sayıların yazımı

Унэ	Униишь	Yüz ev
Іанэ	Іанитф	Beş masa
Уты	Утий	Sekiz ütü
Шы	Шуиц	Üç at
Сае	Сэитлу	İki Çerkez bayan kıyafeti
Зае	Зэитил	On kızılık
Сабый	Сабыиуиу	Dört çocuk
Пцэжый	Пцэжыйиубл	Yedi balık
Чэтыу	Чэтыуиу	Altı kedi
Хьалыгъу	Хьалыгъуиубгъу	Dokuz ekmek
Дзыю	Дзыуиуиу	On çuval
Дэшхо	Дэшхуиуиц	Üç ceviz
Тхыль	Тхыльиуи	Sekiz kitap
Къэгъагъ	Къэгъагъиубл	Yedi çiçek
Къаз	Къазитф	Beş kaz

4.3.5. Sıfat

Sıfatlar 2’ye ayrılır:

1) Niteleme sıfatları - джэнэ плъыжь: Kırmızı elbise

2) Belirtme sıfatları – дышгъэ Іалъын: Altın yüzük

Niteleme sıfatları ismin yanına geldiğinde Çerkezcede isimden sonra gelir:

унэ ии – büyük ev.

Belirtme sıfatları ismin yanına geldiğinde isimden önce gelir:

дыишгъэ сыхъат –altın saat.

Niteleme sıfatlarının birbirinden farklı görevleri vardır.

1) Rengi – фыжбы (beyaz), гъожбы (sarı), шхъуант¹э (mavi);

2) Özelliği – 1эш1у (tatlı), хафэ (ekşi), онтэгъу (ağır), шъабэ (yumuşak);

3) Ölçüsü – к1ыхъэ (uzun), шъуамбгъо (geniş), лъагэ (yüksek);

4) huy özellikleri – шъабэ (yumuşak huylu), пхъашэ (sert huylu), хъарам (aç gözlü), жъалым (zalim), дымы1у (sessiz);

5) İnsanların ve hayvanların görünüşü – оды (zayıf), пщэры (şişman), пц1анэ (çıplak).

Niteleme sıfatlarında 2 *karşılaştırma derecesi* var: üstünlük derecesi, *en üstünlük derecesi*

Üstünlük derecesi: **нахь** (daha) sözcüğüyle yapılır.

Örnek:

Псынк1э – нахь псынк1 (daha hızlı);

1аш1у – нахь 1аш1у (daha lezzetli).

Нахь нахь – daha fazla – Нахь нахь псынк1; daha da hızlı

Нахь мак1 – daha az – Нахь нахь мак1; daha da az

Нахь псынк1 – нахь псынк1э**жъ** – Нахь нахь псынк1эжъ

Daha hızlı – daha da hızlı – daha daha da hızlı

En üstünlük derecesi iki şekilde oluşturulur: son eklerle, sözcüklerle.

1 Son ekler: **Щэ-, 1у/1о-, бз-, шъу/шъо-, жъый-, к1ай-, е-**.

Шысэхэр:

– **Щэ** – Лъагэ– лъэга**щэ** – Yüksekse

– **1у/ 1о** – Лъагэ –лъэга**1о** – Yüksekse

– **Бз**–Плбыжбы – плбыжбы**бз** – Kırmızı

– **Шъу/шъо** – Плбыжбы – плбыжбы**шъо** – Kırmızımsı

– **Жъый**–Цык1у –ц1ык1у**жъый**– Küçük

– **К1ай** – Лъагэ–Лъэгэ**к1ай** – Yüksekse

– **Е** – Фабэ – фэба**е** – Sıcak

II. Къебэк1рэ степенир зыгъэпсырэ гуцылэхэр: дэд, анахь

Щысэхэр:

Шышгъхьалу мазэр *анахь* фаб: Ağustos ayı en sıcak.

Мэзай мазэр чьылэ дэд: *Şubat ayı çok soğuk.*

4.3.6. Fiil

Çerkezce fiiller ikiye ayrılır: geçişli, geçişsiz (Гъыщ, 1993: 36).

Şahıs ekleri: Fiillerin önüne gelerek fiilin kim tarafından yapıldığını gösterir.

BEN: сэ-, сы-, с-, з-

сэшхэ, сыщыт, схьыгъэ, згъэк1одыгъ

SEN: о-, у-, п-, б-,

ок1о, ущыс, пшхыщт, бгъэсагъэ, уеплгы

O: ма-, мэ-, ы-, е-

ыщэфыщт, машхэ, ещэфы

BİZ: тэ-, ты-, д- т-,

тэшхэ, тхьыщт, тыщыт, дгъэк1одыгъ

SİZ: шьо-, шью-, жью-

шьок1о, шьюшхыщт, жьюгъэсагъэ

ONLAR: а-, я-

ащэфы, яплгы

- Şahıs ekleri geçişli-geçişsiz, sert-yumuşak, vakit, olumsuz formda değişiyor. Сэды здыгъэ geçişli.

- Fiilin ilk harfi макъэ чан (sert sessiz) ise şahıs ekide макъэ чан (sert sessiz) , fiilin başı макъэ дэгу (yumuşak sessiz) ise şahıs eki de макъэ дэгу (yumuşak sessiz) olmaktadır.
- **СТХЫГЪЭ ЗДЫГЪЭ**

Geçişli fiillerin şahıs eklerinden, zamanlardan değişimleri

Tablo 77. Дын (Dikiş dikmek) fiilinin olumlu, sert sessizle başlaması

Şahıs eki	Şimdiki zaman	Geçmiş zaman	Gelecek zaman
СЭ	сэ-ды	з-ды-гъэ	з-ды-щт
О	о-ды	б-ды-гъэ	б-ды-щт
Ащ	е-ды	ы-ды-гъ	ы-ды-щт
ТЭ	тэ-ды	д-ды-гъэ	д-ды-щт
ШЪО	шъо-ды	жъу-ды-гъэ	жъу-ды-щт
АХЭМ	а-ды	а-ды-гъ	а-ды-щт

Tablo 78. Дын (Dikiş dikmek) fiilinin olumsuz, sert sessizle başlaması

Şahıs eki	Şimdiki zaman	Geçmiş zaman	Gelecek zaman
СЭ	з-ды-рэп	з-ды-гъэ-п	з-ды-щт-эп
О	б-ды-рэп	б-ды-гъэ-п	б-ды-щт-эп
Ащ	ы-ды-рэп	ы-ды-гъ-эп	ы-ды-щт-эп
ТЭ	д-ды-рэп	д-ды-гъэ-п	д-ды-щт-эп
ШЪО	жъу-ды-рэп	жъу-ды-гъэ-п	жъу-ды-щт-эп
АХЭМ	а-ды-рэп	а-ды-гъ-эп	а-ды-щт-эп

Tablo 79. Тхын (Yazmak) fiilinin olumlu, yumuşak sessizle başlaması

Şahıs eki	Şimdiki zaman	Geçmiş zaman	Gelecek zaman
СЭ	сэ-тхы	с- тхы –гъэ	с- тхы –щт
О	о- тхы	п- тхы –гъэ	п- тхы –щт
Ащ	е- тхы	ы- тхы –гъ	ы- тхы щт
ТЭ	тэ- тхы	т- тхы –гъэ	т- тхы –щт
ШЪО	шъо- тхы	шъу- тхы –гъэ	шъу- тхы –щт
АХЭМ	а- тхы	а - тхы –гъ	а- тхы –щт

Tablo 80. Тхын (Yazmak) fiilinin olumsuz, yumuşak sessizle başlaması

Şahıs eki	Şimdiki zaman	Geçmiş zaman	Gelecek zaman
СЭ	с-тхы-рэп	с- тхы –гъэ –п	с- тхы –щт–эп
О	п- тхы-рэп	п- тхы –гъэ–п	п- тхы –щт–эп
Ащ	ы- тхы-рэп	ы- тхы –гъ–эп	ы- тхы щт–эп
ТЭ	т- тхы-рэп	т- тхы –гъэ–п	т- тхы –щт–эп
ШЪО	шъу- тхы-рэп	шъу- тхы –гъэ–п	шъу- тхы –щт–эп
АХЭМ	а- тхы-рэп	а - тхы –гъ–эп	а- тхы –щт–эп

Geçişsiz fiillerin şahıs eklerinden, zamanlardan değişimleri**Tablo 81.** Дэн (Dikiş dikmek) fiilinin olumlu, sert sessizle başlaması

Şahıs eki	Şimdiki zaman	Geçmiş zaman	Gelecek zaman
СЭ	сэ-дэ	сы-да-гъ	сы-дэ-щт
О	о-дэ	у-да-гъ	у-дэ-щт
Ар	ма-дэ	да-гъэ	дэ-щт
ТЭ	тэ-дэ	ты-да-гъ	ты-дэ-щт
ШЪО	шъо-дэ	шъу-да-гъ	шъу-дэ-щт
АХЭР	ма-дэх	да-гъэ	дэ-щты-х

Tablo 82. Дэн (Dikiş dikmek) fiilinin olumsuz, sert sessizle başlaması

Şahıs eki	Şimdiki zaman	Geçmiş zaman	Gelecek zaman
СЭ	сы-дэ-рэп	сы-да-гъ-эп	сы-дэ-щт-эп
О	у-дэ-рэп	у-да-гъ-эп	у-дэ-щт-эп
Ар	дэ-рэп	да-гъэ-п	дэ-щт-эп
ТЭ	ты-дэ-рэп	ты-да-гъ-эп	ты-дэ-щт-эп
ШЪО	шъу-дэ-рэп	шъу-да-гъ-эп	шъу-дэ-щт-эп
АХЭР	дэ-хэ-рэп	да-гъэ-п	дэ-щт-хэ-п

Tablo 83. Тхэн (Yazmak) fiilinin olumlu, yumuşak sessizle başlaması

Şahıs eki	Şimdiki zaman	Geçmiş zaman	Gelecek zaman
СЭ	сэ-тхэ	сы-тха-гъ	сы-тхэ-щт
О	о- тхэ	у-тха-гъ	у- тхэ-щт
Ар	ма- тхэ	тха-гъэ	тхэ-щт
ТЭ	тэ- тхэ	ты-тха-гъ	ты –тхэ-щт
ШЪО	шъо- тхэ	шъу-тха-гъ	шъу-тхэ-щт
АХЭР	ма- тхэ-х	тха-гъэ-х	тхэ-щты-х

Tablo 84. Тхэн (Yazmak) fiilinin olumsuz, yumuşak sessizle başlaması

Şahıs eki	Şimdiki zaman	Geçmiş zaman	Gelecek zaman
СЭ	сы-тхэ-рэп	сы-тха-гъ-эп	сы-тхэ-щт-эп
О	у- тхэ-рэп	у- тха-гъ-эп	у- тхэ-щт-эп
Ар	тхэ-рэп	тха-гъэ-п	тхэ-щт-эп
ТЭ	ты- тхэ-рэп	ты-тха-гъ-эп	ты –тхэ-щт-эп
ШЪО	шъу- тхэ-рэп	шъу-тха-гъ-эп	шъу-тхэ-щт-эп
АХЭР	тхэ-хэ-рэп	тха-гъэ-х-эп	тхэ-щты-хэ-п

4.3.7. Zamanlar

Çerkezcede zamanlar üç'e ayrılır. Şimdiki zaman, geçmiş zaman, gelecek zaman (Гъыщ, 1993: 63).

- 1- Şimdiki zaman (мы уахътэр): Şimdiki zamanda kök zaman eki almaz.
- 2- Gelecek zaman (къэкӀощт уахътэр): Gelecek zamanda kökün sonuna –шт eki gelir.
- 3- Geçmiş zaman (блэкӀыгъэ уахътэр): Geçmiş zamanda kökün sonuna –гъ(э) eki gelir.

Tablo 85. КӀон (Gitmek) fiilinin zamanlara göre çekimi

	Şimdiki Zaman	Gelecek Zaman	Geçmiş Zaman
Сэ	СэкӀо	СыкӀощт	СыкӀуагъ
Ben	Gidiyorum	Gideceğim	Gittim
О	ОкӀо	УкӀощт	УкӀуагъ
Sen	Gidiyorsun	Gideceksin	Gittin
Ар	МакӀо	КӀощт	КӀуагъэ
О	Gidiyor	Gidecek	Gitti
Тэ	ТэкӀо	ТыкӀощт	ТыкӀуагъ
Biz	Gittik	Gideceğiz	Gittik
Шъо	ШъокӀо	ШъукӀощт	ШъукӀуагъ
Siz	Gidiyorsunuz	Gideceksiniz	Gittiniz
Ахэр	МакӀох	КӀощтых	КӀуагъэх
Onlar	Gittiler	Gidecekler	Gittiler

* 3.Tekil ve 3.çoğul şahıs eki MA olan geçişsiz fiillerde geçmiş ve gelecek zamanlarda MA düşer.

Tablo 86. Şimdiki ve geçmiş zamanda 3. tekil şahıs ön ekinin değişimi

Şimdiki zaman	Geçmiş zaman
Ар макlo (O gidiyor)	Ар кIуагъэ (O gitti)
Ар матхэ (O yazıyor)	Ар тхагъэ (O yazdı)
Ар машхэ (O yemek yiyor)	Ар шхагъэ (O yemek yedi)

* Soluklu sessizlerden önce -У harfi bükümlenir ve soluklu kapalı sessiz olan - П harfine dönüşür (Özcan, 2019)

у - тхыгъэ (yazdın) > о ар п - тхыгъэ (sen onu yazdın)

у - шхыгъэ (yedin) > о ар п - шхыгъэ (sen onu yedin)

* Kelime kökünün en son harfi

‘Е’ ise geçmiş zaman çekimlerinde bu harfin yerini ‘Я’ harfi alır.

Чъыен : Uyumak

Чъыагъэ: Uyudu.

‘Ә’ ise geçmiş zaman çekimlerinde bu harfin yerini ‘А’ harfi alır.

Еджэн : Okumak

Седжагъ : Okudum

‘О’ ise geçmiş zaman çekimlerinde bu harfin yerini ‘УА’ harfi alır.

Кlон : Gitmek

Кlуагъэ : Gitti

СЫ : Ben şahıs eki **КЪЫ** : Yönelme eki **П** : Sen şahıs eki **ФӘ** : Eylemin birisi için, birisine yapılması

Tablo 87. Çerkezce’de sözcük dizilişi (geçişsiz geçişli farkıyla)

Geçişsiz	Türkçesi	Geçişli
СЫ-КЪЫ-П-ФЭТХЭ	Ben sana yazıyorum	КЪЫ-П-ФЭ-СЭ-ТХЫ
СЫКЪЫПФЭДЭ	Ben sana dikiyorum	КЪЫПФЭСЭДЫ
СЫКЪЫПФЭЩАФЭ	Ben sana satın alıyorum	КЪЫПФЭСЭЩЭФЫ
СЫКЪЫПФЭБЗЭ	Ben sana kesip- biçiyorum	КЪЫПФЭСЭБЗЫ

*Geçişsiz fiillerde özne başta olur.

4.3.7.1. Çerkezce’de durum-konum ekleri

Tablo 88. Çerkezce’de durum-konum ekleri

	-Т (dik)	-с (oturur)	-ЛЬ (yatar)
ЩЫ	ЩЫТ	ЩЫС	ЩЫЛЬ
ГО	ГОТ	ГОС	ГОЛЬ
ЧІЭ	ЧІЭТ	ЧІЭС	ЧІЭЛЬ
ТЕ	ТЕТ	ТЕС	ТЕЛЬ
ІУ	ІУТ	ІУС	ІУЛЬ
ДЭ	ДЭТ	ДЭС	ДЭЛЬ
ПЫ	ПЫТ	ПЫС	ПЫЛЬ
И	ИТ	ИС	ИЛЬ
ХЭ	ХЭТ	ХЭС	ХЭЛЬ

Щы: Diğer eklerden farklılık gösteren bağımsız bir ön ektir.

И: Kapalı bir şeyin içinde olma durumunu ifade eden ön ektir.

Evde bulunma halini söyleyeceksek bunu;

УНЭМ ис: evde oturuyor.

УНЭМ ит: evde duruyor.

УНЭМ иль: evde yatıyor.

şeklinde ifade ederiz.

1у: Bir şeyin önünde olma durumunu ifade eden ön ektir.

Те: Bir şeyin üstünde, üzerinde olma durumunu ifade eden ön ektir.

Ч1э: Bir şeyin altında olma durumunu ifade eden ön ektir.

Го: Bir şeyin yanında olma durumunu ifade eden ön ektir.

Дэ: Çok fonksiyonlu bir ön ektir. Arasında olma durumunu ifade eder.

Avlu, köy gibi yerlerde bulunma halini ifade eder. Kapağı açılıp kapanan sandık, kitap gibi eşyaların içinde olma durumunu ifade eder. Eylemin yukarı doğru yapıldığını ifade eden ön ektir.

Пы: Ucunda bulunma hali ve sarkık olarak üzerinde olma durumunu ifade eden ön ektir.

Хэ: Su, ot, kalabalık vb. içinde olma durumunu ifade eden ön ektir.

Çerkezce'de 3 tane durum belirten kök, çok sayıda konum belirteci vardır.

Türkçe'de yanında oturuyor sözcüğünü Çerkezce:

го: yanında ön eki **с:** oturma kökü **го+с = гос** ile anlatabilmekteyiz.

Kardeşin nerede sorusuna Türkçe “Yatağın içinde yatıyor” diye cevaplayacaksa bunu Çerkezce “П1эм хэлъ” ile ifade edebiliriz.

хэ: içinde(ön ek) лъ: yatar durumda(kök)

4.3.8. Ön ekler

КЪЫ-

Eylemi yaklaştırma ön ekidir. Fiilin yöneldiği veya ayrıldığı yeri gösterir. Çerkezce'de ayrılma fiilleri ve yönelme fiilleri olarak sınıflandırdığımız vektörel fiiller vardır. Bana, Sana, Bize, Size ve buraya doğru yapılan eylemlerde bu ön ek kullanılır. Çerkezce'de vektörel fiillerin, Türkçe'deki bazı fiillerde olduğu gibi zıt anlamlıları yoktur. Bunun en iyi örneği “gelmek” fiilidir. Türkçe'de gitmek fiilinin zıt anlamlısı olarak tamamen farklı bir kelime olan gelmek fiili kullanılırken, Çerkezce'de gelmek gibi bir fiile hiç ihtiyaç yoktur. Çerkezce'de κ1он fiilinin zıttı

olarak кЪЭК1ОН kullanılır. Anlamı ise bu tarafa doğru gitmek, yani gelmektir. Aynı mantık diğer vektörel fiillerde de geçerlidir.

Tablo 89. КЪЫ- ön eki

Fiil yalın halde	Fiil ‘кЪЫ-кЪЭ’ ön eki almış halde
Нэсын: Yetişmek (oraya)	КЪЫНЭСЫН: Yetişmek (buraya)
Хбын: Götürmek	КЪЭХЫН: Getirmek
Плъэн: Bakmak (oraya)	КЪЭПЛЪЭН: Bakmak (buraya)
Щэн: Götürmek	КЪЭЩЭН: Getirmek

Öznenin kendi iradesi dışında zamanla geçirdiği değişimi bildiren шъун:çürümek, л1эн:ölmek gibi oluş fiillerinin önüne кЪЫ eki getirilmez.

ГЪЭ-

Bir fiilin başına gelmesi halinde söz konusu fiili ‘‘yaptırmak’’ anlamını veren fiillerin ortaya çıkmasını sağlar (ГЪЫЩ, 1993: 64). ГЪЭ ön eki almış bütün fiiller geçişlidir (neyi, kimi sorularına cevap alabilirsiniz). Fiil başına ГЪЭ ön eki aldığıında çoklu eylem oluyor.

Tablo 90. Гъэ- ön eki

Fiil yalın halde	Fiil ‘гъэ’ ön eki almış halde
Губжьын: Kızmak	Гъэгубжьын: Kızdırmak
Щынэн: Korkmak	Гъэщынэн: Korkutmak
Шхэн: Yemek yemek	Гъэшхэн: Yemek yedirmek
Клодын: Kaybolmak	Гъэклодын: Kaybetmek
Джэгун: Oyun oynamak	Гъэджэгун: Oyun oynatmak
Гушлон: Sevinmek	Гъэгушлон: Sevindirmek
Быбын: Uçmak	Гъэбыбын: Uçurmak
Ар унэм макло: O eve gidiyor	

Ащ ар унэм егъакло: O onu eve gönderiyor.

ЗЭ-

Bir şeyin kendi kendine ya da birbiriyle birlikte gerçekleşmesi ve eylemde olmasını ifade eder.

Tablo 91. Зэ- ön eki

Fiil yalın halde	Fiil 'зэ' ön eki almış halde
Гъусэн: Dost olmak	Зэгъусэн: Birbiriyle dost olmak
Тын: Vermek	Зытын: Kendini vermek
Ш1эн: Bilmek	Зиш1эн: Kendini bilmek
Еплъын: Bakmak	Зэплъын: Kendine bakmak, bakım
Фэсакъын: Dikkat etmek	Зыфэсакъын: Kendine dikkat etmek
Ек1ун: Yakışmak	Зэк1ун: Birbirine yakışmak

ЗЭ ön eki ismin de önüne gelebilir, ancak onu fiile dönüştürmezler.

Шы: Erkek kardeş

Зэ-ш-и-т1у: Birbiriyle kardeş 2 kişi

İsme гъэ (yaptırma eki) gelirse fiil haline gelir.

зэрэ-гъэ-благъэ-х : Yakınlaştılar, akraba oldular.

Geçişsiz fiillerde daha çok зэ ön eki geliyor.

Ар ащ е-нэкъокъу Ахэр зэ-нэкъокъу-х

Ар ащ ш1онэ Ахэр зэ-ш1онэ-х

Geçişli fiillerde ise daha çok зэрэ ön eki alıyor.

Ащ ар ы-лъэгъугъ Ахэр зэрэ-лъэгъугъэ-х

Ащ ар ы-гъэгуш1уагъ Ахэр зэрэ-гъэгуш1уагъэ-х

ДЭ-

Birisinin yaptığı iŖe, eyleme eŖlik etme anlamı verir.

Tablo 92. Дэ- ön eki

Fiil yalın halde	Fiil ‘дэ’ ön eki almıŖ halde
Шхэн: Yemek yeme eylemi	Дэшхэн: Yemek yiyene eŖlik etme
Клон: Gitmek	Дэклон: Gidene eŖlik etmek
Щэфэн: AlıŖveriŖ yarmak	Дэщэфэн: AlıŖveriŖe eŖlik etme
Ежэн: Beklemek	Дежэн: Beklemeye eŖlik etme
Лэжьэн: ÇalıŖmak	Дэлэжьэн: ÇalıŖana eŖlik etmek
Ащ унэ ешлы: О ev уаруор	Ащ унэ дешлы: Onun ev уарmasına eŖlik ediyor.

Ар ащ дэгушылэ: О onunla (diğeriyile) konuŖuyor.

Дэ- eki ismin önünde de kullanılabilir. Önüne geldiği isimleri fiil haline getirir. İsim kökten oluŖmuŖ bu fiiller her zaman için geçiŖsizdir.

Ар ащ дэтхьаматэ: О onun (diğerinin) liderliğine eŖlik ediyor.

Ар ащ дэклалэ: О onunla (diğeriyile) çocuklaŖıyor.

ЗЭДЭ-

Eylemi beraber, karŖılıklı gerçekleŖtirme ekidir.

Tablo 93. Зэдэ- ön eki

Fiil yalın halde	Fiil ‘зэдэ’ ön eki almış halde
Гушы1эн: Konuşmak	Зэдэгушы1эн: Birbiriyle konuşmak
Гъын: Ağlamak	Зэдэгъын: Beraber ağlamak
Джэгун: Oynamak	Зэдэджэгун: Birlikte oynamak
К1он: Gitmek	Зэдэк1он: Beraber gitmek

зэдэ ön eki fiili çoklu eylem haline getirmektedir.

зэдэ ön eki isimlerinde önüne gelebiliyor, bu durumda isim fiilleşiyor.

Гумэк1, жъы, нэк1ы isimken;

Ц1ыфыхэр зэдэ-гумэк1ы-х: İnsanlar beraber hüzünleniyorlar.

Ахэр зэдэ-жъы-х: Onlar beraber yaşıyorlar.

Ахэр зэдэ-нэк1ы-х: Onlar beraber oruç tutuyorlar.

Örneklere gördüğümüz gibi fiilleşiyorlar.

ФЭ-

Türkçe’deki sana, bana, ona, bize, size, onlara kelimelerindeki -na, -ne, -e, -a son eklerinin karşılığıdır. Eylemi başkası için yapmayı belirtir.

фэ ön eki fiilin geçişli ya da geçişsiz olma manasını değiştirmez.

Tablo 94. Фэ- ön eki

Fiil yalın halde	Fiil ‘фэ’ ön eki almış halde
Ш1эн: Үармак	Фэш1эн: Birisine уармак
Губжын: Кызмак	Фэгубжын: Birisine кызмак
Хбын: Götürmek	Фэхбын: Birisine götürmek
1отэн : Anlatmak	Фэ1отэн: Birisine anlatmak
Ащ ар е-ды: О onu(elbise) dikiyor	Ар ащ ф-е-ды: О onu (elbiseyi) ona dikiyor

Шъузыр мэпщэрыхъэ: Kadın yemek уаруор.

Шъузыр ащ фэ-пщэрыхъэ: Kadın ona yemek уаруор.

4.3.9. Son ekler:

Sözcük kökünden sonra gelen ek'lerdir.

-ШЪУ

-ebilmek, yapabilmek ekidir.

Tablo 95. -Шъу son eki

Fiil yalın halde	Fiil ‘шъу’ son eki almış halde
Сэк1о:Gidiyorum	Сэк1ошъу:Gidebiliyorum
Сэчъэ:Koşuyorum	Сэчъэшъу:Koşabiliyorum
Сэшхэ:Yiyorum	Сэшхэшъу:Yiyebiliyorum
Сэльэгъу:Görüyorum	Сэльэгъушъу:Görebiliyorum

Сэ адыгабзэк1э сэгущы1эшъу: Ben Adigece konuşabiliyorum

-МЭ

Şart eki. Türkçedeki eğer, ise kelimeleri adigabzede son ek olarak kullanılır.

Tablo 96. -Мэ son eki

Sözcük yalın halde	Sözcük ‘мэ’ son eki almış halde
Сэк1о:Gidiyorum	Сык1омэ:Gidersem
Сежэ:Bekliyorum	Сежэмэ:Beklersem
Сэплэ:Бак1уorum	Сыплэмэ:Бакarsam
Седэ1у:Dinliyorum	Седэ1умэ:Dinlersem

Ук1омэ плээгъушт: Gidersen görürsün.

-ЖЪЫ

Bir eylemin başlangıç noktasına(geriye) doğru yapıldığını belirtir.

Tablo 97. -Жъы son eki

Fiil yalın halde	Fiil ‘жъы’ son eki almış halde
Сэк1о:Gidiyorum	Сэк1ожъы:Dönüyorum
Сэхъы:Götürüyorum	Сэхъыжъы:(Geri)götürüyorum
Сэщэ:Satıyorum	Сэщэжъы:(Geri)satıyorum
Сэш1ы:Үар1уorum	Сэш1ыжъы:Tamir ediyorum

Еджап1эм ыуж унэм къэк1ожъы: Okuldan sonra eve dönüyor.

4.3.10. Söz dizimi

Çerkezcede basit cümlelerin geçişli ve geçişsiz fiillerle oluşumu.

Basit cümle geçişli fiille oluşuyorsa özne ergatif halde ve belirtili nesne yalın halde bulunuyor. *Пиъаишэ-м усэр етхы* (Kız şiiri yazıyor). *Даклом джанэр еды* (Terzi gömleği dikeyor).

Basit cümle geçişsiz fiille oluşuyorsa özne yalın halde bulunuyor ve belirtili nesne almıyor fakat belirtisiz nesne alabilir.

КIалэ-р матхэ: Çocuk yazıyor.

КIалэ-р пиъаишэ-м фэтхэ: Çocuk kıza yazıyor.

Iазэ-р сымаджэм епльы: Doktor hastaya bakıyor.

*Geçişli fiil içeren cümlelerde özne M ile belirtili nesne P ile belirtilir.

Geçişli

Geçişsiz

Ащ унэр епхэнкIы

Ар унэм щэпхэнкIэ

Ащ хатэр ежъо

Ар хатэм щэжъо

Türkçe'de özneler faili oldukları fiillerin türüne göre ek'ler almazlar. Türkçe ergatif olsaydı öznenin fiilin geçişli olmasına göre -м eki, fiilin geçişsiz olması halinde ise -r ekini aldığını varsayarsak Ayşe evi sattı cümlesi Ayşem evir sattı, Ayşe düştü cümlesi ise Ayşer düştü şeklinde ifade ediyor olurduk.

Tablo 98. Çerkezce geçişli, geçişsiz fiil çekim örneği

Geçişsiz Fiil Шхэн: Yemek yeme eylemi	Geçişli Fiil Шхын: Belirli bir şey yeme
Сэ сэшхэ	Сэ лыр сэшхы
О ошхэ	О лыр ошхы
Ар машхэ	Ащ лыр ешхы
Тэ тэшхэ	Тэ лыр тэшхы
Шьо шьошхэ	Шьо лыр шьошхы
Ахэр машхэх	Ахэм лыр ашхы

3. şahıs tekil ve çoğul kişi zamirlerinde fiilin geçişli-geçişsiz olma durumuna göre değişiklik göstermektedir. Ар матхэ (О yazıyor) derken fiil geçişsiz fiil olduğu için belirtili nesne almaz fakat belirtisiz nesne alabilir. Geçişsiz fiil 3. şahıs ‘Ар’ olur. Ащ усэр етхы (О şiiri yazıyor) derken fiil geçişli fiil olduğu için belirtili nesne alır. Geçişli fiil 3. şahıs ‘Ащ’ olur. Aynı durum Ахэр/Ахэм çoğul kişi zamirleri için de geçerlidir.

4.3.11. Anlamlarına göre sözcük çeşitleri

Anlamdaş sözcükler (зэмэхьанэгъу гушылэхэр): Yazılışları farklı anlamları aynı olan sözcüklere denir. Дэгъу–шыу: İyi, 1ae – нэджэ-1удж: Çirkin

Zıt sözcükler (зэпыщыт гушылэхэр): Anlamca birbirinin karşıtı olan sözcüklere denir.

Дэгъу-дэи (iyi-kötü), чьылэ-фабэ (soğuk-sıcak), дахэ-1ae (güzel-çirkin), бэ-мак1э (çok-az), благъэ-чыжъэ (yakın-uzak).

5. ÖZET, YARGI VE ÖNERİLER

5.1. Özet

Öğrenme ve öğretme alanında yeniliği yakalamak ve süreci daha da anlamlı kılmak adına geleneksel öğrenme ortamlarının, etkinliklerin ve materyallerin çağa uygun tasarlanıp düzenlenmesi öğrenen ve öğretene açısından önem taşımaktadır.

Araştırmamızın ana konusunu, “**Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesinde Çerkezce Öğretim Programı Hazırlama**” oluşturmuştur. Avrupa ortak dil çerçevesi tanıtılarak, bu çerçeve programının Çerkezce öğretimine neler kazandırmayı amaçladığı anlatılmıştır.

Dil öğretiminde rehber kaynak niteliğinde olan Avrupa Dil Ortak Çerçeve Metni detaylı bir şekilde incelenmiş ve bu standartlara sahip olmayan yabancı dil öğretiminin başarılı olamayacağı kanaatine varılmıştır. Bu sebeple yabancı dil programı hazırlayanların, öğretmenlerin, uygulayıcıların hazırladıkları programlarda Avrupa Diller Ortak Çerçeve Metni standartlarına uymaları gerektiği düşünülmüştür. Çerçeve şimdiye kadar öğretmenler ve öğrenciler için iyi bir klavuz olmuştur.

Avrupa Diller Ortak Çerçevesi altı adet dil yeterlilik seviyesi tanımlar; A1, A2, B1, B2, C1, C2. Bu tanımlamalar seviyelerin tanımına bir standart getirmiştir. Bu çalışmada öncelikle kaynak taraması yapılmış, ortak dil seviyeleri detaylı bir biçimde incelenmiştir.

A1 ve A2 den oluşan temel düzeyde; bireyin kendisi ve yakın çevresiyle ilgili somut ihtiyaçlarını basit cümlelerle ifade edebildiği, basit ve kısa cümleleri dört dil becerisine göre kullanabildiği yani benzetmek gerekirse destek kullanarak yavaş adımlar atabildiği, B1 ve B2’den oluşan bağımsız dil kullanımında ise genel konularda ve ilgi duyduğu alanlarda kendini basit olarak ifade edebildiği, kendi

deneyimleri hakkında bilgi verebildiği, bağlantıları kurarak akıcı ifadeler kullanabildiği, güncel konularla ilgili kendi görüşünü ifade edebildiği yani desteğe ihtiyaç duymadan normal tempoda yürüyebildiği, C1 ve C2'den oluşan yetkin dil kullanımında ise olaylar hakkında bilgi verebildiği, amaç ve beklentilerini ifade edebildiği, konuşmanın ana hatlarını çok iyi anlayabildiği, konuşmasında akıcılığı o kadar iyi ki anadil konuşurlarla biraz çaba göstererek anlaşabildiği yani yavaş tempoda konuşabilen bireyler yetiştirmeyi amaçlayan standartlardır.

Bu çalışmanın amacı Avrupa Diller Ortak Çerçevesi A1-A2 temel seviyesi için dört dil becerisini içeren Çerkezce müfredat geliştirmektir. Bu araştırma kapsamında Avrupa Ortak Çerçeve Programının dil standartlarına göre dört dil becerisi A1-A2 temel düzeyde incelenmiş, konuyla ilgili kaynak taraması yapılmış dört temel dil becerisini içeren, ölçüleri ve nitelikleri karşılayan, günlük hayatla ilgili güncel örnekler kullanılan Çerkezce öğretim temaları ve amaçları hazırlanmıştır. Bu temalara uygun olarak kazanımlar ortaya çıkarılmış ve dört dil becerisinin teorik kısmı çalışılmış, A1 ve A2 temel düzeyde ünitelerden oluşan müfredat önerilmiş öğretmenlere rehber olması amacıyla ünitelerden oluşan beceri çalışmaları hazırlanmış, bulgular olarak ortaya konmuştur.

Bu rehber çalışmaya göre dinleme becerisinde; kendisiyle ya da yakın çevresiyle ilgili bildiği kelimelerle, cümlelerle tane tane konuşulduğunda anlayabilmesine yönelik etkinlikler oluşturuldu.

Okuma becerisinde; tabela, afiş gibi yazılı metinlerdeki kelimeleri tek tek ve basit cümleleri anlamaya yönelik etkinlikler oluşturuldu.

Konuşma becerisinde; basit sorular sorabilme ve soruları yanıtlayabilme becerilerini içeren karşılıklı konuşma diyalogları, yaşadığı yeri yada tanıdığı kişileri betimleme metinleri oluşturuldu.

Yazma becerisinde; Kiril alfabesini tanımaya ve kavramaya yönelik basit boşluk doldurma tarzı etkinlikler, kısa ve basit cümlelerle isim, adres gibi kişisel bilgileri barındıran formları yazmaya yönelik etkinlikler oluşturuldu. Bu yazdırma etkinliklerinin öğrenciye o anda söyleyerek yazdırma çalışması olan dikteyle

yapılmasının dil öğretimi açısından daha fazla önem kazanmıştır. Diktenin, faal şekilde kullanıldığında dört dil becerisini (okuma, yazma, konuşma, dinleme) aynı anda geliştirdiği bilinmektedir. Birçok ülkede dil öğretimi ve ikinci dil öğretimlerinde sıkça kullanılan diktenin Çerkezce dil öğretiminde de faydalı olacağı umulmaktadır.

Dört dil becerisinin uygulama yüzdelerinin belirlenmesinde öğrencinin ihtiyaçları, eğitim ortamı, materyal zenginliği vb. hususlar dikkate alınır. Bu konuda Avrupa Dil Ortak Çerçevesi esnektir. Katı kurallarla bireyi sınırlamaz. Örneğin birey aile içi iletişim dili olarak Çerkezce'yi kullanacaksa konuşma ağırlıklı dili öğrenmesi gerekir. Eğer birey internet ortamından görüştüğü bir arkadaşıyla yazışmak amacıyla dil öğreniyorsa daha çok okuma-yazma ve çeviri ağırlıklı bir beceri edinimine ihtiyaç duyar.

Dil çalışma kitaplarında en çok yazma ikinci olarak da okuma becerisine yönelik etkinliklere yer verildiği görülmüştür. Yani öğrencilerin okuma yazma becerilerini geliştirmelerine yönelik etkinliklere, konuşma ve dinleme etkinliklerine göre daha çok uygulama fırsatı verildiği tespit edilmiştir.

Öğrenciler öğretmen tarafından değerlendirildikleri klasik değerlendirme sisteminin dışında kendini değerlendirme tabloları aracılığıyla özdeğerlendirme yapabilmektedirler. Özdeğerlendirme yaparak öğrenme sürecinin nasıl ilerlediği konusunda öğrenci bilgi sahibi olmaktadır. Sürekli öğretmenler tarafından ölçüme tabi tutulan öğrenci burada kendi kendini ölçmektedir. Öğrenci öğrenme süreci boyunca elde ettiği belgeleri, proje ödevlerini, sertifikaları, yaptığı ses veya görüntü kayıtları, öğretmenin görüş ve değerlendirmeleri vb. önemli çalışmalarını bir dosyada toplayarak kendisine ait bir arşiv oluşturabilir. Bu dosya öğrencinin kişisel dil gelişiminin kendisi tarafından takip edilmesi açısından çok önemlidir. Öğrenciye bir anlamda öz değerlendirme imkânı verebilir.

Çalışmanın sonuç kısmında elde edilen bulgular değerlendirilmiş, yabancı dil öğretiminde kullanılan temel düzeydeki kitaplardan alınan bazı etkinlik örnekleri, yabancı dil olarak çerkezce ders kitaplarının hazırlanmasında dikkate alınması önerisiyle sunulmuştur.

5.2. Yargı

Çalışmamızda Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler çerçevesinde temel düzeyde Çerkezce öğretim programının ortaya konulmasında dört dil becerisinin neleri kapsadığı ele alınmıştır. Temel düzeyde çerçeve programının Çerkezcede neleri karşıladığı ortaya konulmuştur. Çerçeve metninde belirtilen düzeylerin kendi içerisinde dahada detaylandırılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Dilbilgisi farklılıkların kavranması için dilbilgisi başlığı altında temel düzeyde standartlara uygun olarak Çerkezce dilbilgisi kuralları ortaya konulmuştur. Çerkezce dilbilgisi kuralları öğrenilmeden Çerkezce'nin öğrenilemeyeceği sonucuna varılmıştır.

Çerkezce'nin öğrenimi ihtiyacının karşılanmasında, modern dil öğretim programlarına ve bu programların içeriğinin karşılanmasında cep telefonu, bilgisayar gibi teknolojik gelişmelerden faydalanılması zorunludur.

Çerkezce bilen herkesin çerkezce öğretemeyeceği gerçeğinden yola çıkarak öğretmenlerin dört dil becerisine yönelik yetiştirilmesi ve modern standart bir programın oluşturulmasında Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçeve programından faydalanılması gerekmektedir.

Türkiyedeki Çerkezce öğrenimine yönelik kaynak taraması yapıldığında mevcut kaynakların çok azının modern dil öğrenimi açısından yeterli olduğu tespit edilmiştir.

5.3. Öneriler

Temel düzeyde Çerkezce öğretimiyle ilgili standartlara uygun kaynak materyaller oluşturulmalıdır.

Araştırmacı tarafından Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi temel düzeyde (A1 ve A2) Çerkezce çalışması yapılmıştır. Bağımsız düzey(B1 ve B2) ve Yetkin düzey (C1 ve C2) çalışmalarında yapılarak devamlılık ve bütünlük sağlanmalıdır.

Çerçeve programına göre 8 saat olarak önerilen alfabe öğretim ders saati Çerkezcedeki harf ve seslerin fazlalığı nedeniyle 16-20 ders saati aralığında yapılmalıdır.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın ortaöğretim kurumlarında yaşayan diller ve lehçeler dersi haftada sadece iki saat görülmektedir. Dil becerilerinin istenilen gelişimi sağlayabilmesi için bu ders saati yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle kitap içeriklerinin öğrencilere istenilen düzeyde kazandırılabilmesi için ders saatlerinin yeterli hale getirilmesi gerekmektedir.

Konuşma ve dinleme becerilerine yönelik etkinliklerin daha da çeşitlendirilmesi için kitap hazırlama komisyonlarının Düzce Üniversitesi Çerkez Dili Edebiyatı bölümüyle beraber çalışması hazırlanan materyallerin kalitesini arttıracaktır.

Halk Eğitim Merkezleri, belediyeler ve farklı sivil toplum kuruluşlarında verilen Çerkezce öğrenim kurslarında öğretmenlerin Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesinden haberdar edilmesi ve öğretmenlerin bu konuda hizmet içi eğitime tabi tutulması gerekmektedir.

Çerçeve programına uygun hazırlanacak Çerkezce müfredatı öğrenci merkezli ve öğrencilerin işbirliği yaparak, sorumlulukları paylaşarak dil öğrenecekleri öğrenme ortamlarına uygun olarak hazırlanmalıdır. Hazırlanacak olan kaynakların 4 dil becerisini içerecek ve standartları karşılayacak düzeyde olması gerekmektedir.

Dört dil becerisinin yüzdelerinin belirlenmesinde ihtiyaçlar ve talepler dikkate alınmalıdır.

Yapılmış olan bu çalışma Halk Eğitim Merkezleri, belediyeler ve farklı sivil toplum kuruluşlarınca açılacak olan temel düzeyde Çerkezce öğretim kurslarında program olarak kullanılabilir.

5.4. Çerkezce Özet

Бээр цыфхэр зэгурылонымкIэ агъэфедэрэ амал. Адыгэхэр дунаим тетхэ зыхъугъэм щегъэжъагъэу адрэ лъэпкъмэ ахэзмыгъэкIуакIэрэ лъэпкъыбзэр аIуль. Лъэпкъыр хэзмыгъэкIуакIэу, анахь нэшэнэ шъхьаIэу бзэр щыт. Бзэмрэ лъэпкъымрэ зэгъусэх, зэкIэрыпчыхэмэ тIуми язакъоу псэунхэ альэкIыщтэп: бзэр щызгъаIэрэр лъэпкъыр ары, ежъ лъэпкъыр щызгъаIэрэр бзэр ары. Хэкум ис адыгэхэр непэ ялъэпкъыбзэкIэ мэгущыIэх. 1938-рэ илъэсым щегъэжъагъэу непэ къызнэсыгъэм кирилл лъапсэ зиIэ хъарыфылгъэр агъэфедэ, ащкIэ еджэх, матхэх, хэхъоныгъэхэр ашы. Непэ адыгэхэр дунаим тет лъэпкъыбэмэ ахэгощагъэу хэгъэгубэмэ ащэпсэу. КъызэратхырэмкIэ, ипчъагъэкIэ нахьыбэ зыщыпсэурэр Търкуер ары.

Европэ купым зэрэхэхъащым тегъэпсыхъагъэу 2000-рэ илъэсхэм Търкуем зэхъокIыныгъэхэр щыхъугъэх. Ащ ишIуагъэкIэ 2004-рэ илъэсым къэралыгъо телевидением ТРТ адыгэ къэгъэльэгъонхэр тхъэмафэм зэ ыгъэхъазырыщтыгъэ, 2012-рэ илъэсым еджапIэхэм кыхэпхышъурэ дерсхэм адыгабзэр ахагъэхъагъ.

2013-2014-рэ илъэс еджэгъум, Дюзджэ университетым къэралыгъо IэпыIэгъу иIэу, адыгабзэмрэ литературэмрэ якъутамэ кыщызэIуахыгъ, ащ кыкIэлъыкIуагъ магистратурэр ыкIи докторантурэр. 2018-рэ илъэсым Эрджиес университетым адыгабзэмрэ литературэмрэ якъутамэ кызыIуахы. Непэ адыгабзэм изэгъэшIэн лъэгэпIэ гъэнэфагъэхэм анэсыгъ ыкIи уахътэм

диштэрэ ҺэпыҺэгьу тхыльхэм ягьэхьазырын иупчҺэ кьыгьэуцугь. Тхыльхэр, егьэджэн программэхэр икьу фэдиэу еджапҺэхэм, хасэм щызэхашэрэ курсхэм, егьэджэн гупчэхэм зэрямыҺэм адыгабзэ ябгьэшҺэныр кьегьэхьыльэ. Ар кьыхагьэщы адыгабзэмкҺэ еэгьэджэрэ кҺэлэегьаджэхэм. Темэу кьыхэтхыгьэр ищыкҺэгьэ дэдэу щыт, сыда пҺомэ хэушьхьафькҺыгьэу адыгабзэр хымабзэу зэрябгьэшҺэщтым тегьэпсыхьагьэу ушэтын ЮфшҺагьэ непэ кьызнэсыгьэм щыҺэп.

Европэ егьэджэн стандарт (Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment) зыцҺэ тхыльым зы шэпхэ гьэнэфагьэм тетэу хымабзэу зэбгьэшҺэрэ бзэм узэрыгьозэщт шьыкҺэхэр, екҺолҺакҺэхэр, амалхэр мыщ кьыщытыгьэх, льэгапҺэу пкҺун, узлыҺэсын фаехэр мыщ кьыщыгьэнэфагьэх. Бзэм изэгьэшҺэнкҺэ мурадэу, пшьэрыльэу бгьэуцурэм тегьэпсыхьагьэу ахэр зэхэшагьэ зэрэхьуштыр кьыщытыгь. Бзэр зэзгьашҺэхэрэм шҺэныгьэу агьотырэр, ар зэрагьэфедэшьурэр ушэтыгьэным пае льэгэпҺэу кьыхагьэщрэр – 3, ахэр зэтраутыжьы – зэкҺэмыкҺи 6 мэхьу.

<p style="text-align: center;">A</p> <p style="text-align: center;">КъызэрыкIо дэдэу гъэфедэн (Basic User)</p>	<p style="text-align: center;">A1</p> <p style="text-align: center;">УщыIэшъуным тегъэпсыхьэгъэ лъэгапIэр (Breakthrough)</p>
	<p style="text-align: center;">A2</p> <p style="text-align: center;">УщыIэным тегъэпсыхьэгъэ лъэгапIэр (Waystage)</p>
<p style="text-align: center;">B</p> <p style="text-align: center;">Теубытагъэу, хэшIыкI фыриIэу гъэфедэн (Independent User)</p>	<p style="text-align: center;">B1</p> <p style="text-align: center;">Лапсэ иIэу гъэфедэным тегъэпсыхьэгъэ лъэгапIэр (Threshold)</p>
	<p style="text-align: center;">B2</p> <p style="text-align: center;">ХэшIыкI фыриIэу гъэфедэным тегъэпсыхьэгъэ лъэгапIэр (Vantage)</p>
<p style="text-align: center;">C</p> <p style="text-align: center;">Фитэу гъэфедэн (Proficient User)</p>	<p style="text-align: center;">C1</p> <p style="text-align: center;">Шъхьафитэу гъэфедэным тегъэпсыхьэгъэ лъэгапIэр (Effective Operational Proficiency)</p>
	<p style="text-align: center;">C2</p> <p style="text-align: center;">Дэгъу дэдэу гъэфедэным тегъэпсыхьэгъэ лъэгапIэр (Mastery)</p>

Table 99: ЛъэгапIэхэр

(КъызыхэкIырэр: Шъхьэлэхъо, 2019)

Европэ егъэджэн стандартыр непэ къызнэсыгъэм егъэджакIохэм, еджакIохэм гъозэ дэгъу афэхъу. Европэ егъэджэн стандартыр, нафэ къызэрытфэхъугъэу, бзэ икъуныгъэм пае лъэгэпIих ыгъэфедэрэр: А1, А2, В1, В2, С1, С2. Мы лэжыгъэм ехыылIэгъэ тхыльхэм, материалхэм, шIэныгъэлэжъхэм къатхыхэрэм тахэпIагъ ыкIи тилофшIэнкIэ IэубытыпIэ тшIыгъэ.

А1 ыкIи А2 лъэгэпIэхэм бзэр къызэрыкIо дэдэу гъэфедэн. ЦIыфым ежъ ыкIи къыпэблагъэхэм ехыылIэгъэ нэрылэгъу шыкIагъэхэр гушыIэ псынкIэхэмкIэ къеIо, къызэрыкIо ыкIи гушыIэхыгъэ кIакохэр бзэ зэгъэшIэным иIахъэхэм тетэу егъэфедэ.

В1 ыкIи В2 лъэгэпIэхэм бзэр теубытагъэу, хэшIыкI фыриIэу гъэфедэн. ЗэкIэ унашъохэм ыкIи ежъ икIасхэм яхыллагъэу гушыIэ псынкIэхэр егъэфедэ, ежъ ышъхъэ къырыкIуагъэхэр къеIуатэ, гушыIэхыгъэхэр зэрэпхых, гушыIэныр зэпымыоу егъэфедэ.

С1 ыкIи С2 лъэгэпIэхэм бзэр фитэу гъэфедэн. Хъугъэ-шIагъэхэм афэгъэхыгъэхэр къеIуатэ, имурадхэр къеIо, гушыIэр зыфэгъэхыгъэу хъурэр дэгъу дэдэу зэхэшIыкIы, игушыIэ зэпымыоу ныдэльфыбзэкIэ гушыIэхэрэм адэгущыIэшъу. Европэ егъэджэн стандартым къызэритырэмкIэ бзэ зэгъэшIэныр нахъ псынкIэм къыпкъырыкIзэ, нахъ къиным фэкIон фай.

Тэ тилофшIэн зэкIэ лъэгэпIэхэр шызэхэтфырэн. Мы лэжыгъэм А1 ыкIи А2 къызэрыкIо дэдэу гъэфедэн шапхъэм екIоу, бзэ зэгъэшIэным иIахъэхэр ыкIоцI хэльэу, адыгабзэ зэрябгъашIэмэ хъушт темэхэр ыкIи ащ тегъэпсыхъэгъэ егъэджэн программэр къэдгъэлъэгъонэу мурад зыфэдгъэуцужыгъ.

Мурадэу зыфэдгъэуцугъэр икъоу къызэIутхыным пае, пшъэрыль гъэнэфагъэхэр зыфэдгъэуцужыгъэх.

IофшIэным ипшъэрылгъэхэр:

- бзэ зэгъэшІэн Европэ систем зыфаІорэр зэхэфыныр;
- А1-А2 лъэгапІэмэ аІоцІ кыыхиубытэхэрэр къэтыныр;
- адыгабзэм иегъэджен Европэ егъэджен стандартым кытырэм егъэкІуныр;
- пэшІорыгъэшъ программэр А1-А2 тегъэпсыхъагъэу зэхэгъэуцоныр;
- бзэ зэгъэшІэным хэт ІахыплІыр, ахэр кыдэльытэгъэныр;
- адыгэбзэ тхылъэу Тыркуем кышыдэкІыгъэхэр зэхэфыныр;
- уахътэм диштэрэ адыгэбзэ тхылъыр программэм диштэу зэрыпшІыщтыр.

ІофшІэным кІэу щыушэтыгъэр: хымабзэхэр зэрзэрагъашІэу Европэ егъэджен стандартым кытырэр кыдэтллытэзэ, адыгабзэр зэрыбгъашІэмэ хъуштыр къэттыгъ, егъэджен программэр А1, А2 лъэгапІэхэм атегъэпсыхъагъэу пэшІорыгъэшъэу зэхэдгъэуцуагъ, ІофшІэнэу пшІэмэ хъуштыр, дерсым чІыпІэ шызыубытын фаехэр къэтуагъ, уахътэм диштэрэ адыгэбзэ тхылъым кышытыгъэн фаехэр, шІокІ имыІэу чІыпІэ шызыубытынэу щытхэм тынаІэ атетыгъ.

ЕкІоІаІаІэу ІофшІэным иІэхэр: бзэшІэныгъэм ІэубытыпІэ щашІыхэу къэтхыхъаныр, зэгъэпшэныр, зэгъэпшэ-зэпэгъэуцу екІоІаІаІэхэр дгъэфедагъэх.

Ушэтыным имэхъан: ІофшІэным ушэтынэу щытшІыгъэр адыгабзэкІэ езгъаджэхэрэм агъэфедэшъушты, ыкІи зэгъашІэхэрэм ІэпыІэгъушІу афэхъушты. А1-А2-лъэгапІэр пкІуным тегъэпсыхъагъэу щыт. Апэрэ илъэс еджэгъум адыгабзэр зэрзэбгъэшІэщты программэу къэтыгъэм урыгъозэшъушты, грамматикэ материалэу кышытыгъэр упчІабэмэ ядэгъэзыжыын фэІорышІэщты. Адыгабзэр зэгъашІэхэрэм атегъэпсыхъэгъэ программэхэр, тхылъхэр щыІэх нахъ мышІэми, уагъэразэрэп, шапхъэу щыІэхэм лыкІахъэхэрэп. Мы ушэтыныр щыкІагъэу щыІэхэм ядэгъэзыжыынкІэ амалышІу хъушты.

ЗэгъэшІэнымрэ егъэшІэнымрэ тэрэзэу гъэпсыгъэным фэшІ, кІэу уахътэм кыздихъхэрэр хабзэм тетэу, шапхъэхэр кыдилытэу ІофшІэнхэр, материалхэр лъэхъаным егъэкІуным мэхъанэшхо иІ.

Лэжыггэм Европэ егъэджэн стандартынкIэ адыгабзэр зэрябгъэшIэшъуцтыр кыщэтIуатэ. Европэ егъэджэн стандартым бзэхэр зэбгъашIэ зыхьукIэ пшьэрыльгъу кыгъэуцухэрэр зэхэтфыгъ, узэрыгъозэн, унаIэ зытетын фаехэм талышпльагъ, еклIаIаIэу иIэхэр, ахэр еклоу зэрыбгъэфедэщтыр зэхэтфыгъ.

Ащ даклоу узэрыгъозэщт, бгъэфедэщт егъэджэн-IэпыIэгъу тхыльхэр, нэрыльгъу-зэхэх IэпыIэгъухэр икьоу дгъэхъазырыным пае мы стантардхэр шапхэ кытфэхъуцт.

Бзэр ебгъэшIэным фэшI зы еклIаIаIэм утетыныр икьурэп. Арышь дунаим шагъэфедэрэ еклIаIаIэхэм, амалхэм нэIуасэ тафэхъугъ ыкIи ищыкIагъэу тлытэхэрэр кыхэтхи тилэжыгъэ хэтлхъагъ. ЗэкIэ щыIэ методхэм яшIуагъэ кьэкло, ахэр тэрэзэу гъэфедэагъэ зыхьукIэ шлогъэ гъэнэфагъэхэр кьеты.

Хымабзэ зэгъэшIэгъэнымкIэ Европэ егъэджэн стандартыр гъуазэ хэти фэхъунэу тегупшысэ. Хымабзэхэр язгъашIэу, мы стандартым рымыгъуазэхэрэм бзэ егъэшIэныр лъамыгъэклотэшъунэу тегупшысэ. Ащ фэшI, хымабзэхэм язэгъэшIэн тегъэпсыхъэгъэ программэхэр зыгъэхъазырхэрэмрэ егъэджакIохэм агъэхъазырырэ программэхэмрэ Европэ егъэджэн стандартым тэфэныр ищыкIэгъэ дэдэу щыт.

Адыгабзэр, хымабзэу зэбгъашIэ зыхьукIэ, Европэ егъэджэн стандартым кызырэдилгытэрэмкIэ, дерсым чIыпIэ щыубытын фай: едIуным, кьэIотэным, еджэным, тхэным, грамматикэм. Мыхэр ищыкIагъэм тетэу умыгъэфедэмэ, бгъэуцугъэ мурадым улгыкIэхъащтэп.

Егъэджэным кыдилгытэрэ Iахъэхэр темэ-темэу гъэпсыгъэ: сэры ыкIи кыспэблагъэхэр, мэфэ псэукI, цIыфым итеплэ, уахътэмрэ чIыпIэмрэ, социальнэ щыIаIэр, нэIуасэ зэфэхъуныр, сиун, сиунагъо, щэн-щэфэныр, гъэсэнэгъэмрэ Iофымрэ, охътэ нэкIыр, блэкIыгъэ уахътэр, кьэклощт уахътэр, мэфэ гъэнэфагъэхэр, кьэклухъаныр, сэнэхъатхэр, псэуныгъэр. Мы темэхэм аклоцIы ыкIи темэхэм щысэ афэхъунэу гъэхъазырыгъэ текстхэр, гущыIэ

псынклэхэр зэрагэшлэнэу, мафэ кьэс альэгьурэ Iэмэ-псымэхэр, зэдэгущыIэгьу псынклэхэр, зэдэклын Iофшлэнхэр, текст клэклэхэр хэлъых.

Мы лэжьыгьэм уепльымэ едэлунымклэ кьыделъытэ: ежь ыкли кьыпэблагьэхэм яхьылIэгьэ текст кьызэрыкIоу зэхихыгьэр зэхишыкIыныр, ышIэрэ гущыIэхэмклэ, гущыIэхуыгьэхэмклэ жьажьэу зыгущыIэхэкIэ зэхишыкIыныр, кьэгьэлъэгьонхэр гьэхьазырыгьэныр. Мыщ дэжьым кьэIогьэн фай, адыгабзэр мэкьэ зэфэшъхьафхэмклэ бай. ЕджакIохэм адыгабзэр зэрагьашIэ зыхьукIэ макьэхэр дэгьоу зэхахын, кьаIон фай. Сыда Iомэ макьэхэр тэрэзу кьызимыкIыклэ, кьызамыIокIэ гущыIэм имэхьанэ мэуко, зэблэхьу.

Еджэным кьыделъытэ: текст кьызэрыкIомэ амакьэ Iоу ыкли мыIоу еджэныр, тхыпкьмэ, мэкьэгьэIумэ афэдэ тхыгьэхэм ахэт гущыIэхэр зырызэу кьяджэныр ыкли гущыIэхуыгьэ псынклэхэр зыхэт кьэгьэлъагьонхэр гьэхьазырыгьэныр, зэджэгьэ тхыгьэ кьызэрыкIор зэхишыкIыныр.

ГущыIэным кьыделъытэ: зэдэгущыIэгьу псынклэ ышIыныр, упчIэ псынклэхэмклэ упчIэныр ыкли упчIэхэм джэуап ятыныр, упчIэ гущыIэхуыгьэхэр зыхэль зэдэгущыIэгьу гьэпсыныр, зыщыпсэурэ чьIпIэр ыкли ышIэрэ цыфыхэр кьээIотэрэ тхыгьэхэр ыгьэхьазырыныр.

Тхэным кьыделъытэ: кирилл хьарыфьльэм хэт макьэхэмрэ хьарыфхэмрэ зэфэхьысыныр, клэклэу ыкли гущыIэхуыгьэ псынклэхэмклэ цIэ, адрес фэдэ гущыIэхэр тхыныр, формэхэр узэндыныр. Тэрэз тхэныр гьэпытэгьэным фэшI, гущыIэлъэ, гущыIэхуыгьэ диктант мыинхэр тхынэу ублэн фай. Мы тхэн IофшIэныр еджакIом епIорэр тэрэзу ытхыным фэIорышIэ, арышь диктант мыинхэр зитхыкIэ нахь ишIуагьэ зэрекIыщтыр кьыхэтэгьэщы.

Диктантыр IэхьипIмэ (еджэн, тхэн, гущыIэн, едэлун) афэIорышIэ, шIэныгьэу агьотырэр лъегьэкIуатэ. Хэгьэгу зэфэшъхьафхэм ащылэжьэрэ шIэныгьэлэжьхэм хагьэунэфыкIы, хымабзэр ябгьашIэ зыхьукIэ, диктант лъэпкь зэфэшъхьафхэр бэрэ гьэфедагьэ хьумэ шIуагьэ кьыхьынэу, мыщ фэдэ

гупшысэм тэри детэгъаштэ, ащ пае адыгабзэр ябгъашIэ зыхьукIэ диктантым чIыпIэ ыубытын фай.

Егъэджэныр зэхэщэгъэ зыхьукIэ Iахьэу гъэлъэшыгъэн фаер, анахьэу гъэфедэгъэнэу ищыкIагъэр, шIэныгъэ гъэнэфагъэхэр агъотынымкIэ материалэу чIыпIэ зыубытын фаехэр, еджакIом нахь ищыкIагъэхэр ыкIи нэмыкIыбэхэм чIыпIэ аубытын фай. Мыщ фэдэ упчIэхэм яхьылIагъэу Европэ егъэджэн стандартым уригъэзырэп, зыми урипхырэп, фитыныгъэ кыуеты. Шысэ: цIыфым унэгъо кIоцIым зэдэгушыIэгъубзэу адыгабзэр щигъэлэжьэщтмэ нахьыбэу зэдэгушыIэгъур зэригъэшIэн фай. Ары шьхъаеи, цIыфыр игъусэ горэм интертетымкIэ фэтхэным пае адыгабзэр зэрегъашIэмэ нахьыбэу тхэн-еджэнымкIэ щыкIагъэ иIэщт.

Хымабзэ зэзгъашIэхэрэм атегъэпсыхьэгъэ тхылъхэм анахьэу тхэным, етIанэ еджэным тегъэпсыхьэгъэ IофшIэнхэм чIыпIэ раты. ЕджакIохэм тхэн-еджэныр лъагъэкIуатэ, гушыIэн-едэIуныр нахь ыуж кьенэ. Тэ кызыэрытшIошIырэмкIэ, гушыIэн-едэIуным фэшъошэ чIыпIэ ыубытын фай, сыда Iомэ еджакIомэ шIэныгъэу, амалэу яIэр мыщ дэгъоу кьегъэлыагъо.

Европэ егъэджэн стандартым кызыэритырэмкIэ, егъэджакIохэм еджакIохэр аушэт зыхьукIэ, классикэ системэу агъэфедэрэм фэшъхъафэу, еджакIом ежь-ежьрэу ихымабзэ зэрылыгъэкIотагъэр, бзэ зэгъэшIэныр зынэсыгъэр, сыдхэр ышIэшъура, сыдхэр ымышIэшъура итхыгъэхэр зэхеугъуаешъ ежь-ежьрэу зеуплъэкIужьы.

ЫпшъэкIэ кьэтIуагъэхэм такъыпкырыкIээ мыщ фэдэ зэфэхьыс тэшIы. Хымабзэхэр зэбгъашIэ зыхьукIэ лъапсэ хьоу екIолIэкIэ гъэнэфагъэ щыIэп, сыда Iомэ бзэ зэгъэшIэным кыгъэуцурэ пшьэрылхэр зыми зэхэубытагъэу кыдилытэрэп. Арышъ, екIолIакIэу дунаим шагъэунэфыгъэхэм уарыгъуазэзэ, тэрэзэу егъэджэныр зэхэщэгъэн фай. Европэ егъэджэн стандартыр зыльэпсэ программэр гъэфедэгъэн фай. Уахьтэм диштэрэ тхылъхэм кыщытыгъэ материалхэр еджэным, тхэным, едэIуным, грамматикэм тегъэпсыхьагъэу, шIэныгъэу агъотырэр ыгъэпытэу щытын фай.

KAYNAKÇA

- Çelebi, M. (2006). Türkiye'de Anadil Eğitimi ve Yabancı Dil Öğretimi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 285-307.
- Davies, P., & Pearse, E. (2000). *Success in English Teaching*. Oxford: Oxford University Press.
- Demirel, Ö. (2010). *Yabancı Dil Öğretimi*. Ankara: Pagem Akademi Yayıncılık.
- Doğan, C. (2012). *Sistemantik Yabancı Dil Öğretim Yaklaşımı ve Yöntemleri*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Güsar, V. (1975). İstanbul Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti. *Kafkasya Kültürel Dergi*(48), 21-26.
- Hengirmen, M. (2006). *Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri ve Tömer Yöntemi*. Ankara: Engin Yayın Evi.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Keskin, H. (2018). Adige Dilindeki Sayıların Ve Sayıların Yapılarının Türk Dilindeki Sayılarla Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi (Адыгабзэм Ипчъэгъацц Ыкки Игущыпэгъэпсын Тыркубзэм Егъэпшагъэу). Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.
- Larsen-Freeman, D. (2000). *Techniques and Principles in Language Teaching*. Oxford: Oxford University Press.
- Memiş, M. R., ve Erdem, M. D. (2013). Yabancı Dil Öğretiminde Kullanılan Yöntemler, Kullanım Özellikleri ve Eleştiriler. *Turkish Studies*, 298-318.

- Özcan, Ş. (2018). *Adıge Dilinde (Batı Lehçesi) Fiiler ve Yapılar*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.
- Richards, J., & Rodgers, T. (1986). *Approaches and Methods in Language Teaching*. America: Cambridge University Press.
- Shkhalakhova, S., Yüksel, H., & Keskin, H. (2016). Adigece/Çerkezce Öğretim İmkanlarının Başlangıç Seviyesi Dil Eğitiminde Kullanımı: Düzce Üniversitesi Örneği. 8. Uluslar Arası Eğitim Araştırmaları Kongresi Kongre Tam Metin Kitabı, 2541-2558.
- Tarcan, A. (2004). *Yabancı Dil Öğretim Teknikleri*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- T.D.K.. *Güncel Türkçe Sözlük*. Ekim 05, 2019 tarihinde Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı.
- Yavuz, M. A., & Şimşek, M. R. (2008). Yabancı Dil Öğretim Yöntemlerinin Etyimsemel İncelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 47-64.
- Анчек, С. Х.(2015). Категория отрицания и способы её выражения в Адыгейском языке. Майкоп: ООО "Элит".
- Гъыщ, Н. (1993). Адыгэ глаголыр. Мыекъуапэ Адыгэ тхыль тедзап1.
- Рогава, Г.В., Керашева, З.И. (1966) Грамматика адыгейского языка. Майкоп: Краснодарское книжное издательство.
- Ситимэ, С.С. (2019). Бзабэ зыщызэрагъаш1эрэ лъэхъаным адыгабзэр къызэрыухъумэгъэщт амалхэм ащыщ. Сохранение и развитие национального языка в условиях глобализации: современные методы и технологии. Мыекъуапэ: Адыгэ Республикэм итхыль тедзап1э, 119-122.
- Шъхьэлэхьо С.Г. (2019). Адыгабзэм изэгъэш1эн Европэ егъэджен стандартым диштэу Дюзджэ университетым зэрыщызэхэшагъэм иупч1. Сохранение и развитие национального языка в условиях глобализации: современные

методы и технологии. Мыекъуапэ: Адыгэ Республикэм итхыль тедзап1э, 164-171.

Блыпэшъэо М. Д. (2019). Проектнэ офисэу рахыжьэгъак1эм епхыгъэу Адыгабзэм иегъэджэн кыздихьрэ 1офыгъохэр. Мыекъуапэ: Адыгэ Республикэм итхыль тедзап1э, 39-40

Шъаукъо, А.А. (1994). Адыгэ Литературабзэм кык1угъэ гъогур. Мыекъуапэ: Адыгэ Республикэм итхыль тедзап1э.

Шъаукъо, А.А. (2009). Джырэ адыгабз. Мыекъуапэ Адыгэ Республикэм итхыль тедзап1э.

Шъаукъо, А.А. (1983). Адыгабзэм иморфологии. Мыекъуапэ Краснодарскэ тхыль тедзап1эм и Адыгэ отделение.

EKLER

EK 1: ALIŖTIRMA ÖRNEKLERİ

НЭГҮАСЭ ЗЭФЭХҮН

Пэрыт: Уимафэ шҮ.

Налмэс: Уимафэ шҮ.

Пэрыт: Сыда о пцІэр?

Налмэс: Сэ сцІэр Налмэс. О пцІэр сьд?

Пэрыт: Сэ сцІэр Пэрыт. Сьдэу ущыт Налмэс?

Налмэс: Сыпсэу, опсэу. О сьдэу ущыт?

Пэрыт: Дэгъу. Тьдэ ущыща?

Налмэс: Къалэу Токат сыщыщ. О тьдэ ущыща?

Пэрыт: Сакарие сыщыщ. Илъэс тхьапша уныбжьыр?

Налмэс: Сыныбжьыр пшыкІутф. О уныбжь тхьапша?

Пэрыт: Сэ илъэс пшыкІубл сыныбжь. Мы еджапІэм ущеджа?

Налмэс: Ары, мы еджапІэм сыщеджэ. Оры?

Пэрыт: Ары, сэри мы еджапІэм сыщеджэ. Къысфэгъэгъу, джы дэрсым сыкІон фай.

Налмэс: Сэ унэм сэкІожьы.

Пэрыт: НэҮасэ тызэрэзэфэхьугъэр сигуапэ хьугъэ. Неущ тызэрэльэгъун тхьэм ыІомэ.

Налмэс: Сигуапэ хьугъэ. Тызэрэльэгъун.

ДЖЭУАП КЪЭТ

- 1- Сыда пцІэр?
- 2- Сыдэу ущыт?
- 3- Тьдэ ущыщ?
- 4- Тьдэ удэс?

ПЧЪАГЪЭХЭР

1-20-М НЭС ПЧЪАГЪЭХЭР

Зы : 1... тІу : 2 ... щы : 3 ... плІы : 4 ... тфы : 5

хы : 6 ... блы : 7 ... и : 8 ... бгыу : 9 ... пшы : 10

Пчъагъэхэмрэ цифрэхэмрэ (ракамхэмрэ) зэгъэгъусэх

блы , пшы, бгыу , тфы , пшыкІух.

- a) 10
- b) 05
- c) 07.....
- d) 09
- e) 16

ЕДЖЭПЭ НЫБДЖЭГҮ

Нэрыс: Уимафэ шу, Нэфын! Сыдэу ущыт?

Нэфын: Сыдэгъу, о сыдэу ущыт?

Нэрыс: Сэри дэгъу. Еджапэм ущыла?

Нэфын: Ары, еджапэм сыщыл. О тыдэ ущыл?

Нэрыс: Сэ гьогум сытет. Дэрсыр сыдигъо ыублэра?

Нэфын: Сыхьат ныкьоклэ ыублэшт. Укьынэсышъушта?

Нэрыс: Сыкьынэсын тхьэм юмэ. Непэ сыд фэдэ дэрсха тилэштхэр?

Нэфын: Апэрэ дэрсыр хьисап, ятлонэрэр адыгабзэ, ящэнэрэр адыгэ хабзэр арых.

Нэрыс: Дэгъу дэд, мы дэрсхэр сикласэх.

Нэфын: Хьун ащыгъум, еджапэм тыщызэрэльэгъун.

Нэрыс: Тызэрэльэгъун.

ЕДЖЭКИОР

Сэ сцIэр Гупсэ. Сэ сыеджакIу. Мафэ кьэси еджапIэм сэкIо. Щэджэгъоужым унэм сыкьэкIожьы. Пчыхьэ нэсфэ сигьусэхэм садэджэгу. Пчыхьэм унэм сыкьэкIожьы. Сэшхэ, сидэрсхэр сэшIы, телевизорым сеплIы, ащ ыуж сэгъолъыжы.

1- Гупсэ сыда Iофэу ышIэрэр?

.....

2- Ар мафэ кьэси тыдэ кIора?

.....

3- Пчыхьэ нэсфэ сыд ышIэрэр?

.....

4- Пчыхьэ зыхьукIэ сыд ышIэрэр?

.....

СИКИАСЭХЭР

Сэ сцIэр Ящар. Истанбыл сыдэс. Университетым сыщеджэ. Илъэс тIокI сыныбжь. Истанбыл тхьагъо, мэщытхэр, псынэхэр, тарихь чIыпIабэхэр дэтых. Илъэс кьэс туристыбэ кьакIухьанэу кьэкIо. Гьэпсэфыгъо лъэхьанхэм ахэм гьуазэ сафэхьу. Сэри кьэкIухьаныр сикIас.

Parçaya göre cevapla

1. Ящар тыдэ щеджэра?
2. Ящар тыдэ дэса?
3. Зыгьэпсэфыгъом сыд ышIэрэр?

СЫХЪАТХЭР ЫКИИ РУТИНХЭР

Сэ пчэдыжэрэ жьэу сыкъэтэджи. Сынапэ сэтхьакы. ІапльэкыкІэ сэлъэкы. Щыгынхэр зыщэсэлъэ, нэужьым Іанэм сыпэтІысхьэшъ пчэдыжышхэ сэшы.

УпчІэхэм джэуап кьят.

1. Сыхъатыр тхьапшым пчэдыжышхэ пшыра?

.....

2. Сыхъатыр тхьапшым зыпфапэра?

.....

3. Сыхъатыр тхьапшым унэм уикІыра?

.....

4. Сыхъатыр тхьапшым еджапІэм унэсыра?

.....

5. Сыхъатыр тхьапшым щэджэгъуашхэ пшыра?

.....

6. Сыхъатыр тхьапшым унэм укъэкІожыра?

.....

7. Сыхъатыр тхьапшым угъолъыжыра?

.....

8. Зы мафэм сыд фэдизрэ учыера?

ЗИЕР КЪЭЗГЪЭЛЪАГЪОРЭР

Сэ тхыль (сиI, уиI, иI)

О Юф (сиI, уиI, иI)

Ащ хьэ (сиI, уиI, иI)

Тэ унэ (тиI, шъуиI, яI)

Шъо хьалыгъу (тиI, шъуиI, яI)

Ахэм ку (тиI, шъуиI, яI)

Сэсий, оуй, ий, тэтий, шъошъуий, яй

Мы тхыльыр (bizim)

Мы тхыльыр (senin)

Мы тхыльыр (onlarn)

Мы тхыльыр (benim)

Мы тхыльыр (sizin)

Мы тхыльыр (onun)

УпчIэ гушыIэухыгъэхэр

Мыр мыIэрыса?

Ары, мыр мыIэрыс.

Мыр мэла?

Ары, мыр мэлы.

Сыольэу джэуап кьэт.

Мыекьуапэ даха? Ары

Унэр ина? Ары

Тхылъыр дэгъуа? Ары

УпчIэ гъэуцу.

1-? Хьау мыр тхылъэп.

2-? Непэ сыкIощт.

3-? Мыр сигъусэ.

ИщыкIэгъэ упчIэхэр дэгъэуцу.

Сыдигъо?, тауштэу?, тыдэ?, хэт?, сыд.?.....

Сэ лъэсэу сэкIо, ар кIора?

Сэ еджапIэм сэкIо, ар.....кIора?

Пчэдыжъым сэкIо, ар кIора?

Сэ сэкIо, нэмыкI кIора?

..... ыIыгъэу кIора?

ИщыкIэгъэ упчIэхэр гъэуцу.

- 1-? Ары, сурэт дахэ сэшIы.
- 2-? Ары, адыгабзэ сэшIэ.
- 3-? Хъау, тенис сешIэрэп.
- 4-? Ары, спорт сэшIы.
- 5-? Хъау, щынэгъо филм сеплърэп.
- 6-? Ары, адыгэ орэд седэIу.

КъэкIощт уахътэмкIэ игъэкъужь

- 1- Сэ седжэ...
- 2- Сэ сэкIо...

ЩэфапIэ зэдэгущыIэгъухэр

Нэрыс: Уипчэдыжь шIу!

ЩакIо: Уипчэдыжь шIу! Сыд узыфаер?

Нэрыс: Хъалыгъу телъа?

ЩакIо: Ары, телъ.

Нэрыс: Хъалыгъур шъаба?

ЩакIо: Ары, шъабэ. НэмыкI зыгорэ уфая?

Нэрыс : Ары. Зы адыгэ крое килограммым тхъапша ыуасэр?

ЩакIо: Лирэ тIокI.

Нэрыс: Сыдэу лъапIа?

ЩакIо: Дунаим анахь IэшIу къуаемкIэ мы уасэр сэркIэ пыут.

Нэрыс: Тэрэзэу къэпIуагъ. ШIэхэу зы кило къэщэч.

Джэуап кьет

1. Зы ильэсыр мэфэ тхьапш хьура?

.....

2. Зы ильэсыр мэээ тхьапш хьура?

.....

3. Зы ильэсыр лъэхъан тхьапш хьура?

.....

4. Зы мазэр тхьэмэфэ тхьапш хьура?

.....

5. Зы тхьэмафэр мэфэ тхьапш хьура?

.....

6. Зы мафэр сыхъат тхьапш хьура?

.....

Uygun mevsim ismi yaz.

..... чьыгхэр кьэущыжьы.

..... хым тыхэхьа.

..... оцх кьещхы, тхьапэхэр гьожьы мэхьух.

..... ос кьесы.

СИЗЫ МАФ

Aşağıdaki fiilleri uygun boşluklara yerleştiririm. Şimdiki zaman ile tamamlayalım.

еджэн–кьэтэдджын–шІэн–шхын–ешъон–кьепщэн–щэпсэун–гъын–кьесын –чъыен
–зэдэкІон–исын–дын

1. Сэ чэщ кьэси сыхьатыр бгъум
2. Непэ дэгъоу жьыбгъэ
3. Тэ еджапІэм ренэу
4. Чэтхэр чэтэщым
5. Ар мафэ кьэси тхыль
6. Сятэ щхыу
7. Лыр псы
8. КІымафэм ос
9. Тэ пчэдыжъым пасэу
10. Шъузым джэнэ дахэ
11. Нэнаур кушьэм ильэу
12. Сэ адыгабзи тыркубзи
13. Адыгэ бэ дэдэ хэхэсым

РАМАЗАН МЭФЭКІЫР

Быслъымэнхэм рамазан мазэм анэкІы. Зы мазэ занэкІкІэ фэгущІохэзэ агъэкІотэжъы. НэкІмазэ пчэдыжъым пасэу тыкьэтэджы. Хъульфыгъэхэр байрам нэмазым макІох. Нэмазым ыуж кьэхалъэм макІохэшъ мэлыаІох. Унэм кьагъээзжы, унагъомкІэ пчэдыжъшхэ зэдашІы. Байрамым пае щыгъыныкІэхэр зыщальэ. КІалэхэм унэхэр кьакІухьэ, нахьыжъхэм ахьчэрэ ІэшІу–ІушІурэ кьараты. Іахьылхэр, благъэхэр, гъунэгъухэр кьакІухьэ, ахэм ябайрам адагъэмэфэкІы. Байрамыр джауштэу мэфищ рекІокІы.

ПСЭУНЫГЪЭР

Гупсэ мэзитГу ыпэ янэшым дэжэ кГуагъэ. Гупсэ чьыІэ кьыхэхьагъ, сымаджэ хьугъэ. Гупсэ симэдждэщым кГуагъэ. Джи Іазэр (докторыр) кьепльышт.

Докторыр: Гупсэ, сьд узырэр?

Гупсэ: ЧьыІэ сэлІэ, сшъхьэрэ сычыйрэ мэузы.

Доктор: О рецепт (речете) кьыпфэсэтхы. Мы Іээгъухэр уцщапІэм кьыщыщэф, мафэ кьэс тГу ешъу. Ащ нэмыкІэу, псыбэ ешъу, мыІэрысэрэ кьужьырэ шхы. Дэгъоу зэплъыжьымэ зы тхьамафэкІэ ухъужьышт.

Гупсэ: КьызгурыГуагъ, доктор.

Доктор: Тызэрэльэгъун, тхьам псэуныгъэ кьыует.

Гупсэ: Тызэрэльэгъун, опсэу.

ГурыІон

Едж, упчІэхэм джэуап кьят.

1. Гупсэ янэшым дэжэ сыдигъо кГуагъа?

.....

2. Гупсэм сьд узырэр?

.....

3. Гупсэ сьд пае сымаджэ хьугъэ?

.....

4. Гупсэ сымаджэ зэхъум тыдэ кГуагъа?

.....

5. Докторым гыныр сьд фэдизрэ ыдырынэу кьыриГуагъа?

.....

6. Шъхьафэу сьд ышхынэу, ешъонэу кьыриГуагъ?

.....

7. Гупсэ дэгъоу зэплъыжьымэ тхьапшкІэ хьужьышт?

.....

ЗЫГЪЭПСЭФЫГЪУ

Гупсэ: Уимафэ шҮ, Налмэс. Сьд пшІэрэр?

Налмэс: Уимафэ шҮ, Гупсэ. Неуц зызгъэпсэфынэу ськІощт, билет сэшэфы.

Гупсэ: Тьдэ укІощт?

Налмэс: Анталием ськІощт.

Гупсэ: Хым ухэхьашт ащыгъум.

Налмэс: Адэ хым сьхэхьашт ькІи кьэскІухьашт.

Гупсэ: Сэри мэзитҮу ьуж ськІощт зызгъэпсэфыгъом.

Налмэс: О тьдэ укІощт?

Гупсэ: Мьекьуапэ ськІощт.

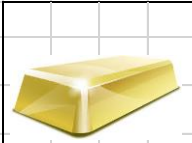
Налмэс: Мьекьуапэ хы Іушьо иІа?

Гупсэ: ИІэп, ау чьэпыогъу мазэм фестиваль щыІ ькІи чЫпІэ дахэхэр иІ.

Налмэс: КьэкІорэгъым Мьекьуапэ тькІон ащыгъум.

Гупсэ: Джьирэ нэсфэ умыкІуагъэмэ класэу укьэнагъ.

Görsellerin altında boş bırakılmış harfleri tamamlayalım

Д Шъ

М Э

Ы Ы

А Э

Н С

Ч Э

Н Ш

Т Ль

М Т

Щ Э

Ы Шъ

Ц Ц

Ль П

Э Л

Л Н Т

Н

Ы

Э

Чъ

ХБАЙУАНХЭР

Мы гушыгэхэр кьэгьот, тамыгээ тедз.

Аслъан, шы, чэты, атакъэ, хьэ, чэтыу, цу, чэмы, мэлы, бзыу, тыгъужь, баджэ, бжьэ, пцэжый.

А		А		П	Ц	Э	ЖЪ	Ы	Й
Т			С				Ч		
А				ЛЪ			Э	Ш	Ы
КЪ	Ч				А		М		
Э	Э					Н	Ы		
	Т	М	Э	Л	Ы				Т
	Ы			Б					Ы
Ч					А				ГЪУ
	Э					ДЖ			ЖЪ
Ц	У	Т					Э		Ы
			Ы						
Б	ЖЪ	Э		У		Б	З	Ы	У

